

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**1990 SONRASI MOĞOLİSTAN DIŞ POLİTİKASI ve KÜRESEL
AKTÖRLERLE İLİŞKİLERİ: ÇİN, RUSYA ve ABD ÖRNEĞİ**

Aitolkhyn SYERİKBOL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi. Demet Şefika MANGIR

Konya

2019

BEYAN BİLDİRİMİ

Bu çalışmanın yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Aitolkhyn SYERİKBOL

TEŞEKKÜR BİLDİRİMİ

Öncelikle uluslararası öğrencilere burs programını ile Türkiye'deki üniversitelerde eğitim görme fırsatını sunan Türkiye Cumhuriyeti'ne ve eğitim dönemi boyunca bana öğrettikleri ve çalışmamın tüm aşamalarında yardımcı olan Selçuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü üyelerine teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca tez çalışmalarım boyunca yazım aşamalarında desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi. Demet Şefika MANGIR'a ve her konuda destekleriyle yanımda olan babam Syerikbol ANSAGAN, annem Lyuaz SHANAİ ve eşim Gabdurakhman SERİKKHAN'a teşekkürü borç bilirim.

Aitolkhyn SYERİKBOL

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
GİRİŞ.....	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN ANA UNSURLAR

1.1. Coğrafi Konum	6
1.2. Ekonomi.....	7
1.3. Nüfus ve Kültür	12
1.4. Soğuk Savaş sonrası Moğolistan Dış Politikasını Etkileyen İç Gelişmeler ve Kimlik Arayışları.....	14
1.4.1.Moğolistan'ın Coğrafi Konumu üzerinde Tartışma	14
1.4.2. Rusya ve Çin'e karşı Üçüncü Komşu Devlet	16
1.4.3. Yasal Değişikler	17
1.4.4. Yeni Siyasi Partiler	20
1.4.5. Moğolistan Dış Politika Konsepti.....	21
1.4.6. Ulusal Güvenlik Konsepti	23

İKİNCİ BÖLÜM .....

MOĞOLİSTAN-RUSYA İLİŞKİLERİ

2.1. Soğuk Savaş dönemi Moğolistan-SSCB İlişkileri	25
2.1.1. Moğolistan-Rusya İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi	25
2.1.1.1. 1911-1920 arası dönem Moğolistan-Rusya İlişkileri	26
2.1.1.2. 1921-1945 arası dönem Moğolistan-Rusya İlişkileri	27
2.1.1.3. 1945-1990 arası dönem Moğolistan-Rusya İlişkileri	28
2.1.1.4. 1990 sonrası günümüze kadar uzanan dönem Moğolistan-Rusya İlişkileri.....	29

2.1.2. 1921-1990 arası dönem SSCB ve Moğolistan'ın Ekonomik İlişkileri	29
2.2. Soğuk Savaş sonrası Moğolistan-Rusya İlişkileri.....	31
2.2.1. Moğolistan Dış Politikasında Rusya'nın Önemi	31
2.2.2. Rusya Dış Politikasında Moğolistan'ın Önemi	32
2.2.3. 1990 sonrası Moğolistan ve Rusya'nın Siyasi İlişkileri	33
2.2.4. 1990 sonrası Moğolistan ve Rusya'nın Ekonomik İlişkileri	39
2.2.4.1. İki Ülke arasındaki Ekonomik Projeler.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOĞOLİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİ

3.1. Moğolistan-Çin İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi.....	46
3.2. Moğolistan Dış Politikasında Çin'in Önemi	48
3.3. Çin Dış Politikasında Moğolistan'ın Önemi	49
3.4. Moğolistan-Çin İlişkilerinin Canlanması	50
3.4.1. Moğolistan ve Çin'in Siyasi İlişkileri.....	50
3.4.2. Moğolistan ve Çin arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkiler.....	53
3.4.2.1. İki Ülke arasındaki Ekonomik Projeler.....	55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MOĞOLİSTAN-ABD İLİŞKİLERİ

4.1. Moğolistan-ABD İlişkilerinin Gelişimi ve Siyasi İlişkileri	59
4.2. Moğolistan Dış Politikasında ABD'nin Önemi	65
4.3. ABD Dış Politikasında Moğolistan'ın Önemi	66
4.4. Moğolistan ve ABD arasındaki Ekonomik İlişkiler	67
4.4.1. İki Ülke arasındaki Ekonomik Projeler ve Yardımlar	68
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA	77

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
MDHP	Moğolistan Devrimci Halk Partisi
DP	Demokrasi Partisi
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İKB	İslam Kalkınma Bankası
MBH	Moğolistan Büyük Hural
MC	Moğolistan Cumhuriyeti
MKH	Moğolistan Küçük Hural
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması)
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
USAID	United States Agency for International Development (Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Moğolistan'ın İthalat ve İhracat Yaptığı Ülkeler ve Payları

Tablo 2: 2011-2012 yıllar arası Moğolistan'daki Yabancı Yatırımlar

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Aitolkhyn SYERİKBOL		
Numarası	154229001027		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler		
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi. Demet Şefika MANGIR		
Tezin Adı	1990 sonrası Moğolistan Dış Politikası ve Küresel Aktörlerle İlişkileri: Çin, Rusya ve ABD Örneği		

ÖZET

Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile bağımsızlığını kazanan devletlerden biri Moğolistan Cumhuriyeti'dir. Bu çalışma, Moğolistan'ın 1990 sonrasındaki dış politikası üzerinde durulmuştur. Moğolistan sahip olduğu jeopolitik konumundan dolayı bağımsızlığından önce olduğu gibi bağımsızlığından sonra da Rusya Federasyonu ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin dikkatini çekmektedir. Hem siyasi hem ekonomik bağlamda bölgedeki denklemde önemli yere sahip olan Moğolistan Cumhuriyeti, kendi güvenliğini koruyabilmek adına Soğuk Savaş sonrası dış politikasında denge politikasını uygulamaya başlamıştır. Komşuları olan Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında yer alan küçük bir güç olan Moğolistan, ulusal çıkarını gözeterek, hem bölgede hem uluslararası alanda güvenliğini koruyabilmek için bu iki bölge güçleri dengeleyebilecek büyük bir güç olan ABD'yi de "Üçüncü Komşuluk" politikası bağlamında denge politikasına dahil etmiştir. Büyük güçler arasında konumlanmış olan Moğolistan Cumhuriyeti, çalışmada küçük devletler yaklaşımına uygun bir devlet örneği olarak incelenmiştir ve uyguladığı denge politikası ile hem siyasi hem ekonomik ilişkileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Moğolistan Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği, Çin Halk Cumhuriyeti, ABD, Denge Politikası

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Aitolkhyn SYERİKBOL		
	Numarası	154229001027		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler/ Uluslararası İlişkiler		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi. Demet Şefika MANGIR		
Tezin İngilizce Adı	1990 Mongolian Foreign Policy and Relations with Global Actors: China, Russia and United States			

ABSTRACT

The Republic of Mongolia is one of the state gained independence with the collapse of the Soviet Union. This study focuses on the foreign policy of Mongolia after 1990. Because of its geopolitical position, Mongolia has attracted the attention of the Russian Federation and the People's Republic of China after its independence, as it did before its independence. The Republic of Mongolia, which has an important place in the region's equation in both the political and economic context, has started to implement balance policy in its post-Cold War foreign policy in order to maintain its security. In order to preserve its security both in the region and in international arena, Mongolia's balance policy as a small power between its neighbors, the Russian Federation and the People's Republic of China, also includes the USA in the context of "The Third Neighborhood" policy, taking into account its national interest. In this research the Republic of Mongolia, which is located among the great Powers, has been analysed as a state in relation to the approach of the small statestaking into account its balance policy and its political and economic relation.

Keywords: Republic of Mongolia, Soviet Union, People's Republic of China, USA, Balance Policy

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası ilişkiler için yeni bir dönemi ifade etmektedir. Bu zaman dilimi SSCB gibi büyük bir imparatorluğun çöküşü ve uluslararası alanda yeni bir dünya düzen oluşumunun başlangıcı açısından önem taşımaktadır. 1990 sonrası dönem uluslararası alanda yer alan tüm aktörlerin politikalarını ve davranışlarını belirleyen önemli siyasi değişim ve dönüşümleri kapsamaktadır. Araştırma konusu olan Moğolistan dış politikası da bunlarla beraber değişim ve dönüşümler ile şekillenerek, uluslararası sistemin değişiklikleri ve bu sistem içerisindeki diğer aktörlerin politikalarının değişiklikleri doğrultusunda, uluslararası sistemin şartlarına ve bu sistemde yer alan devletlerin davranışlarına bağlı olarak oluşturulmuş, 1990 sonrası olarak adlandırabildiğimiz bir dış politika olarak incelenecektir.

Moğolistan'ın bulunduğu coğrafi konumu ülkenin tüm özellikleri ile tercihlerini belirleyen en önemli unsur olarak görülmektedir. Çin ile Rusya arasında yerleşen Moğolistan'ın dış politikasını derinden etkilemektedir. Bu iki devlet arasında yer alan Moğolistan, bağımsız bir devlet olmasına rağmen bu iki komşusuna göre politikasını ayarlamadığı sürece güvenliğini sağlayamayacağını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Neorealist teori ve küçük devletler yaklaşımına göre yapılan araştırmalar, Moğolistan'ın dış politika analizinin önemli unsurunun güvenlik kavramı olduğunu göstermektedir. Yapısal realizm veya diğer bir ismi ile neorealizm yaklaşımına göre uluslararası sistem anarşiktir ve bu anarşik bir sistemde hayatta kalabilmek isteyen ülkelerin diğer devletlerin dış politikası hakkında en kötüsünü varsayarak onlarla iktidar mücadelesine girmektedir. Moğolistan gibi hem siyasi hem ekonomik hem de askeri gücü zayıf olan devletler diğer aktörler ile mücadeleye girmek konusunda güçsüz kalmaktadır. Bir devletin yeterli ekonomik, siyasi ve askeri kabiliyete sahip olmaması, ülke politikasında tehdit unsurunun yer almasına sebep olur ve güvenlik unsuru dış politikanın en önemli unsuru haline gelir. Günümüzde Moğolistan Cumhuriyeti de, Rusya ve Çin gibi büyük güçler arasında hayatta kalabilmek için bu iki devlet ile mücadeleye girişmek değil, çeşitli ilişkiler ile dengeli bir dış politika oluşturmayı seçmektedir. Anarşik bir sistemde, büyük güçler arasında hayatta kalabilmek için uyguladığı dış politikası ile Moğolistan diğer küçük devletlere örnek olabilecek bir devlettir.

Çalışmanın Amacı: Bu çalışmada uluslararası sistem çok kutuplu olarak değerlendirilecektir. Uluslararası sistemin anarşik olması, güvenliklerini sağlayabilmeleri için

güçler arasında dengeli bir davranış sergilemelerini gerektirmektedir. Günümüzde Moğolistan dış politikası da bu şekilde şekillenmektedir.

Güçler arası dengenin, güvenliği sağlayacak şekilde başarılı bir politika olması için sistemde yer alan güçlerin analizi iyi yapılması gerekmektedir. Sistem içerisinde bulunan güçler kimlerdir, büyük veya bölgesel güçlerin politikaya etkisi nedir, küçük devletlerin sistemdeki yeri nedir gibi pek çok soruların cevaplarına ulaşıldığında, uygulanması gereken denge politikasının denklemine ulaşılmış demektir. Bu denklemi oluşturmak için de;

1. Uluslararası sistemin nasıl bir yapıya sahip olduğu yani kaç kutuplu olduğu,
2. Uluslararası sistemdeki devletlerin hangi güç tipine sahip olduğunun belirlenmesi gerekmektedir.

Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası sistem iki kutuplu olarak bilinmektedir ve 1990 sonrası tek kutuplu sisteme dönüşmüştür. Lakin, 11 Eylül 2001’da yaşanan saldırıdan sonra ABD tek kutuplu dünya sistemini sürdüremediği bilinmektedir. Küreselleşen uluslararası alanda öne çıkmaya başlayan diğer devletler sistemin çok kutuplu yapıya doğru şekillenmeye başladığının belirtisi olarak görülmektedir. Son dönemlerde Çin’in küresel bağlamda, başta ekonomik olmak üzere her alanda yükselen bir oyuncuya dönüşmesi, tarihi dönemlerden bu yana lider olma potansiyeline sahip olan Rusya ve bunlarla beraber Japonya, Hindistan gibi ülkelerin her alanda gerek küresel gerek bölgesel olarak önem kazanmaya başlaması çok kutuplu sistemin yapısına birden bir kanıt olmak belirtilmektedir. Tez konusu olan Moğolistan dış politikası ve sistemdeki yeri de çok kutuplu sistem ile daha anlaşılır halde ortaya konulacaktır. Bunun sebeplerinden birincisi, Moğolistan dış politikasının neorealist veya küçük devletler yaklaşımı ile değerlendirilmesidir. 1990 yılından itibaren uluslararası alanda küçük devletler daha geniş ve önem rol almaya başlamıştır. SSCB dağıldıktan sonra ortaya çıkan Moğolistan Cumhuriyeti de bu davranışı göstermiştir. Diğer bir sebebi ise, Moğolistan hem iki büyük komşusu olan Rusya ve Çin ile, hem de üçüncü komşu politikasına uygun olarak ABD ile her alanda ilişkisini yürütmesidir. Moğolistan dış politikasında önem yer alan üç devlet de küresel güç olduğu için bu aktörlerin her birini sistemde bir kutup olarak ele almak amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Önemi: Rusya ile Çin ekseninde şekillenen Moğolistan dış politikasının Soğuk Savaş sonrası gelişiminin geçerli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Moğolistan’ın coğrafi ve jeopolitik açıdan önemli bir yerde konumlanmasıdır. Bir diğer önemli sebebi ise Moğolistan Hükümetinin küçük devletler yaklaşımı çerçevesinde incelendiğinde, uluslararası sistem için kayda değer bir devlet olmasıdır. İki büyük güç

arasında, uluslararası alanda hayatta kalabilme mücadelesini devam ettiren Moğolistan Cumhuriyeti'nin hem demokratikleşme süreci hem dış politikada attığı adımlar incelendiğinde, küçük devletler nitelendirilmesi altında olan aktörlerin de uluslararası sistem için önemli bir yere sahip olabileceğine dair bir örnek olarak sunulması amaçlanmaktadır. Çalışmanın literatür açısından nasıl bir önemi olduğu konusu bu şekilde değerlendirilecektir. Neorealist ve küçük devletler yaklaşımı doğrultusunda Çin ile Rusya arasında konumlanmasını, bu iki bölgesel güce karşı üçüncü komşu politikası ile şekillendirip, ABD de dahil ederek uluslararası alanda kritik bir denklem kurmuştur.

Güç dengesi varlığını sürdürmeye devam edecektir, çünkü kimi devletler politikalarında bilinçli olarak kendi politikalarının amacı yapmışlardır veya diğer ülkelerin üzerinde hakimiyet kurmak isteyen kimi aktörlerin yarı otomatik reaksiyonlarından dolayı var olmaya devam edecektir. Bu bağlamda Moğolistan'ın dış politikası inceleyerek önemini destekleyen bir sonucun ortaya konulması öngörülmektedir.

Yöntem: Yazılacak olan tezinde yazılı ve kaynaklardan faydalanarak literatür taraması yapılacaktır. Literatürde, konu ile bağlantılı farklı teorilere göre farklı yaklaşımlar yer almaktadır. Yazılacak olan tez çalışmasında neorealist teorisine göre sistem analizi yapılacaktır ve uluslararası sistem çok kutuplu yapı olduğu düşüncesi ile incelenecektir. Moğolistan dış politikasını, küçük devletler yaklaşımı ile değerlendirmek ülkenin sistem içerisindeki diğer devletlerle ilişkilerini analiz ederken yardımcı olacaktır.

Rusya ile Çin ekseninde şekillenen Moğolistan dış politikasının Soğuk Savaş sonrası gelişiminin geçerli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Moğolistan'ın coğrafi konumun önemi, ikincisi, Moğolistan Hükümeti'nin küçük devletler yaklaşımı çerçevesinde incelendiğinde, uluslararası sistem için önemli kayda değer bir ülke olmasıdır. Rusya ve Çin arasında konumlanmasına rağmen bölgede kendi güvenliğini sağlamak adına dış politikasında attığı stratejik adımlar ile Moğolistan diğer küçük devletlere örnek olmaktadır. Araştırma konusunun, literatür açısından nasıl bir önemi olduğu konusu bu şekilde değerlendirilecektir. Neorealist ve küçük devletler yaklaşımı doğrultusunda Çin ile Rusya'ya karşı "Üçüncü komşu" politikası ile ABD'yi de dahil edip, bu üç büyük güç arasında bir denklem kurarak kendi egemenliği korumaya çalışmaktadır.

Bu çalışma temel dört bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde, Moğolistan dış politikasını etkileyen temel unsurlar ve iç yasal gelişmelerden bahsedilecektir. Tüm toplumda olduğu üzere pek çok etken o ülkenin dış politikasını etkilemektedir.

Bunlardan bazıları diğerlerinden daha önemli rol almaktadır. Örneğin, başta ekonomik olmak üzere kültür, tarih ve gelenekler, askeri etkenler, nüfus ve coğrafi konum gibi unsurlardır. Bunların hangisinin daha etkili olduğu ülkeye göre değişmektedir ve çoğu devletlerde bunların içindeki en önemlisi ekonomik etken olarak görülmektedir. Bir ülkenin doğal kaynakları o ülkenin ekonomisi ile bağlıdır. Moğolistan açısından baktığımız zaman dış politikayı etkileyen en önemli unsurlardan biri coğrafi konum olarak bilinmektedir. SSCB'nin yıkılmasından sonra Moğolistan'da yeni sistem ortaya çıkmıştır ve tüm kanunlar tekrardan gözden geçirilmiştir. Dış politika mekanizmasında siyasi politikasının oluşturulması ve uygulanması ile ilgili gereken kurallar ve çıkarlar yenilenerek değişiklikler yaşanmıştır.

İkinci bölümünde ise Moğolistan'ın Kuzey'inde yer alan ve en eski komşularından biri sayılan Rusya Federasyonu ile ilişkileri incelenerek başlayacaktır. Moğolistan ile Rusya arasındaki ilişki zamana bağlı olarak değişime uğraya gelmiştir. 1990 öncesi, SSCB dönemindeki Rusya ile Moğolistan arasındaki ilişkiler, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonraki Moğolistan, Rusya ilişkisinden tamamen farklıdır. Sovyetler Birliği dönemindeki siyasi ilişkileri Moğolistan açısından değerlendirildiğinde kısıtlanmış, bağımlı ve Moğolistan'ın uydu bir devlet gibi hareket ettiği ilişki halinde gözlemlenmektedir. Doğu Bloğunun dağılmasından sonra Moğolistan Hükümeti uluslararası alanda bağımsız bir ülke olarak, Rusya Federasyonu ile ilişkisini denge politikası çerçevesinde geliştirmektedir. İki ülke arasındaki hem ekonomik hem siyasi ilişkiler 1990 öncesi dönem ve Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası Moğolistan Cumhuriyeti'nin küçük devletler yaklaşımına uygun olarak yürüttüğü denge politikası ve Rusya Federasyonu'nun Sovyetler Birliği sonrası politikaları çerçevesinde yorumlanacaktır.

Rusya ile ilişkisi incelendikten sonra Moğolistan'ın ikinci önemli komşusu Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkileri yer alacaktır. Moğolların tarihten bu yana Çinlilerle derin bir münasebetleri bulunmaktadır. Moğolistan'ın Çin ile olan siyasi ve ekonomik alandaki ilişkileri, iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihi boyutundan günümüz ilişkilerine kadar detaylı olarak incelenecektir. Günümüzde Çinlilere karşı Moğolların güvensizliği ne kadar devam etmiş olsa da iki ülke arasındaki hem siyasi hem ekonomik alanda pek çok gelişmeler yer almaktadır.

Dördüncü bölümde, Moğolistan'ın komşuları ile olan ilişkileri değerlendirildikten sonra Moğolistan ve ABD ilişkileri ele alınacaktır. SSCB'nin dağılmasından sonra dünyaya tek süper güç olduğunu göstermeye çalışan ABD, bu çerçevede Moğolistan ile de ilişkilerini

geliştirerek Uzakdoğu Politikasına Moğolistan Cumhuriyetini de katmıştır. Moğolistan ile ABD ilişkileri, üçüncü komşu ilişkileri bağlamında hem siyasi hem ekonomik olarak değerlendirilecektir. İki devletin zaman içinde nasıl ve ne şekilde yakınlaştığı tarihi boyutlarla ele alınarak günümüz ilişkileri ile incelenecektir. Moğolistan'ın 1990'dan günümüze, yukarıdaki ülkeler ile ilişkilerindeki dış politikanın değişimi ve devam etmekte olan ikili ilişkileri tek tek incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLETLERİN DIŞ POLİTİKASINI ETKİLEYEN ANA UNSURLAR

1.1.Coğrafi Konum

Moğolistan 1.564.000 km² yüzölçümü ile nüfusuna oranla en geniş toprağa sahip Asya kıtasının yedinci büyük ülkesidir (TÜRK, 2013, s. 110). Jeopolitik olarak Doğu Asya'yı Avrupa ile Kuzey Doğu Asya'yı ise Orta Asya ile en kısa yoldan bağlayabilecek stratejik öneme sahiptir (Khaisandai, 2012, s. 59). Toplam 8168 km sınır uzunluğunun 3485 km'si Kuzeyinde yer alan Rusya Federasyonu, 4776 km'si Güney komşusu olan Çin Halk Cumhuriyeti ile sınırlıdır (Byambajav, 2004) . Uluslararası alanda her zaman önemli rol oynayan bu iki devletin arasında yerleşmesi Moğolistan'ın coğrafi konumunu özel kılmaktadır (Delgertsogt, 2010, s. 16). Sahip olduğu jeopolitik konumu ile Asya'nın merkezinde yer alan Moğolistan'ın dış politikasını bu iki ülke olumsuz yönde etkilemektedir.

Zamanında büyük bir imparatorluk olan Moğolistan 17. yüz yılın sonuna doğru Rusya ve Çin'in büyümesi ile iki ülke arasında sıkışmış bir devlet haline dönüşmüştür. Manchu İmparatorluğu tarafından 1691 yılında işgal edilen Moğolistan, 1911 yılında ilk kez egemen bir devlet olarak bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat Manchu İmparatorluğu dağıldıktan sonra kendini onun bir parçası olarak gören Çin, hem Moğolistan'ı hem Tibet'i kendi egemenliği altında olduğunu belirtmiş ve Manchu İmparatorluğundan farklı olarak asimilasyon bir politika izlemeye başlamıştır. Bu dönemde Moğolistan'ın bağımsızlığını uluslararası alanda hiçbir devlet tanımamıştır. Moğollar, Çin'in egemenliği altından çıkabilmek için Rusların yardımına maruz kalmıştır ve Rusya'nın yardımı ile 1921'de ikinci kez bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat bu dönem Moğolistan'da Sovyetlerin etkisi artmaya başlamıştır ve bu süreç Doğu Bloğu'nun yıkılmasına kadar devam etmiştir. SSCB'nin Moğolistan'a yönelik olan politikası coğrafi konum ile stratejik mecburiyetinden dolayı kaynaklanmaktaydı (Batbayar, 2002, s. 21). Coğrafi konumundan dolayı Moğolistan, aktif bir dış politika izlemekte her zaman yetersiz kalmıştır (Byambajav, 2004).

Bütün bu tarihsel kaynaklar Moğolistan dış politikasını etkileyen en önemli unsurun coğrafi konumu olduğunu göstermektedir. Moğolistan'ın coğrafi konumu üzerinde değerlendirme yapan bazı akademisyenler ülkenin jeopolitik açıdan hassas bir bölgede yer aldığını ve her zaman göz önünde bulundurması gereken önemli faktör olduğunu belirtmektedir (Баярхүү, 1998, s. 171). Bu görüşe göre, Rusya ve Çin arasındaki anlaşmazlık Moğolistan'ın güvenlik güvencesini her zaman kötü yönde etkilemektedir ve etmeye de

devam edecektir. Soğuk Savaş döneminde SSCB kendi güvenliği için Moğolistan'ın güvenliğini sağlamak zorundaydı. O dönemde Moğolistan'ın güvenliği büyük ülkeler arasındaki ideolojik ayrılık ve anlaşmazlık, ulusal çıkar ve güç dengesi olmuştur (Delgertsogt, 2010, s. 18).

Moğolistan'ın eski Dışişleri Bakanı Luvsangiin Erdenechuluun ülkenin jeopolitik konumu ile ilgili "Diğer devletlerde olduğu gibi Moğolistan'ın coğrafi konumu ülkenin hem iç hem dış politikasını doğrudan etkilemektedir. Uluslararası alanda bizim ülkemiz gibi çok az devlet iki ülke arasında sıkışmış haldedir. Moğolistan Cumhuriyeti'nin iki komşusu da BM Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip ülkeleridir. Günümüzde hem Rusya Federasyonu hem Çin Halk Cumhuriyeti, nükleer silaha sahip küresel aktörlerden biridir. Bunlarla birlikte, Moğolistan'ın denize çıkışının olmayışı ülkenin en büyük dezavantajlarından"dır" açıklamasında bulunmuştur (Батбаяр, 1999, s. 46).

Bu görüşe karşılık Moğolistan'ın coğrafi konumunu olumlu değerlendiren diğer akademisyenlerde bulunmaktadır. Bu akademisyenler ise Moğolistan'ın medeniyetler eksenini oluşturabileceğini düşünmektedir. Kuzey'inde Rus Ortodoks, Güney'inde ise Çin Konfüçyüs, Batı sınırında İslam dünyası yer almaktadır ve bütün bu medeniyetler arasında bir köprü olabileceğini savunmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Moğolistan'ın batısında bağımsızlığını yeni kazanan devletlerde İslam Dini büyümeye başlamıştı ve bu devletler arasında özellikle Tacikistan İslamiyet'in değer kazanmasında başta gelen ülke olarak bilinmektedir. Bu grup düşünürler coğrafi konumun eskisi kadar önemli olmadığını belirtmektedir. Denize çıkışı olmayan ve zayıf ekonomiye sahip olan Moğolistan ekonomisi için iki komşusu dezavantaj değil büyük avantaj sağladığını savunmaktadır. Kuzey'inde 160 milyon nüfusa sahip Rusya Federasyonu, Güney'inde ise dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip Çin Halk Cumhuriyeti yer almaktadır ve ikisi de uluslararası alanda en önemli oyuncu statüsüne sahip devletlerdir. Bu iki ülke Moğolistan ekonomisi için iki büyük piyasa anlamına gelmektedir ama bu avantaj hiçbir zaman doğru olarak kullanılmamış olduğunu düşünmektedir (Баярхүү, 1998, s. 23).

1.2.Ekonomi

Moğolistan uzun dönem SSCB hükümeti altında korumacı ekonomik politikası izlemiştir. Siyasi olarak dış dünyaya kapalı, ekonomik olarak Sovyetler Birliği'nin sağladığı kadarı ile gelişmiş bir ülkeydi. Bu dönem içerisinde Moğolistan'da özel mülkiyet tamamen yasaklanmış durumdaydı. Fakat ne kadar yasaklanmış olsa da Sovyetler Birliği ülkedeki

insanların konut, sağlık, eğitim ve en önemlisi de gıda gibi halkın temel ihtiyaçlarını karşılamaktaydı.

1989'da Sovyetler Birliği iç sorunları ile ilgilenmeye başlamasıyla diğer ülkeler üzerindeki hem ekonomi hem siyasi alandaki etkisi azalmıştır. Doğu Bloğu'nun yıkılması ile Moğolistan uluslararası alanda gerçek anlamda bağımsız bir devlet olarak görülmeye başlamıştır. 1990 sonrası Moğolistan'da demokrasi rejimi ortaya çıkmış, piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ekonomik krizleri aynı zamanda Moğolistan'ı da derinden etkilemiştir. SSCB dağıldıktan sonra Moğolistan ekonomisi büyük bir mali desteğe ihtiyaç duymuştur. Moğolistan'da görev yapan Sovyet bilim adamları ülkeyi terk etmiş ve bunun sonucu olarak Sovyet desteği ile çalışmakta olan çok sayıda fabrika kapanmış, yapılmakta olan inşaatlar durdurulmuş ve işsizlik oranı ciddi anlamda artış göstermiştir. Soğuk Savaş sonrası yukarıda belirttiğimiz gibi sorunlarla mücadele eden Moğolistan Cumhuriyeti'ne başta Japonya olmak üzere ABD, Kanada ve Almanya gibi ülkeler finansal destekte bulunmuşlardır (TÜRK, 2013, s. 111). Moğolistan ne kadar SSCB ile ticaretini devam ettirmek istese de yapılan görüşmeler olumsuz olarak sonuçlanmıştır. Bununla birlikte 1970 ile 1990 arası dönem SSCB tarafından yapılan krediler iki ülke arasında problem haline gelmiştir. Moğolistan SSCB'ye 11 milyar dolar borçluydu ve bunun tekrardan yapılandırılmasını istemiştir. Moğolistan Hükümeti borç aldıkları dönemde yapılan şartlarının, SSCB, Moğolistan'dan aldıkları bazı hayvansal ürünlerinin o dönemin fiyatından ucuza aldığı gibi bazı koşulları yeniden yapılandırılmasını talep etmiştir (Batbayar, 2002, s. 102). Bu dönemde Moğolistan hem siyasi, hem ekonomik anlamda tamamen özgür fakat devleti zorlayıcı sorumluluklar içeren bir döneme dönüşmüştür.

Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra Moğolistan'ın en önemli finansal partneri Japonya olmuştur (Delgertsogt, 2010, s. 20). Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile güvenliğini koruyabilmek için güçlü bir ekonomik yardıma ihtiyaç duyduğu ve bu rolü Japonya'nın üstlenebileceğini düşünmüştür (Campi, 2005, s. 48). Japonya 1991'den itibaren Moğolistan'a yönelik finansal yardımlarını artırmış ve en çok demir yolu geliştirme alanında 1993-1997 yıllar arasında toplam 507 milyon dolar yardımda bulunmuştur (Batbayar, 2002, s. 203).

Sert iklime, seyrek nüfusa, küçük piyasaya sahip ve denize çıkışı olmayan Moğolistan ekonomisi 1990 yıllarında yaşanan istikrarsız dönemin ardından 1996'da toparlanmaya başlamıştır. Dünya piyasasında 1995'de Moğolistan'ın ana ihraçları olan kaşmir ve bakırın fiyatlarının artış göstermesi, petrol fiyatlarının düşüşü ihracatının artmasına neden olmuştur

(Byambajav, 2004). 1995 yılında %6, 1996-2000 dönem arası %3,5 büyüyen Moğolistan 1997 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olmuştur (TÜRK, 2013, s. 112). Sovyetler sonrası ekonomik krizden olumsuz yönde etkilenen Moğolistan ekonomisi 2000'den itibaren büyüme göstermiştir.

Tablo 1: Moğolistan'ın İthalat ve İhracat Yaptığı Ülkeler ve Payları

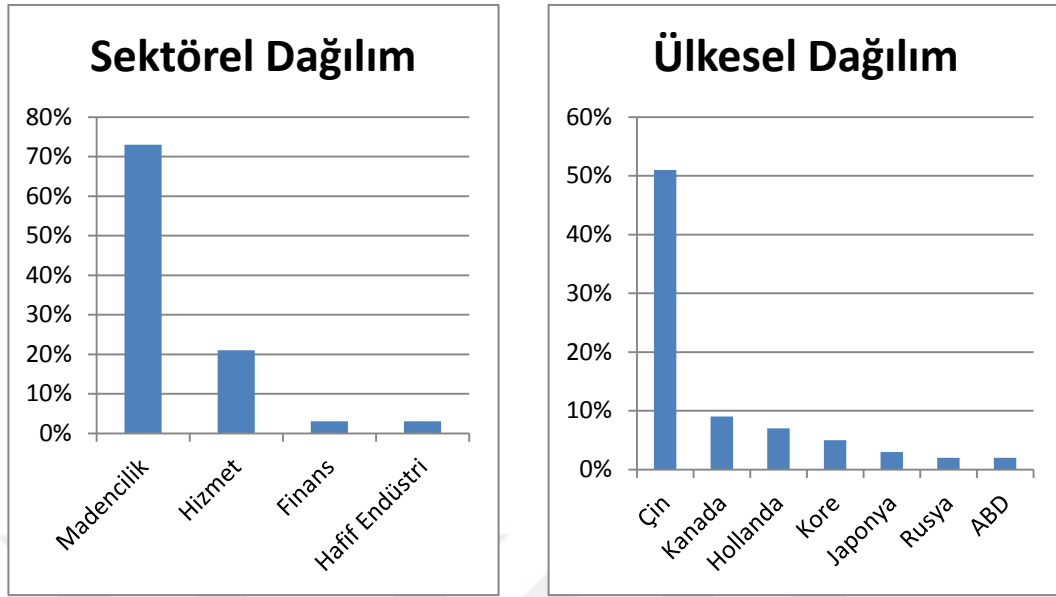
ÜLKELER	İTHALAT	İHRACAT
Çin	%39.9	%84
Rusya	%29	-
Japonya	%7	-
Güney Kore	%6.4	-

Kaynak: Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн Хороо 2016 (Mongol Ulsin Undesnii Statistikiin Khoroo)

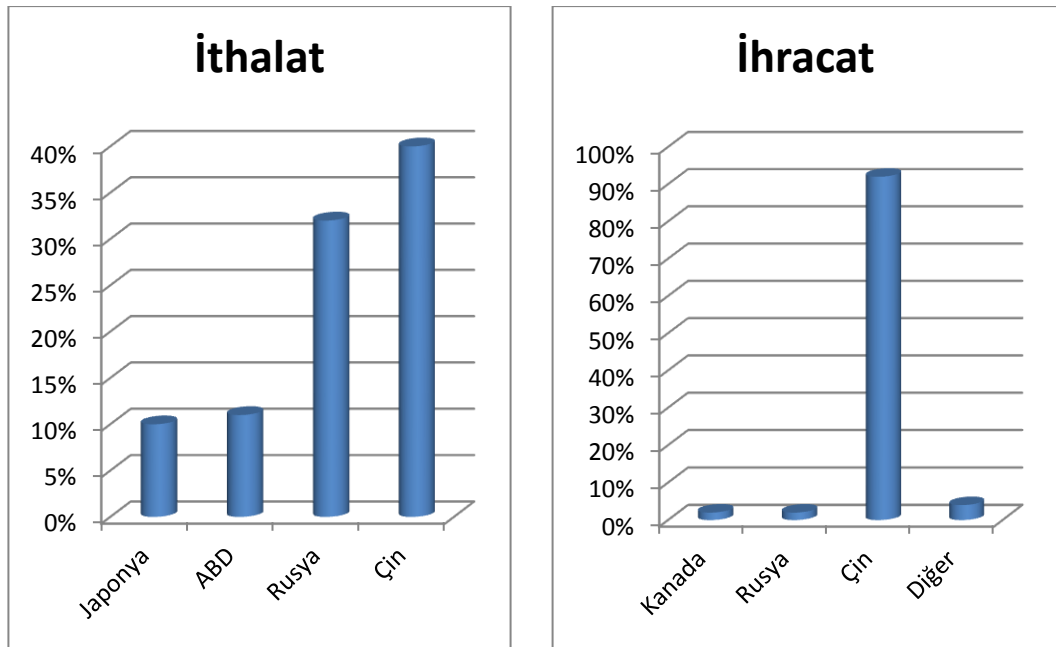
Moğolistan ekonomisi sahip olduğu coğrafi konumundan dolayı ÇHC ile Rusya Federasyonu'ndan etkilenmektedir. Güney komşusu Çin ile Soğuk Savaş sonrası dönem ekonomik ilişkilerinde gelişme göstermiştir. ÇHC, 2000 yılının sonuna doğru Moğolistan'ın en çok ihracat yaptığı ülkesi olmuştur. Moğolistan'ın toplam ihracatının neredeyse %54'i ÇHC'e, ikinci sırada %22 oranla ABD'e, %10,5'i RF'a doğru yapılmıştır (Жамсран, 2015, s. 225). 2008 yılına ulaştığında Moğolistan'ın toplam ithalatı %38 Rusya Federasyonu'ndan alınmışken Çin'den ise bu sayı %28 orana kadar artış göstermiştir (Delgertsogt, 2010, s. 21). Çin ile 1990 öncesi neredeyse yok olan ekonomik ilişkiler 90 sonrası kısa bir sürede yükselmiştir. Moğolistan Güney komşusu olan Çin'e kömür, et, işlenmemiş hayvansal ürünler (yün, deri), kaşmir, doğal kaynaklardan ise bakır, altın gibi hammaddeler ihracat etmektedir. Aynı zamanda Çin'den başta gıda olmak üzere inşaat malzemeleri, kıyafet ve benzeri halkın temel ihtiyaçlarını karşılayan ürünleri ithalat etmektedir. Kuzey komşu ile olan ekonomik ilişkilere bakıldığında ihracat 2000'lerin başına geldiğinde %85'ten %25'e kadar düşüş göstermiştir. Ne kadar düşüş gösterse bile Rusya'nın Moğolistan üzerindeki hem siyasi hem ekonomik alandaki etkisi günümüzde de devam etmektedir. Moğolistan petrol (%90) ve elektrik ihtiyaçlarını Rusya'dan almaktadır. Bunlarla birlikte Ulaanbaatar Demiryol taşımacılığının %60'ını karşılaması ülke ekonomisinde Rusya'nın ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir (Campi, 2005, s. 85)

Ülke ekonomisinin temeli en çok hayvancılık ve madencilğe dayanmaktadır. Doğal kaynaklardan ise bakır, kömür, çinko, altın ve gümüşe sahiptir ve Oyu Tolgoi, Tavan Tolgoi gibi maden projeleri yer almaktadır. Moğolistan dünyada en çok uranyum rezervine sahip ülkeler (dünyada 8. sırada) arasında yer almaktadır ve yaklaşık 150 bin ton uranyum, 1000 tonluk altın, 35 milyon ton bakır, 173 milyar ton kömür rezervinin olduğu bilinmektedir. Dünyada kaşmir arzının %30'unu Moğolistan sağlamaktadır ve bu ülkenin toplam ihracatının %7'sine denk gelmektedir (TÜRK, 2013, s. 112). Ülke ekonomisi başta Güney komşusu Çin ve diğer devletlere ihraç edilen bütün bu madenler ve hayvan ürünleri ile güç kazanmaktadır.

Moğolistan ekonomisinin büyük bir kısmını madencilik sektörü oluşturmaktadır ve bu nedenle madencilik alanındaki fiyatların artış ya da düşüşü, hayvancılığa zarar veren afetler Moğolistan ekonomisindeki grafiklerin değişmesine neden olmaktadır. Buna örnek olarak 2008-2009 arası bakır fiyatlarının düşüşü ülke ekonomisini derinden etkilemiştir ve 2009-2010 yıllar arası büyük kar fırtınasından dolayı çok sayıda hayvan kaybı yaşanmıştır ve bütün bunlar ülkedeki kaşmir üretiminin azalmasına neden olmuştur. Uluslararası alanda hammadde fiyatlarının artışı nedeni ile 2012-2013 yıllarında Moğolistan ekonomisi büyüme göstermiştir ve GSMH yaklaşık %12 olarak uluslararası alanda en çok büyüyen ülkeler arasına girmiştir (<http://www.economist.com/blogs/theworldin2014/2014/01/global-growth>). Fakat 2014 yılında sadece madencilğe dayalı ekonomik ilerleme gibi politikacıların yanlış yürüttüğü politikalarından dolayı Moğolistan ekonomisinde krizler başlamıştır. Sadece madencilğe dayalı ekonominin ciddi anlamda zararları bulunmaktadır. Mesela, ihracat fiyatlarının değişikliğinden etkilenir ve diğer alanlarda durgunluk ortaya çıkar ve dış dünyaya bağlı bir ekonomik söz konusu olabilir (Delgertsogt, 2010, s. 22). 1990'la birlikte Moğolistan Devrimci Halk Partisi (MDHP)'ne karşı kurulan Demokratik Partisi devleti dış yatırımlara negatif etkileyen dış politika yürütmüştür (Dierkes, 2015). Örneğin, Çin şirketlerinin Moğol madenciliğinin hisselerini satın alarak bir bağımlılık oluşturmasını engellemek için firmaların hisse satışını yasaklamıştır (Delgertsogt, 2010, s. 22). Bunun gibi politikalar da hem ihracatın düşüşüne neden olur ve aynı zaman da dış yatırımcıların çekilmesine sebep olabilmektedir.

Tablo 2: 2011-2012 yıllar arası Moğolistan'daki Yabancı Yatırımlar

Каунак: Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн Хороо (Mongol Ulsin Undesnii Statistikiin Khoroo)

Tablo 3: 2011-2012 yıllar arası Moğolistan'ın İthalat ve İhracat Yaptığı Ülkeler

Каунак: Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн Хороо (Mongol Ulsin Undesnii Statistikiin Khoroo)

1.3.Nüfus ve Kültür

Moğolistan sahip olduğu toprağa göre çok seyrek nüfusu olan ülkelerden biridir. 2015 yılında Moğolistan nüfusu 3 milyona ulaşmıştır. Moğolistan etnik grup bakımından karışık değildir ve nüfusun %80'i Halka Moğollar, yaklaşık %6'nı Kazak Türkleri ve kalan kısmı diğer etnik gruplardan oluşmaktadır (Yıldırım & Dursun Yıldız, 2014). Bunlardan sadece Kazak Türkleri diğerlerinden farklı olarak kazakça konuşmaktadır. Moğolistan'ın resmi dini Budist olarak görülmektedir ve nüfusun %92'si Budist, %6'sı Müslüman kalanı Hristiyan olarak bilinmektedir. Moğollar 17.yüzyılın başlarına doğru Tibet Budizmini kabul etmişler ve ülkede bu dinin öğretilmesi ile Moğol kültürü bundan etkilenmiştir. Manchu İmparatorluğu bu dönemlerde Moğolları kendi egemenliği altında tutabilmesi için dini konularda hiç baskıda bulunmamıştır ve bunun sonucunda imparatorluğa karşı ayaklanmalar azalmıştır (Batbayar, 2002, s. 12). Moğolistan SSCB'nin bir parçası olmadan önce ülkede Budist dinini benimseyen insan sayısı çoktu. Fakat 1921 yılından itibaren Soğuk Savaş'ın sonuna kadar nerdeyse 70 yıl Moğolistan'da dini faaliyetler yasaklanmıştı ve Ruslar tarafından öldürülen bilim adamları ile din adamlarının sayısı Moğol kaynaklarında yer almaktadır. SSCB dağıldıktan sonra demokrasi ile birlikte dini faaliyetler serbestçe uygulanmaya, Moğolistan'da Budizm dahil Hristiyan ve İslam dinleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Moğolistan'a Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan gibi ülkelere lama (Budizm dinini öğreten adam) gelerek dini ibadetler öğretilmektedir. Aynı zamanda Moğolistan'dan da bu ülkelere öğrenciler gidip dini eğitim almaktadır. Ülke nüfusunun %6'sını sağlayan Kazak Türkleri de kendi ibadetlerini yerine getirmeye başlamıştır. İslam Kalkınma Bankası (İKB) her sene Kazak çocuklarını Orta Doğu ülkelerine İslam dinini öğrenmeleri için burs sağlayarak Kuran kurslarına göndermektedir. Moğolistan 1921'den itibaren yaklaşık 70 yıl gibi uzun bir süre Bolşeviklerin sadık bir üyesi olmuştur ve bunun sonucunda ülkede önce hiç Hristiyan bulunmazken günümüzde bu dini kabul eden insan sayısı nüfusun %2.1'ini oluşturmaktadır (Batbayar, 2002, s. 26)

Moğolların yaşam kültürü göçebeliğe dayanmaktadır. Soğuk ve sert iklime sahip Moğolistan topraklarında göçebeler dışında başkasının yaşam sürdürmesine pek uygun olmamıştır. Moğolistan ekonomisinin büyük bir kısmı hayvancılığa dayanmaktadır ve göçebeler hayvanlarına yem bulabilmek amacıyla her mevsim farklı yerlere göç ederek yaşamlarını sürdürmektedir. Göçebeler özgürce istediği yere giderek yaşama özelliğine sahiptir. 17. yüzyılın sonuna doğru Moğolistan'ı kendi egemenliği altına alan Manchu İmparatorluğu dini konulara sınır koymadığı gibi Moğol kültürünü değiştirecek hiçbir

faaliyette bulunmamıştır. Moğolistan bu dönemde işgal edilmiş ülkeden ziyade vassal ülke (yani belli bir miktarda gelirin bir kısmını vermek zorunda olan ve her zaman askerlerini hazır tutan ülke) statüsünde olmuştur (Byambajav, 2004). İmparatorluk Çin ve Moğol halkın bir birleri ile evlenmelerini, Moğolistan topraklarında Çin halkının yaşamalarını yasaklayarak Moğolların göçebe kültürünün korunmasını sağlamıştır. Manchu İmparatorluğundan sonra Moğolistan bağımsız bir devlet olarak uluslararası alanda tanınması için Bolşeviklerden yardım istemiştir ve bunun sonucunda Moğol kültürü Ruslardan etkilenmiştir. Tam anlamı ile kültürlerini kayıp etmese de yarım asırdan aşkın bir süre Rus kültürünü öğrenmiş ve öğrendiklerini hayatta uygulamak zorunda kalmışlardır. SSCB'nin uydu devlet statüsünde olan Moğolistan'da da Rus dili ve Rus edebiyatı öğretilmeye, Moğol halkı yeni teknik teknoloji hakkında bilgi sahibi olmaya başlamıştır ve tüm bunlar Moğolistan'daki yaşam standardının artış göstermesine neden olmuştur. Rus kültüründen etkilenen göçebeler zamanla şehir hayatına geçmiştir.

1990 sonrası Moğolistan'da demokrasi rejimi ortaya çıkmış, piyasa ekonomisi benimsenmiştir. Demokrasinin gelişmesi ile göçebe kültürü de değişime uğramıştır. Batı dünyasının kültürü televizyon, gazete, radyo ve dergi aracılığı ile Moğolistan'da yayılmaya başlamıştır ve bütün bunlar ülkedeki insanların istediği haberi tüm dünya ile aynı anda öğrenme fırsatına sahip olmuştur. 70 yıl Bolşeviklerin altında yaşamış olmalarına rağmen demokrasiyi kısa sürede benimseyerek katılımcı hükümet, hukuk düzeni, kanuna göre eşit ve kişisel özgürlük gibi demokrasiyi sağlayan dört ana unsuru kavramıştır (Балдоо, 2003, s. 15).

Günümüzde Moğolların göçebe kültürü üzerinde halk arasında farklı görüşler yer almaktadır. Bunlardan birincisi, ulusal görüşü savunanlardır. Bunlar Moğolların Moğol olarak kalmalarını savunmaktadır. Bu grup Batı kültürüne karşı çıkarak Moğolların göçebe kültürünü yok edemeyeceklerini ve bu kültürün tamamen korunması gerektiğini savunmaktadırlar. Diğer bir görüş ise yukarıdaki grubun görüşlerine karşı çıkmaktadır. İkinci görüşü savunanlar başta Baabar olmak üzere "21. Yüzyılın kültürü Moğolları Rus medeniyetinden daha çok etkileyecektir ve biz bugün rekabet edebilmek için göçebeliği durdurmamız gerekmektedir" düşüncesini savunmaktadır. (Byambajav, 2004). Eğer göçebeliği bırakmazsak yaşayan müze şeklinde hiçbir gelişme gösteremeyeceklerini düşünmektedirler. Halk arasında olan bu görüşü Moğolistan'ın üst düzey yöneticileri de kabul görmüştür. Örneğin, "Fast Eastern Economic Review" dergisinde, dönem başkanı Namriin Enkhbayar, "Moğolların temel kültürünü yok etmek benim görüşüm değil, lakin 21. Yüzyılda hayatta kalabilmemiz için göçebeliği durdurmamız gerek" ifadesini kullanmıştır (Гадаад Хэргийн Яам, 2002).

1.4. Soğuk Savaş sonrası Moğolistan Dış Politikasını Etkileyen İç Gelişmeler ve Kimlik Arayışları

1.4.1. Moğolistan'ın Coğrafi Konumu üzerinde Tartışma

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Moğolistan'ın hangi bölgeye dahil olduğu tartışmalı konu olmaya başlamıştır. Bu tartışma konusu Moğolistan'ın ekonomik alanda bağımsız bir devlet olarak gelişebilmesi açısından önem kazanmaktadır.

Soğuk Savaş döneminde Moğolistan Sovyetler Birliği'nin sadık bir üyesi olarak bilinmektedir. Doğu Bloğunun güvenlik çemberine dahildi ve bu çember Moğolistan'ın doğu bölgesinden Berlin Duvarına kadar devam etmektedir. Moğolistan Cumhuriyeti, Asya kıtasının tam merkezinde yer almış ve denize çıkışı olmayan bir devlettir. Coğrafi olarak Asya kıtasında yerleşmesine rağmen siyasi ve ekonomik alanda Varşova Paketi devletlerine bağlı bir ülkedir. SSCB, Soğuk Savaş dönemi boyunca kardeş ülkelerinin güvenliğini sağlaya gelmiştir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Moğolistan Cumhuriyeti kendi müttefikini kaybederek yeni müttefik arayışına girmiştir. Bu boşluğu doldurmak için başta Rusya olmak üzere Orta Asya ülkeleri ile iyi ilişki kurmaya çalışmıştır. Bununla beraber, uluslararası alandaki büyük güçlerle ilişki kurduğu gibi bölgesel örgütlere de önem vermiştir.

Buna bağlı olarak, bazı Moğol akademisyenler, Moğolistan'ın kültür, tarih ve coğrafi konumu açısından Orta Asya ülkelerine daha yakın olduğunu ve bu bölgedeki yeni ortaya çıkan devletler ile iyi ilişki kurması gerektiğini belirtmiştir. Baabar'a göre Moğolistan Cumhuriyeti, Orta Asya güvenliğini sağlaması için Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesi gerekmektedir. Türkiye ile Moğolistan bu bölgede yeni ortaya çıkan devletlere bağımsız ülkelerin örneğini sergilemelidir. Bununla beraber yeni şekillenen Orta Asya'da Japonya ile Almanya'nın faaliyetlerini daha geliştirmesi gerektiğini, bunu yapmak için de bölgedeki en önemli oyuncunun Moğolistan olduğunu söylemiştir. Yine Baabar'ın görüşlerine göre Moğolistan, Doğu Sibirya, Japonya ve Kuzey Çin'in piyasasına girebilmesi için önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Moğolistan'ın Kuzey Doğu Asya'ya dahil olması gerektiğini savunan bazı akademisyenlerde bulunmaktadır. Moğolistan'ın eski Büyükelçisi olan Olzvay'da bunlardan biridir. Olzvay'a göre Moğolistan'ın Orta Asya ülkelerinden daha çok Kuzey Doğu Asya ülkeleri ile işbirliği yapması gerektiği düşüncesindedir. Moğolistan gibi Orta Asya ülkeleri de denize çıkışı olmayan ülkelerdir. Bu nedenle Moğolistan'a yardım sağlamasının zor olduğunu

belirtmektedir (Byambajav, 2004). Diğer bir düşünürlerden biri Baldoo, Moğolistan'ın Kuzey Doğu Asya'ya dahil olması için gereken gerekçeyi yapmıştır. Coğrafi konum olarak Moğolistan'ın doğusu Asya Pasifik bölgesine dahil edilmektedir ve bütün nehirler ona doğru akmaktadır. Moğolistan'ın yer altı kaynakları, hayvancılık ve iklim gibi etkenlerden dolayı Kuzey Doğu Asya bölgesi ile sıkı bağlı, karşılıklı bağımlılık içerisinde olması gerekmektedir. Kuzey Doğu Asya ile Moğolistan'ın ekolojisi aynıdır. Aynı zamanda Moğolistan büyük güçleri birbirine bağlayan kavşaktır. Çin ile Rusya'yı bağlayan ve Doğu Asya'yı, Avrupa ülkeleri ile bağlayan en kısa yol sayılmaktadır. Bunları kara yolları, hava yolları ve demir yolları ile bağlayan iletişim merkezi sayılan önemli coğrafi konuma sahiptir. Bu bağlamda Moğolistan Batı dünyası ile Doğu dünyasını birleştiren bir köprü şeklindedir. Moğolistan da denize çıkışını bu bölge ile sağlayacaktır ve gelişmesi için gereken yatırım, sermaye, teknik teknolojinin kaynağı bu bölgede bulunmaktadır. Bu bölge ülkeleri de doğal yer altı kaynakları ve geniş arazisine ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, Moğolistan'ın geleceği için önem taşıyan bu bölge ülkeleri ile her alanda gereken işbirliğini yapmaları ve bölgesel güvenliğin sağlanması için de bütünleşme sürecine katılmaları gerektiğini belirtmektedir (Балдоо, 2003, s. 253).

Kuzey Doğu Asya'nın dahil olduğu Asya Pasifik bölgesi 21. yüzyılda büyük önem kazanma olanağına sahiptir. Bu bölgede ABD ve Japonya, dünya politikasını belirlemede önde gelen Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Güney Kore gibi önemli ülkeler yer almaktadır. Moğolistan stratejik olarak endüstrileşmiş Güney Kore, Japonya, ABD gibi ülkeler ile işbirliği yapabilecektir. Kuzey Doğu Asya ülkelerine yaklaşmasının diğer bir sebebi de ulusal güvenliğini sağlamaktır. Az nüfusa sahip, denize çıkışı olmayan Moğolistan iki komşusunun hiçbirine bağlı kalmamanın yolunu araması gerekmektedir. Bu konuda kendi fikrini ortaya koyan önemli akademisyenlerden biri Batbayar'a göre "Moğolistan'ın güvenliği hem Rusya ile Çin arasındaki ilişkiden hem de Moğolistan'ın bu iki komşu devletleri ile olan ilişkiden doğrudan etkilenmektedir. Moğolistan'ın 70 yıl boyunca SSCB'nin altında onun çıkarları altında hareket ettiğini, enerji, yakıt ve petrol bakımından Rusya'ya olan bağımlılık buna örnek olabilir. Bugün ise gıda, günlük ihtiyaçlar için Çin'e bağımlı kalmaktayız ve bu nedenle de Moğolistan, büyük güçlerin çıkarları arasında denge politikası kurması gerekmektedir. Bununla beraber uluslararası örgütlere, bölgesel kuruluşlara katılma çabasına girmeliyiz" ifadesini kullanmıştır (Batbayar, 2002, s. 26). Bu durumda Kuzey Doğu Asya bölgesinin Moğolistan'a büyük avantaj sağlayacağını belirtmiştir.

1.4.2. Rusya ve Çin'e karşı Üçüncü Komşu Devlet

Moğolistan'da 1990'dan itibaren iki komşu devlete karşı nasıl bir politika izleyeceği üzerinde tartışmalar ortaya çıkmıştır. Moğolistan, Sovyetler Birliği'ne bağımlı kaldığı gibi politika izlemeyi kabul etmemiştir. 1968-1992 arası dönemde Rusya'nın Çin ile anlaşmazlığına Moğolistan ev sahipliği yapmıştır. Sovyetler Birliği, Moğolistan'a askerlerini konuşlandırmıştır. Bütün bunlardan ders alan Moğolistan, Rusya ile Çin arasında olan anlaşmazlık kendi çıkarını etkilemedikçe tarafsız kalmayı seçmektedir. Moğolistan'ın tarafsız kalmasını doğru bulmayanlarda bulunmaktadır. Zayıf ekonomiye sahip ve denize çıkışı olmayan, büyük güçler arasında yerleşen bir devlet için tarafsızlık politikası uygun olmamaktadır.

Sıkı tarafsızlık ilkesinin kabul edilmesi için siyasi ve ekonomik ağırlığa sahip olunması gerekmektedir. Moğolistan için en doğru politika Moğolistan'ın jeopolitik gerçeği ve menfaatinden herhangi bir fedakarlıkta bulunmadan komşularının menfaatlerini göz önünde bulundurarak hazırlanan politika olacaktır. İki komşu devlet ile dengeli ilişki demek Moğolistan'ın güvenliğini sağlayan iyi komşuluk ilkesinin uygulanması ve her ikisi ile karşılıklı kazançlı işbirliğinin geliştirilmesi demektir. Rus akademisyen Yurii V. Tsygonav'a göre, " Moğolistan'ın yeni dış politikası iki komşu ülke arasında denge sağlamaya yöneliktir. Üç ülke (Moğolistan, Rusya ve ÇHC) arasındaki tarihi gerçekler biraz karışıktır. Rusya Moğolistan'ı 70 yıldır yönetti, Çin ise bir zamanlar Moğolistan'ın yönetimi altındaydı ve daha sonra 17. yüzyılda hem Moğolistan hem de Çin Manchu İmparatorluğu'nun egemenliği altındaydı. Moğolistan dış politikasını belirlerken iki komşu ülkesinin menfaatlerini göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bunun yanı sıra Moğolistan Batı ve her şeyden önce ABD ile ilişkilerini geliştirerek komşularına karşı dış dengeyi sağlamaya çalışmalıdır" (Bazhanov & Bazhanov, 1993, s. 35).

Moğol akademisyenlere göre Moğolistan ulusal güvenlik politikasını uygulayacak siyasi ve ekonomik ağırlıktan yoksun olduğu için komşularıyla ilişkilerini dengeleyecek üçüncü güçlü devlete ihtiyaç duymaktadır. Moğolistan Dışişleri Bakanı L. Erdenechuluun'a göre: "Bu üçüncü güç Moğolistan'ın demokrasisini destekleyen ve Moğolistan'ın iki komşu devlet ile ilişkisini dengeleyebilecek güçlü bir devlet olmalıdır. Dolayısıyla Moğolistan'ın en büyük destekçisi Japonya'ya dikkatimizi yoğunlaştırmalıyız. Almanya da yine bu doğrultuda önemli rol oynamaktadır" (Byambajav, 2004).

Moğol siyasetçilerin ve hükümet görevlilerin çoğu ABD'ni yeni Moğolistan'ın koruyucusu ve ulusal güvenliğinin en büyük güvencesi olarak görmektedir. Moğolistan'ın şimdiki liderleri Batı ülkelerinden yatırım ve daha gelişmiş teknolojileri davet etmekte ve onların katılımlarını Moğolistan'ın geleceğini korumada etken olarak görmektedir. Başbakan Enkhbayar "Far Eastern Economic Review" dergisinde "Bu tür ülkelerle ilişkiler Moğolların siyasi, ekonomik ve psikolojik olarak kendilerini iyi hissetmelerini sağlayacaktır" demiştir (Балдоо, 2003, s. 253). Aynı dergi şöyle bir yorum yapmaktadır: "Moğolistan'ın coğrafi özelliği, komşularının Moğolistan'a karşı tutumları ve özellikle Moğolların Çin'e şüphe ile yaklaşmaları Ulaanbaatar'ı diğer ülkelerle sıkı ilişki geliştirecek çok yönlü politika izlemeye zorlamaktadır" (Byambajav, 2004). Bu çok yönlü politikalardan biri de askeri işbirliğidir. Moğolistan'ın küçük ordusu ÇHC, Rusya Federasyonu, ABD, Güney Kore, Japonya, Hindistan, Almanya ve Türkiye gibi ülkeler ile geniş çaplı ilişkiler kurabilmiştir. 2001 yılında Kazakistan'da barış gücü tatbikatına Orta Asya ülkeleri, Rusya Federasyonu ve NATO askerleri ile birlikte katılmıştır. Moğolistan NATO ile diyalog içerisindedir. Bu askeri bağları özellikle de ABD ile olanı Çin'i rahatsız etse de bu Moğolistan'ın iki komşu devletini dengeleme politikasının sonucudur. Kasım 2001'de ABD'yi ziyareti sırasında Başbakan N. Enkhbayar Birleşik Devletler Barış Enstitüsü'nde "Moğolistan'ın terörizme karşı evrensel mücadelesi" konuşmasını yapmıştır. Bu konuşmasında Başbakan Moğolistan'ın üçüncü güçlerinin sadece Batılı ülkelerle sınırlı kalmadığını aynı zamanda Doğulu ülkelerin de olabileceğini vurgulamıştır. Kültürel olarak Türkiye ve Hindistan, ekonomik olarak Japonya ve Güney Kore ve stratejik olarak da ABD Moğolistan'ın üçüncü müttefik güçleri olabilecektir (Batbayar, 2002, s. 44).

1.4.3. Yasal Değişikler

1924 yılından itibaren Moğolistan'da toplam 4 tane anayasa değişimi olmuştur. Bunlardan ilki Kasım 1924'te Moğolistan Büyük Hural tarafından ülkeyi yönetme hakimiyetinin halkın elinde olduğunu savunan anayasa olmuştur (Byambajav, 2004). Anayasa toplam 6 bölümden oluşmaktadır ve birinci bölümü Moğolistan Halkının Haklar Bildirgesi, ikinci bölüm Moğolistan Küçük (Moğolistan Parlamentosunun alt kanadı) ve Büyük Hural'ın iç işlerini düzenleyen tüzük ve görevlerini belirlemektedir. Üçüncü bölüm Sovyet Orta Asya'da uyguladığı kendi kendini yönetme sistemine benzer yönetimi, dördüncü bölüm seçim sistemi, beşincisi ulusal bütçe son ve altıncı bölüm Moğolistan'ın bayrak ve arması bildirgesinden oluşmaktadır (Sanders, 1992, s. 508).

1921'den itibaren Sovyetler Birliği altında olan Moğolistan'ın ikinci anayasası 1940 yılında kabul edilmiştir. Anayasa taslağı, 1936 Sovyet anayasasını örnek olarak oluşturulmuştur. 1924'ten sonra oluşturulan anayasa Moğolistan Halk Cumhuriyeti'ni köylüler ve işçilerin ülkesi olarak tanımlamıştır. Üçüncü anayasa taslağı ise 1960'larda gerçekleştirilmiştir. 1940 Anayasası kabul edildiği dönem Moğolistan'da hayvancılık sektörü öne çıkarken 1960'a geldiğinde işçi sınıfı ortaya çıkmış endüstri alanı gelişmişti. 1960'larda işçilik oranı %13.6'dan %28.3'e kadar yükselmiştir ve hayvanlar devletleştirilmiş, özel mülkiyet ise tasfiye edilmiştir (Byambajav, 2004). Üçüncü anayasa ile Moğolistan Büyük Hural, "Halkın Büyük Huralı" olarak değiştirilmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Moğolistan Cumhuriyeti yeni anayasa taslağını oluşturmuştur. 12 Şubat 1992'de resmi türde Moğolistan yeni ismini ve armasını kabul etmiştir ve anayasa özgürlük, eşitlik, demokrasi, gerçek anlamda egemen devlet olduğunu belirtmektedir. Yeni anayasa Fransa'nın Beşinci Cumhuriyeti'nin anayasasına benzemektedir ve her türlü özelleştirmeyi, çok yönlü ekonomiyi kabul etmektedir (Ginsburg, 1995, s. 466).

1992 anayasası daha önceki anayasalardan farklı olarak demokrasi ve serbest piyasa ekonomisini benimsemiştir. Bununla beraber herkesin kendi dini ibadet ve faaliyetlerini özgürce uygulayabilmelerine izin vermiştir. Anayasa toplam altı bölüm ve 70 maddeden oluşmaktadır ve birinci bölümünde Moğolistan'ın egemenliği hakkında bahsedilmiştir. Birinci maddede Moğolistan'ın bağımsız egemen devlet olduğunu, demokrasi, eşitlik, adalet, özgürlük, hukuka saygı göstermek ve ulusal birlik gibi ilkelerin devletin temel ilkeleri olduğunu belirtmektedir. İki ve üçüncü maddelerinde Moğolistan'ın uniter bir devlet olduğunu ve halkın hükümet işlerine hakim olma, devlet temsilcilerini seçme hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Dördüncü madde devletin toprak bütünlüğü ile ilgilidir. Moğolistan topraklarında başka ülke askerlerinin bulunmasını ve askeri üs kurmalarını yasaklamıştır. Moğolistan vatandaşlarının toprak sahibi olabileceklerini ve bu toprakları yabancılara devir etmemeleri gerektiğini savunmaktadır. Beşinci madde ise ülkenin ekonomisi ile ilgilidir. Dünya ekonomisinin ulusal özelliklerine uygun olarak serbest piyasa ekonomisini ve devlet mallarını özelleştirmeyi kabul etmiştir. Yeni anayasa demokrasi rejiminin gelişmesi nedeni ile uygun yasal ortamı hazırlamıştır. Diğer maddelerde Moğolca'yı resmi dil olarak belirlemiştir ve ülkede yaşayan diğer etnik grupların kendi dillerinde eğitim alabileceklerini, kendi aralarında istediği dilde iletişim kurabileceklerini, bilimsel ve kültürel aktivitelerde bulunabileceklerini vurgulamaktadır. Anayasanın dokuzuncu maddesinde ise herhangi bir dini

kurumların ülke işlerine karışmayacağı ve aynı zamanda devletin tüm dini kurum ve dini faaliyetlere saygı duyması gerektiği belirtilmiştir (Монгол Улсын Үндсэн Хууль, 1992)

İnsan haklarının temel ilkeleri anayasanın ikinci bölümünde yer almaktadır. Anayasaya göre herkes ırk, dil, din, renk, soy, meslek, cinsiyet, mal mülk ayrımı yapılmadan kanun önünde eşit ve özgürdür. Ayrıca bu bölümde yabancı ülke vatandaşlarının hakları ve görevleri belirtilmiştir. Bunlar iki ülke arasında yapılan anlaşmalar üzerinden belirlenmektedir.

Üçüncü bölümde ülkenin yasama, yürütme ve yasal gibi ana organları yer almaktadır. Devletin en üst ve yasa yapma hakkına sahip yasal organı Moğolistan Büyük Huralı'dır (MBH). MBH toplam 76 milletvekilinden oluşmaktadır ve MBH Başkanı ile Başkan Yardımcısı bu milletvekilleri arasından seçilmektedir. Seçim gizli oy verme yöntemi ile yapılmaktadır. Bölümün 25.ci maddesine göre MBH yasa yapma ve ekleme, onaylama, değiştirme ve MHB'a karşı sorumluluk alan Daimi Komiteleri, hükümet ve diğer kuruluşların yapısını çizmek, cumhurbaşkanı ve parlamento üyelerinin seçim günlerini belirleme, cumhurbaşkanı kabul etmek ve görevinin ne zaman başlayıp ne zaman son bulacağına dair yasa çıkarmak, ülkenin iç ve dış politikaları ile ilgili yasa yapma, ulusal referandumu yapma, devletlerarası anlaşmaları onaylamak ve gerekirse veto etme, savaş ilan etme, Ulusal Güvenlik Konseyi'nin organizasyon ve rolünü belirleme, ülkeler arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve iptal edilmesine karar vermek gibi özellikleri vardır (Монгол Улсын Үндсэн Хууль, 1992). Üçüncü bölümün 30-37.ci maddeleri Moğolistan Cumhurbaşkanı ile ilgilidir. Ülkenin ulusal birliğin simgesi ve en başı olan cumhurbaşkanı MBH tarafından hazırlanmış yasa kanunların hepsini veya belli bir kısmını veto etme yetkisine sahiptir. Yasanın kabul edilebilmesi için de oturuma katılan MBH üyelerinin üçte ikisinin evet oyu gerekmektedir. Ülkeyi tam anlamıyla temsil etmek, Moğolistan adına MBH ile oy birliğine vararak anlaşmalar yapmak, diğer ülkelere diplomatları atamak veya geri çağırmak, yabancı diplomatların güven mektubunu kabul etmek ve savaş veya olağanüstü hal ilan etmek, Ulusal Güvenlik Konseyi'ne başkanlık yapmak gibi yetkileri bulunmaktadır (Byambajav, 2004). En üst yürütme organı olan hükümet ise iç ve dış politikalarını uygular, uygulamalarını denetler, MBH'nın onayı ile sonradan onaylatmak üzere ülkeler arası anlaşmalar yapmak, iptal etmek, uluslararası anlaşmalar yapmak ve uygulamak gibi yetkilere sahiptir (Delgertsogt, 2010, s. 30). Yargı ile ilgili yasalar anayasanın 47.ci maddesinde yer almaktadır (Монгол Улсын Үндсэн Хууль, 1992).

Anayasa taslağının dördüncü bölümünde ülkenin idari bilimleri, yönetimi, beşinci bölüm anayasa mahkemesinin yetki ve sorumluluğu, altıncı bölüm anayasa ile ilgili değişimlerin gerçekleştirilmesi gibi düzenlemeleri kapsamaktadır.

1.4.4. Yeni Siyasi Partiler

Moğolistan 1990'da sosyalist rejiminin kaldırılmasıyla çok partili siyasi sisteme geçiş yapmıştır. 1924'de iktidara gelen Moğolistan Devrimci Halk Partisi dönemin tek partisi olmuştur ve muhalif partilerin kurulmasına imkan olmamıştır. MDHP'e karşı gelen düşünürler ve çok partili siyasi sistemi savunan bilim adamları Sovyetler Birliği tarafından öldürülmüştür ve bu düşünce 1937'de son bulmuştur. MDHP'si Sovyetler Birliği desteği ile ülkedeki halkın temel ihtiyaçlarının sağlanmasına, göçebe kültürünü kaldırarak hayat standartlarının yükselmesine, ülkeye eğitim programları getirmesine yardımcı olmuştur (Баярхүү, Монгол Улсын Гадаад Бодлого, Олон Улсын Харилцааны Түүхэн Зарим Асуудал, 1996, s. 14). MDHP kamu sektörünün her alanına kendi ağını örmüş, herkesi denetimi altında tutabilmiştir ve böylece 75 senedir hiç ara vermeden iktidarda kalabilmiş dünyadaki tek parti olarak bilinmektedir (Ginsburg, 1995, s. 462).

Moğolistan'da 1990'dan itibaren çok parti sisteminin ortaya çıkması MDHP'nin güç kayıp etmesine neden olmuştur. 1990'da ilk defa Moğolistan parlamento seçimi, 1992'de ise Cumhurbaşkanı seçimleri gerçekleşmiştir. Temmuz 1990'da yapılan seçim sonrası MDHP'si yeni ortaya çıkan partilerle iktidarı paylaşmak zorunda kalmıştır. Günümüzde MDHP'nin hala devamını sürdürebilmesinin nedeni ise halkı devleti yönetebileceklerine inandırmış olmasıdır. 2000 yılında yapılan seçim sonucu Parlamento'daki 76 sandalyeden 72'sini MDHP'si kazanarak yeniden güçlenmeye başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası MDHP'sine muhalifet partisi olarak Demokrasi Parti'si kurulmuştur. Demokratik Parti'si ilk beş ana partinin birleşmesi ile orta çıkmıştır. Bu parti arasında yer alan en önemli iki parti "Sosyal Demokrat Partisi" ve "Moğolistan Ulusal Demokratik Partisi" olmuştur. Demokrasi Parti (DP) kendilerinin 1990'da ülkeye demokrasi rejimi ile piyasa ekonomisine geçiş yapma sürecinde büyük rol oynadıklarını düşünmektedirler. Devlet mallarını özelleştirilmek, hayvanları halka dağıtmak, öğrencilere burs sağlamak, ülkenin DTÖ'ne üye olması gibi reformları başlatmış ve gerçekleştirmiştir (Byambajav, 2004).

Demokrasi Parti 1996-2000 döneminde Moğolistan dış politikası için iki komşu devlet ve ABD ile olan ilişkisinin önemli olduğunu açıklamıştır. Rusya ve Çin ile olan ilişkiler Moğolistan dış politikası için her zaman birinci özelliğe sahiptir ve ulusal güvenliğinin korunması ve serbest piyasa ekonomisi ile demokrasiyi destekleyen ABD ile de ikili ilişkinin gelişmesinin sağlanması gerektiğini savunmaktadır (Batbayar, 2002, s. 66). Fakat bu dönem gücünü kayıp etmiştir ve seçmenlerin beklentilerini karşılayamamıştır.

Demokratik Parti ve MDHP her ikisi de günümüzde ulusal çıkarları korumak için anayasa taslağında belirtilmiş barışçıl yollarla devam sürdürmektedir.

1.4.5. Moğolistan Dış Politikada Konsepti

Moğolistan Dış Politika Konsepti ilk kez Temmuz 1994'te MBH tarafından kabul edilmiştir. Dış Politika Konsepti'nin en büyük amacı dış politika taslağını oluştururken dikkat etmesi gereken unsurları belirtmektedir. Bu belgeye göre Moğolistan Cumhuriyeti dış politikasını oluştururken anayasada bahsedilen ulusal çıkarı temel alarak dış politikaların ilkeleri ve amaçlarını belirlemektedir. (Byambajav, 2004). Dört yıldır dış politikalarını belirleme ve uygun yasalara bağlamaya doğru yapılan birtakım görüşmeler sonrası kabul edilen bu belge Genel Hükümler, Siyasi ve Ekonomik ilişkiler, İnsancıl İlişkiler, Kültürel ve Bilimsel Teknoloji İlişkileri olmak üzere beş bölüm ve 26 maddeden oluşmaktadır (Delgertsogt, 2010, s. 32). 1994 Dış Politika Konsepti, iç ve dış dünyada yaşanan değişiklikler nedeni ile 2011 yılında MBH tarafından ikinci kez onaylanmıştır. 2011'de kabul edilen Konsepti'ye yurtdışında olan vatandaşlarının haklarını korumak, dış tanıtımı ve kamuoyuyla ilişkileri gibi üç tane yeni madde eklenmiştir.

Belgeye göre Moğolistan dış politikasının amaçları insani gelişmeleri temel alarak tüm ülkelerle dostane ilişkiler kurmaktır. Uluslararası alanda ulusal konumunu güçlendirmek ve her alanda karşılıklı ilişkiler çerçevesinde kendi egemenliği ve bağımsızlığını korumaktır. Günümüzde Moğolistan Cumhuriyeti açık kapı, tarafsız denge politika izlemektedir. Uluslararası alanda gelişmiş ülkelerin somut çıkarlarını ülkede oluşturma politikasını izleyerek bağımsızlığını korumaktadır. Moğolistan Cumhuriyeti dış politika taslağını oluştururken uluslararası ilişkilerin gelişimi ile bölgesel ve evrensel siyasi koşullara dikkat etmektedir. Moğolistan dış politikasının amacı kendi güvenliği ve ulusal çıkarını diğer ülkelerle diplomatik ilişki kurarak korumak, ekonomi ve bilim teknolojiyi geliştirecek dış politika oluşturmaktır. Moğolistan bu konsept ile BM şartlarında belirtilen ilkeler ve norm üzerinden hareket ederek uluslararası alanda diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirirken her iki

tarafın egemenlik ve sınırların ihlal edilmezliği gibi temel ilkelerin dikkate alınması gerektiğini, bununla birlikte bir birlerinin iç işlerine karışmamak, herhangi bir sorun çıktığı zaman kuvvet kullanmadan barışçıl yollarla çözmeye çalışmak, insan haklarına saygı göstermek ve karşılıklı kazançlı işbirliği geliştirmek gibi ilkelere dikkat edeceğini belirtmiştir (Балдоо, 2003, s. 43)

Moğolistan Cumhuriyeti çok yönlü dış politika izlemektedir. Rusya ve Çin'in ülke çıkarına herhangi bir olumsuz etkisi olmadıkça tarafsız kalmayı tercih etmektedir. Moğolistan doğrudan bir askeri tehdit olmadığı sürece herhangi bir askeri ittifaka katılmayacağını, ülke toprakları ile hava sahasını yasal olmadıkça hiçbir ülkeye kullandırmayacağını ve diğer ülkelerin silahlı kuvvetlerini Moğolistan topraklarında bulundurmayacağını belirtmektedir.

Moğolistan dış politikasını uygularken dikkat etmesi gereken önemli yönleri belgenin 14.ci maddesinde belirtmiştir. Bunlardan, Güney ve Kuzey komşuları ile olumlu ve dostane ilişkilerini sürdürmek ilk sırada yer almaktadır. Moğolistan coğrafi konumundan dolayı iki komşusu ile olan ilişkisine her zaman önem vermektedir. Taraf tutmadan her ikisi ile dengeli, iyi komşuluk ilkesine uygun olarak tüm alandaki ilişkilerini geliştirmektedir. Başta ABD olmak üzere Almanya ve Japonya gibi batı ile doğuda yer alan gelişmiş ülkeler ile dostane ilişki kurmak Moğolistan dış politikasının ikinci yönüdür. Üçüncü yönü ise Asya Pasifik bölgesinde yer alan ülkeler ile ilişkilerini geliştirmektir. Daha sonra başta BM ve diğer uluslararası kuruluşlara üye olmak, onlarla işbirliği çerçevesinde ilişkilerinin geliştirilmesi yer almaktadır. Beşincisi, G-77 grubu, Bağlantısızlar grubu gibi oluşumlar ve yeni bağımsızlığını kazanan eski sosyalist ülkeler ile ilişkisini geliştirmektir. Bunun içinde özellikle Doğu Avrupa ülkeleri olan Polonya ve Çek Cumhuriyeti, Ukrayna, Belarusya, Orta Asya bölgesinde gelişmekte olan ülkeler Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan gibi ülkeler ile eski dostane ilişkilerini canlandırmak ve yeni ortama uygun somut imkanları ortaya koyarak ilişkilerini daha da ilerletmeyi hedeflemiştir. Fakat 2011'de MBH tarafından onaylanan yeni Dış Politika Konsepti'nde beşinci yönü kaldırılmıştır (Delgertsogt, 2010, s. 32).

1994'te imzalanan konsept dış politika taslağını oluşturmak ve yönlendirme açısından faydalı bir belge olarak bilinmektedir. Lakin bazı eksikliği olmuştur ve bu eksiklikleri ortadan kaldırmak amaçlı 2011'de MBH tarafından yeni konsept onaylanmıştır.

1.4.6. Ulusal Güvenlik Konsepti

İki büyük küresel aktörün arasında yerleşmesinden dolayı ülkenin ulusal güvenliği her zaman hayatta kalabilmek ve egemenliğini korumaktır. Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ile 1993, 1994 yıllarda dostluk anlaşmasını imzalamıştır ve günümüzde hala bu anlaşma çerçevesinde her ikisi ile ilişkilerini devam ettirmektedir. 1996 yılında ilk kez üç ülke (Rusya-Moğolistan-Çin) arasında “Sınır Sözleşmesi” imzalanarak öne çıkan sınır sorunlarına çözüm bulmaya çalışılmıştır. Moğolistan’ın ulusal güvenliğine gelen tehdit en çok iki komşusu tarafından gelmektedir. Fakat günümüzde Moğolistan her iki devlet ile hem siyasi hem ekonomik anlamda iyi komşuluk ve dostane ilişkilerini sürdürmektedir (Enkhsaikhan, 2000, s. 33).

1994’te Dış Politika Konsepti ile birlikte imzalanan Ulusal Güvenlik Konsepti’nin amacı adından da anlaşılacak üzere Moğolistan’ın ulusal çıkarını ve güvenliğini korumak açısından dikkate alınması gereken unsurları belirlemektedir. Belge beş ana bölüme ayrılmıştır. Bunlar, Genel Hükümler, Moğolistan’ın varlığının ve devlet sisteminin güvenliği, İnsan hakları ve Özgürlükleri, Ekonomik güvenlidir (Гадаад Хэргийн Яам, 2002). Belgede “Ulusal Güvenlik” ülkenin ulusal çıkarlarının sağlanması için gereken iç ve dış ortamının hazırlanması şeklinde tanımlanmıştır. Moğolistan halkı ve medeniyeti, ülkenin bağımsızlığı ve egemenliği, toprak bütünlüğünün korunması ve sınır ihlal edilmezliği, göreceli ekonominin bağımsızlığı gibi önemli çıkarlar belgenin üçüncü maddesinde yer almıştır. Belgenin ikinci bölümünde ülkenin varlığını tehdit eden etkenler iç tehdit ve dış tehdit olarak görülmektedir. İç etkenleri ise belgenin 22. maddesinde “Ülkenin ulusal bütünlüğünün ve bağımsızlığının ortadan kaldırılması, din grupları ile etnik gruplar arasında gerçekleşen çatışmalar, siyasi, ekonomi ve askeri alanda yürütülen yanlış politikalar, Moğolistan Silahlı Kuvvetlerinin bölünmesi ve savunma kapasitesini kaybetmesi” gibi unsurlar olarak sıralanmıştır. Dış etkenleri ise belgenin 21. maddesinde sıralanmıştır. Bu maddeye göre dış etkenler “Moğolistan’ı siyasi, ekonomi olarak kendi egemenliği altına alması, dış ülkelerden gelecek herhangi silahlı saldırı ve Moğolistan’ın diğer ülkeler ile uluslararası hukuka uygun olarak ilişkilerini geliştirmesini önleyen engeller ve diğer devletlerin herhangi bir baskıda bulunması” gibi etkenler dış tehdit olarak belirtilmiştir.

Tarihi kaynaklara baktığımız zaman Moğolistan 17. yüzyıldan itibaren hep diğer devletlerin etkisi altında kalmıştır. Gengiz Han döneminde güçlü bir imparatorluğa sahip olan Moğolistan önce Manchu imparatorluğu etkisi altında daha sonra yaklaşık 70 senedir

Sovyetler Birliği'nin sadık bir üyesi olmuştur. Bu neden ile Moğolistan her şeyden önce egemenliğini korumak için çalışmaktadır. Moğolistan ulusal güvenliği ve Kuzey ile Güney komşularıyla olan ilişkilerinde çok dikkatlice davranmaktadır. Ekonomi, kültürel ve demografik bağımsızlığını iki komşusundan birine kaybedeceğinden tereddüt etmektedir (Munkh-Ochir, 2003, ss. 79-80). Moğolistan için iki komşusu ile olan ilişkisi her zaman önem taşımaktadır ve dengeli bir şekilde politika yürütmektedir. Ulusal Güvenlik Konsepti'nin 27. maddesinde “Denge politika derken her ikisi ile aynı mesafede ve her alanda aynı tutumda olmak anlamına gelmemektedir. Moğolistan'ın ulusal çıkarına herhangi bir zararı olmadıkça Rusya ve Çin arasındaki anlaşmazlıklara tarafsız kalarak her ikisi ile dengeli ve dostane ilişkilerini sürdürmek” şeklinde belirtilmiştir (Delgertsogt, 2010, s. 35).

İKİNCİ BÖLÜM

MOĞOLİSTAN-RUSYA İLİŞKİLERİ

2.1. Soğuk Savaş dönemi Moğolistan-SSCB İlişkileri

2.1.1. Moğolistan-Rusya İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Günümüzde yer alan Moğolistan ile Rusya arasındaki tarihi ilişkilerini ta Cengiz Han dönemine kadar uzatabiliriz. İki ülke arasındaki hem siyasi, hem ekonomi hem de askeri alandaki ilişkiler o dönemden bu zamana kadar değişen koşullar ile hala devam etmektedir. Moğolistan ve Rusya ilişkileri ile ilgili tarihi kaynaklara baktığımız zaman 13. Yüzyıla dayandığını ve bu süreç içerisinde iki ülke arasında 1223 yılında "Kalka Nehir Savaşı", 1380 yılında "Kulikovo Savaşı" gibi savaşların gerçekleşmiş olduğunu görebilmekteyiz. Cengiz Han önderliğinde olan Moğollar tarihte en büyük imparatorluklardan biri olarak bilinmektedir ve "Kalka Nehir Savaşı"nda uyguladığı gibi stratejileri ile 13. yüzyılında tüm Asya'yı ele geçirmeyi başaran büyük bir güç olarak tanınmaktadır (http://www.mongolian-art.de/02_mongoliin_urlag/mongol_uls.html). Moğol İmparatorluğu uzun bir süre Ruslara karşı bölgesel hakimiyet sağlamıştır. Buna örnek olarak Rusların, Moskova ve Kiev gibi önemli merkezlerin Moğolların kontrolü altında olduğunu söyleyebiliriz. İki ülke arasındaki tarihi kaynaklara bakıldığında Moğollar bu dönemlerde sadece hakimiyet etmekle kalmamış, o zamanın siyasi ve ekonomik ilişkilerini düzenleyen bir güç olarak da bilinmektedir (http://chuluut.ucoz.com/download_files/Mongoliin_nuuts_tovchoo.pdf). Örnek olarak, Altın Ordu, Avrasya'dan geçen karavan ağlarını korumuş ve görece istikrar getirmiş olduğunu gösterebiliriz. İpek Yolu aracılığıyla Çin ekonomisinin içine Rusya'nın dahil olmasını sağlayarak yeni ticaret fırsatını sunmuştur (Bazhanov & Bazhanov, 1993, s. 84). Bundan hareketle şunu söyleyebiliriz ki, "Soğuk Savaş" döneminde SSCB, Moğolistan'ı hem siyasi hem ekonomik anlamda etkilediği kadar, 13. ve 14. yüzyıllarda Moğol İmparatorluğu da o zamanki Rusya'yı her alanda etkileyen önemli bir güç sayılmıştır. Moğolistan'ı bugünün algısı ile küçük ve fakir bir ülke olarak algılamadan, zamanında güçlü bir imparator olduğunu da unutmamalıyız.

Moğolistan ve Rusya arasındaki ilişkiler zamanla değişme uğramıştır. Çarlık Rusya'nın son döneminden başlayan bu değişiklik ile Rusya, Moğolistan'ı hakimiyeti altına almaya başlamıştır. Özellikle "Soğuk Savaş" döneminde Doğu Bloğu sayılan SSCB, 1990'a kadar Moğolistan'a siyasi, ekonomi, sosyal ve askeri alanda hükmetmiştir. Bu dönemlerde Rusya'nın Moğolistan üzerine yaptığı baskılara dair birtakım tarihi bilgiler bulunmaktadır.

Bütün bu anlattıklarımız günümüzde bulunan Moğolistan ile Rusya arasındaki ilişkileri analiz etmek için az da olsa yardımcı olmaktadır. Eskiden Moğolistan hakimiyeti altında yer alan Rusya Federasyonu, bugün ise dünyanın en büyük güçlerinden biri olarak görülmektedir. Bugünkü iki ülke arasındaki ilişkileri daha iyi anlamamız için dört bölüme ayırarak incelemekte fayda vardır. Bunlardan ilki ise 1911-1920 arası dönem, ikincisi ise 1921-1946 arası dönem, üçüncüsü ise 1946 ile 1990 arası yani “Soğuk Savaş” dönemi, son dönem ise SSCB’nin dağılması sonrası dönemden günümüze kadar uzamaktadır. Bu dönemlerden ilk baştaki iki dönem ne kadar tarihi ilişkiler ile ilgili olsa da iki ülke arasındaki ilişkilerin en temelidir ve önemli gelişmelerin yaşandığı dönemdir.

2.1.1.1.1911-1920 arası dönem Moğolistan-Rusya İlişkileri

Birinci bölüm olarak bilinen bu süreç hem Moğolistan’ın bağımsız bir ülke olma çabasını anlatan hem de Moğolistan üzerindeki Rusya’nın izlediği bazı politika açısından önemli sayılmaktadır. Manchu İmparatorluğu tarafından 1691 yılında işgal edilen Moğolistan, 1911 yılında ilk kez egemen bir devlet olarak bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat o dönemde seyrek nüfusa sahip bu ülkede kendi nüfusunu arttırmayı hedefleyen Rusya’da dahil hiçbir devlet Moğolistan’ın bağımsızlığını kabul etmemiştir (Ginsburg, 1995, s. 40). Manchu İmparatorluğu dağıldıktan sonra kendini onun bir parçası olarak gören Çin, hem Moğolistan hem Tibet’i kendi egemenliği altında olduğunu belirtmiş ve Manchu İmparatorluğundan farklı olarak asimilasyon bir politika izlemeye başlamıştır. 1913 yılında Rusya ile Çin, Pekin’de bir araya gelerek Moğolistan’ı Çin’in bir otonom bölgesi olarak kabul etmişlerdir. 1915 yılında Moğolistan’ın bu belgeyi tanımamasına rağmen Khiagt’da zorla kabul ettirmiştir. Khiagt Anlaşmasında (Rusya ile Moğolistan’ın sınır bölgesi) Moğolistan Çin’in otonom bölgesi olarak geçmektedir. Bu anlaşmaya göre Çin hiçbir zaman Moğolistan’ın iç işlerine karışmayacak ve hangi durumda olursa olsun ülkeye askerlerini sokmayacak gibi bazı şartlar altında anlaşmayı imzalamıştır.

1917 yılında Bolşevikleri’in iktidara gelmesi ile Çarlık Rusya’sında yapılan bütün anlaşmalar geçersiz hale gelmiştir. Bunu fırsat gören Çin, Moğolistan’a askerlerini sokmaya başlamıştır. Çin’in uyguladığı bu politika Moğolistan’ı Rusya’ya yaklaştırmıştır. Moğollar, Çin’in egemenliği altından çıkabilmek için Ruslardan yardım isteme zorunda kalmıştır. Bolşevikler Moğolistan’ın Çin işgalinden çıkmasına yardım etmiş ve 1921 yılında iki ülke arasında “Dostluk Anlaşması” imzalanmıştır. Bu nedenle, birinci bölümü Moğolistan’ın Çin’den Rus eksenine geçiş yapan dönemi olarak adlandırabiliriz.

2.1.1.2.1921-1945 arası dönem Moğolistan-Rusya İlişkileri

Moğolistan Cumhuriyeti 1921 yılında Bolşeviklerin yardımı ile ikinci kez bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat bunun sonucunda Moğolistan'da Rusların etkisi artmaya başlamıştır ve Moğolistan diğer Orta Asya ülkeleri gibi 1990'a kadar Rusya'nın sadık bir üyesi olmuştur. Rusya'nın Moğolistan'a yönelik olan politikası coğrafi konum ile stratejik mecburiyetinden dolayı kaynaklanmaktaydı (Batbayar, 2002, s. 21). Rusların politikası Moğolistan'ı bir ülke olarak desteklemek ve kendi kontrolü altına almaktı. İlk kez iki ülke arasındaki gelişmeler 1929 yılından itibaren düzen almaya başlamıştır. 1929 yılında Moğolistan ve SSCB arasında ciddi anlamda görüşmeler düzenlenmiştir. Bu görüşme esnasında yapılan anlaşmalarda başta ekonomik olmak üzere kültür ve askeri gelişmelerin temeli atılmıştır. Fakat bunlara rağmen üçüncü bir devlet ile ithalat ve ihracatı SSCB aracılığı ile yapma kararı alınmıştır. SSCB bu anlaşmayı 1928 yılında Komintern'in Moğolistan'ın kapitalist ülkeler ile ilişkilerini geliştirdiğini değerlendirerek imzalamıştı (Дүгэрсүрэн & О. Хосбаяр , 1998, s. 28). Moğolistan 1920 yılların sonuna doğru SSCB etkisi ile Almanya'daki ticari temsilciliğini kapatmak ve 1930 yıllarında ise Fransa, Almanya gibi Avrupa ülkelerinde eğitim alan Moğol öğrencilerini geri çağırmak zorunda kalmıştır (Дүгэрсүрэн & О. Хосбаяр , 1998, s. 39). Bununla beraber SSCB Moğolistan'ın iç işlerine de karışmaya başlamıştır. Örneğin, din adamlarını devlet düşmanı olarak görmüş ve bazı SSCB etkisinde kalmayı istemeyen daha çok Batı ülkeleri ile ilişkilerin geliştirmesini isteyen siyaset adamlarını sebepsiz öldürmüştür. O dönemde SSCB tarafından öldürülen insan sayısı nerdeyse 37 bine ulaşmış olmasına dair bazı belgeler bulunmaktadır. Fakat bu sadece resmiyette gösterilen bir rakamdır. Moğol kaynaklarına bakarsak bu sayının 100 bini aştığı yazılmaktadır. Zaten seyrek bir nüfusa sahip (o dönemde 600 bin nüfusa sahip olduğu bilinmektedir) olan Moğolistan için bu durum büyük bir zarar olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (Ginsburg, 1995, s. 461).

1930'lara geldiğinde Japonya ve Almanya gibi ülkeler SSCB için tehlike yaratan devletler olmuştu ve Moğolistan'ın coğrafi konumu SSCB için önemli hale gelmiştir. Bu nedenle de, 1936'da SSCB, Moğolistan ile "Karşılıklı Yardımlaşma Protokolü" imzalamıştır. Bu protokolün 2. maddesinde "Anlaşmaya imza atan her iki taraf üçüncü devlet tarafından saldırıya uğradığı zaman askeri yardım olmak üzere her alanda yardım etmeye hazır olduğu" belirtilmiştir (Дүгэрсүрэн & О. Хосбаяр , 1998, s. 47). 1939 yılında Japonya ile Moğolistan arasında gerçekleşen "Khlakh Golin Dain" savaşta protokol sayesinde SSCB, askeri yardımı ile Japonya'yı yenilgiye uğratarak genişlemesini önleyebilmiştir (Мягмарсүрэн, 2016).

1944 yılı Aralık ayında SSCB temsilcisi Stalin, Moskova'daki Amerikan Büyükelçisi'ne Moğolistan'ın bağımsızlığının tanınması sebebi ile Japonya'ya karşı savaşa katılabileceğini belirtmiştir (Caraev, 2012, s. 6). 11 Şubat 1945'te "Yalta Konferansında" Amerika, İngiltere ve SSCB, Moğolistan'ın statüsünün korunması kararını aldıktan sonra 1946 yılında Moğolistan'ı SSCB resmen tanımıştır (Byambajav, 2004). Moğolistan'ın bağımsızlığını tanınması iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da iyi yönde ilerlemesine neden olmuştur.

2.1.1.3.1945-1990 arası dönem Moğolistan-Rusya İlişkileri

Üçüncü dönem ise Soğuk Savaş dönemine denk gelmektedir. Moğolistan bu dönemde Doğu Bloğu'nun sadık üyesi halindeydi. SSCB, Moğolistan'ı komünist bloğunun bir parçası olarak hem siyasi hem de ekonomi anlamda kontrol etmekteydi. Siyasi olarak dış dünyaya kapalı, ekonomik olarak Sovyetler Birliği'nin sağladığı kadarı ile gelişmiş bir ülkedydi. Bunlara örnek olarak, 17. yüzyılında Manchu İmparatorluğundan bağımsızlığını kazanmasına rağmen diğer devletler tarafından ne kadar geç tanınmış olduğu gösterilebilir.

1949 yılında SSCB ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında ittifak anlaşmasının imzalanması ile Moğolistan her konuda kendini güvence altında hissetmiştir. Bu anlaşmadan sonra her iki ülkenin Moğolistan'a yönelik ekonomik yardımları artmaya başlamıştır. Fakat Rusya'nın Çin ile ilişkileri belli bir süreden sonra çatışma haline gelmeye başlamıştır. 1960'larda iki ülke arasında anlaşmazlık ortaya çıkmaya başlayınca, Moğolistan yine SSCB tarafını tutmuştur. 1966 yılında Moğolistan, SSCB ile "Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım Antlaşması"nı imzalamıştır. Bu antlaşmanın imzalamasının en önemli nedenlerinden biri de kendine Çin Halk Cumhuriyeti'nden gelebilecek saldırıları önleyebilmek açısından imzalamış olmasıdır. Moğollar, Çin Halk Cumhuriyeti'nden gelebilecek tehditleri önleyebilmek açısından SSCB askerlerinin Moğolistan'da yerleşmesine bile izin vermiştir. Yaklaşık 20 senedir devam eden Çin ile SSCB anlaşmazlığında her iki devlet Moğolistan'ı kendi topraklarını korumak için kullanmıştır.

SSCB ile Çin arasında olan anlaşmazlık sayesinde Moğolistan ekonomik alanda SSCB tarafından daha çok desteklenmeye başlamıştır. Ruslar, Moğolistan'a yönelik ekonomik yatırımları çoğaltmıştır. Buna örnek olarak Rusya sınırına yakın olan Moğolistan'ın Erdenet şehrinde yer alan bakır fabrikasını verebiliriz. Zaman ile iki ülke arasında sorun yaratan fabrikalardan biri. Moğolistan'a doğru yapılan en büyük yatırımlar (600 milyon rublelik yatırım) 1973 ile 1981 yılları arasında yapılmıştır (Goyal, 1999, s. 634). 1986 yılında

Gorvaçov'un Vladivostok'ta yaptığı konuşması Moğolistan'ın yeni dış politikasına geçişi ifade etmiştir. Vladivostok konuşmasında Moğolistan'dan askerlerini çekeceğini belirtmiştir (Баярхүү, Монгол Улсын Гадаад Бодлого, Олон Улсын Харилцааны Түүхэн Зарим Асуудал, 1996, s. 219). Bu konuşmadan sonra Moğolistan başta Çin ve ABD (1987'de diplomatik ilişki kurmuştur) olmak üzere küresel güçler ile diplomatik ilişkiler kurmuştur (<https://mn.usembassy.gov/mn/our-relationship-mn/policy-history-mn/us-country-relations-mn/>). 1987'de SSCB'nin çekilmesi ile iki ülke arasındaki ilişkilerde değişmiştir. Bu dönemde Moğolistan hem siyasi, hem ekonomik anlamda tamamen özgür fakat devleti zorlayıcı sorumluluklar içeren bir döneme dönüşmüştür.

2.1.1.4.1990 sonrası günümüze kadar uzanan dönem Moğolistan-Rusya

İlişkileri

Son ve dördüncü bölüm ise "Soğuk Savaş" sonrası günümüze kadar uzanan dönem olarak belirlenebilir. 1989'da Sovyetler Birliği iç sorunları ile ilgilenmeye başlamasıyla diğer ülkeler üzerindeki etkisi azalmaya başlamıştır. Doğu Bloğu'nun yıkılması ile Moğolistan uluslararası alanda tam anlamı ile bağımsız bir devlet olarak görülmeye başlamıştır. 1990 sonrası Moğolistan'da demokrasi rejimi ortaya çıkmış, piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve ekonomik krizleri aynı zamanda Moğolistan'ı da derinden etkilemiştir. Moğolistan'da görev yapan Sovyet bilim adamları ülkeyi terk etmiş ve bunun sonucu olarak Sovyet desteği ile çalışmakta olan çok sayıda fabrika kapanmış, yapılmakta olan inşaatlar durdurulmuş ve işsizlik oranı ciddi anlamda artış göstermiştir. Bu dönemde Moğolistan'ın dış politikasının önceliğinde yeni bağımsızlığına kavuşan ülkeler (Orta Asya'daki beş ülke) ile hem siyasi hem ekonomik anlamda ilişkilerini geliştirmek yer almıştır. Moğolistan Cumhuriyeti "Soğuk Savaş" sonrası komşu ülkelere karşı üçüncü komşu olarak adlandırılan ABD, AB, Japonya, Güney Kore, Türkiye gibi devletler ile ilişkilerini geliştirerek dengeleme politikası izlemeye başlamıştır. Moğolistan, Rusya ilişkilerinin dördüncü bölümü günümüzdeki ilişkilerini kapsadığı için ilerideki ikinci bölümde detaylı olarak incelenecektir.

2.1.2. 1921-1990 arası dönem SSCB ve Moğolistan'ın Ekonomik İlişkileri

Moğolistan yukarıda da belirttiğimiz üzere 70 yıldır SSCB hükümeti altında korumacı ekonomik politikası izlemiştir. Siyasi olarak dış dünyaya kapalı, ekonomik olarak Sovyetler Birliği'nin sağladığı kadarı ile gelişmiş bir ülkedydi. Bu dönem içerisinde Moğolistan'da özel mülkiyet tamamen yasaklanmış durumdaydı. Fakat ne kadar yasaklanmış olsa da Sovyetler

Birliği ÷lkedeki insanların konut, sağlık, eğitim ve en 3nemlisi de gıda gibi halkın temel ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Bu tarz yardım SSCB'nin kendisi için çok da maliyetli sayılmaktaydı ve ÷lke bu maliyeti Soğuk Savaş ile kendi bloğunda yer alan diğer devletler sayesinde sağlayabiliyordu. Moğolistan'da bu tarz yardımların gerçekleştirilmesi ÷lkenin ekonomik anlayışını sınırlandırarak girişimciliğin ilerlemesini 3nlemiştir.

Mođolistan'ın ulusal bütçesinin %70'i diğer komünist ÷lkelerden aldığı borçlar üzerinden sağlanmaktaydı. ÷lkenin kiři başına dūřen milli geliri diğer komünist ÷lkelerine göre en dūřüđü ve nüfusu ile kıyaslandığı zaman en çok dış ÷lkeye borcu olan devletlerarasında gör÷lmekteydi (Caraев, 2012, s. 14). 1990'a kadar Mođolistan dış dñnyaya kapalı kaldığı için ÷lkede piyasa ekonomisi anlayışı nerdeyse yoktu. Halkın temel ihtiyaçları SSCB tarafından sağlandığı için insanlarda hazıra alışık hayat tarzını tercih ederek yaşamaktaydı. Yurt dışında eğitim alan insanların çođu Sovyetler tarafından geri çağrılmış ve bazıları da öldür÷lmüştür. ÷lkede yaşayan halk yukarıda belirttiğim gibi temel ihtiyaçlarını kolaylıkla karşılayabildikleri için g÷çlü bir işletmeciye ihtiyaç duymamaktaydı. Bu da ÷lkenin ekonomisi için kendilerine yaptığı en büyük zararlardan birisidir. Bu dönemlerde Mođolistan'da özel mülkiyet sınırlı değil tamamen yasaklanmıştı (Барбаяр, 1999, s. 29).

İki ÷lke arasında diplomatik ilişki 1921 yılında kurulmuş olmasına rağmen ilk kez siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerinin temeli 1929 yılında atılmıştır. 1929 yılında iki ÷lke arasında imzalanan bu anlaşmada Moğolistan üçüncü devlet ile ekonomik ilişkisini yani ithalat ve ihracatını Sovyetler Birliği aracılığı ile yapması gerektiği belirlenmiştir. SSCB bu anlaşmayı yapmasına, Komintern'in 1928 yılında Moğolistan'ın kapitalist devletler ile ilişkilerini geliştirdiği üzerinde yaptığı değerlendirme neden olmuştur. Moğolistan 1920 yılların sonuna doğru SSCB etkisi ile Almanya'daki ticari temsilciliğini kapatmak zorunda kalmıştır (Дүгэрсүрэн & О. Хосбаяр , 1998, s. 28-39). SSCB, Moğolistan'ın diğer Batı ÷lkeleri ile ilişki kurmasına kesinlikle karşıydı.

1949 yılında SSCB ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında yapılan İttifak anlaşması sonucunda her iki devletin Moğolistan'a yönelik ekonomik yardımları artmaya başlamıştır. Fakat iki büyük güç arasında 1966 yılında anlaşmazlık ortaya çıkmıştır ve bu anlaşmazlık sayesinde Moğolistan ekonomik alanda SSCB tarafından daha çok desteklenmeye başlamıştır. Ruslar, Moğolistan'a yönelik ekonomik yatırımları çoğaltmıştır. Buna 3rnek olarak Rusya sınırına yakın olan Moğolistan'ın Erdenet şehrinde yer alan ''Bakır Fabrikasını'' verebiliriz. Zamanla iki ÷lke arasında sorun yaratan fabrikalardan biri. Moğolistan'a doğru yapılan en

büyük yatırımlar (600 milyon rublelik yatırım) 1973 ile 1981 yılları arasında yapılmıştır (Goyal, 1999, s. 634). 1989'da Sovyetler Birliği iç sorunları ile ilgilenmeye başlamasıyla diğer ülkeler üzerindeki hem ekonomi hem siyasi alandaki etkisi azalmaya başlamıştır. Doğu Bloğu'nun yıkılması ile Moğolistan uluslararası alanda gerçek anlamda bağımsız bir devlet olarak görülmeye başlamıştır. 1990 sonrası Moğolistan'da demokrasi rejimi ortaya çıkmış, piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve ekonomik krizleri aynı zamanda Moğolistan'ı da derinden etkilemiştir. Moğolistan'da görev yapan Sovyet bilim adamları ülkeyi terk etmiş ve bunun sonucu olarak Sovyet desteği ile çalışmakta olan çok sayıda fabrika kapanmış, yapılmakta olan inşaatlar durdurulmuş ve işsizlik oranı ciddi anlamda artış göstermiştir. Moğolistan ne kadar SSCB ile ticaretini devam ettirmek istese de yapılan görüşmeler olumsuz olarak sonuçlanmıştır. Bununla birlikte 1970 ile 1990 arası dönem SSCB tarafından yapılan krediler iki ülke arasında problem yaratmaya başlamıştır. Moğolistan SSCB'ye 11 milyar dolar borçluydu ve bunun tekrardan yapılandırılmasını istemiştir. Moğolistan Hükümeti borç aldıkları dönemde yapılan şartlarının, SSCB, Moğolistan'dan aldıkları bazı hayvansal ürünlerinin o dönemin fiyatından ucuza aldığı gibi bazı koşulları yeniden yapılandırılmasını talep etmiştir (Batbayar, 2002, s. 102). Bu dönemde Moğolistan hem siyasi, hem ekonomik anlamda tamamen özgür fakat devleti zorlayıcı sorumluluklar içeren bir döneme dönüşmüştür.

2.2. Soğuk Savaş sonrası Moğolistan-Rusya İlişkileri

2.2.1. Moğolistan Dış Politikasında Rusya'nın Önemi

İki ülke arasındaki siyasi ilişki 13. yüzyıla kadar uzanan tarihi geçmişe sahiptir. Cengiz Han döneminden başlayan siyasi ilişkiler zamanla pek çok değişime maruz kalmıştır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi ile Soğuk Savaş sonrası dönemindeki iki ülke arasındaki ilişki birbirinden tamamen farklıdır. Bu değişen siyasi ilişkiye Moğolistan açısından bakacak olursak, Soğuk Savaş döneminde Moğolistan resmiyette bağımsız bir ülke olmasına rağmen dış politikada tamamen SSCB'ye bağlı ve Çin Halk Cumhuriyeti ile SSCB arasında tampon bir devlet halindeydi. Soğuk Savaş sonrası iki ülke arasındaki siyasi ilişki tamamen değişmişti. Moğolistan artık SSCB'ye bağlı uydu devlet değil, gerçek anlamda bağımsız bir ülke olarak uluslararası sistemde kendi yerini belirlemeye başlamıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra Moğolistan Hükümeti demokrasiyi benimseyerek piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır.

Soğuk Savaş sonrası Moğolistan dış politikasında Rusya'nın yeri değişmiştir. SSCB dağıldıktan sonra Rusya ile Moğolistan arasındaki ilişki daha çok ekonomik alanda ilerlemiştir. 1990'dan itibaren Moğolistan Doğu Bloğu'nun yıkılması ile uluslararası alanda çok kutuplu sisteme geçiş yapmıştır ve başta ABD, Çin olmak üzere büyük güçlerle ilişkilerini geliştirerek denge politikası izlemeye başlamıştır. Kısaca yorumlamak gerekirse, Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş sonrası Moğolistan dış politikası ve ülkede demokratikleşmenin sağlanması açısından önemli oyuncu olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.2. Rusya Dış Politikasında Moğolistan'ın Önemi

Tarihi kaynaklara bakıldığında Rusya'nın her zaman değişim ve dönüşüme uğradığını görürüz. Fakat bütün bunlara rağmen uluslararası alanda en büyük güçlerden biri olarak hayatta kalabilmiştir. Çarlık Rusya, Sovyetler Birliği dönemi ve daha sonra Rusya Federasyonu olarak değişen bu devlet, hem bölgede hem de uluslararası alanda oldukça önemli bir oyuncudur.

Rusya'nın dış politikasında Moğolistan'ın önemini temel üç başlık üzerinden anlatabiliriz. Bunlardan biri ekonomik, ikincisi askeri ve üçüncüsü ise lojistik. Moğolistan'ın madencilik sektörü ve yeraltı kaynakları Rusya için önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri ve Rusya için Moğolistan'ın ekonomik önemini ilerideki bölümde detaylı incelenecektir. Rusya dış politikasında Moğolistan'ın öneminden bir diğeri ise lojistik önemidir. Rusya'nın amacı ise Moğolistan'ı bir ülke olarak desteklemek ve kendi kontrolü altına alarak, Trans Sibiry'a'daki ulaşım bölgesini ve doğal kaynaklarına bağlı olarak üretim kaynaklarını da kontrolü altına almaktır.

Moğolistan'ın Rusya için önem kazandığı diğer bir başlık ise askeri unsurdur. Moğolistan'ın en büyük sorunlarından biri de coğrafi konumudur. Asya kıtasının tam merkezinde yer alan Moğolistan'ın dış politikasını olumsuz yönde etkileyen iki büyük güç bulunmaktadır. Bu devletlerden biri Moğolistan'ın Kuzeyinde yer alan Rusya Federasyonu diğeri ise Güney komşusu Çin Halk Cumhuriyeti'dir.

1930'lara geldiğinde Japonya ve Almanya gibi ülkeler SSCB için tehlike yaratan devletlerdi ve Moğolistan'ın coğrafi konumu SSCB için önemli hale gelmiştir. Bu nedenle de, 1936'da SSCB, Moğolistan ile "Karşılıklı Yardımlaşma Protokolü" imzalamıştır. Bu protokolün 2. Maddesinde "Anlaşmaya imza atan her iki taraf üçüncü devlet tarafından saldırıya uğradığı zaman askeri yardım olmak üzere her alanda yardım etmeye hazır olduğu"

belirtilmiştir. Bundan hareketle şunu diyebiliriz ki, Moğolistan'ın coğrafi konumu Rusya'nın hem ekonomisi hem de güvenliği açısından önem arz etmektedir. Moğolistan bulunduğu konum nedeni ile herhangi bir askeri ayaklanma için önemli bir müdahale alanı olarak görülmektedir.

2.2.3. 1990 sonrası Moğolistan ve Rusya'nın Siyasi İlişkileri

Moğolistan ve Rusya arasındaki diplomatik ilişkiyi Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası olarak iki dönem olarak inceleyebiliriz. 1990 sonrası Rusya'nın yeni rejimi ile birlikte dış politikası da değişime uğramıştır. Bu nedenle, iki ülke arasındaki siyasi ilişkiyi iki başlık üzerinden okumamız gerekmektedir.

1989 yılından itibaren Sovyetler Birliği iç sorunları ile baş başa kaldıktan sonra Moğolistan üzerindeki etkisi giderek zayıflamaya başlamıştır. Bu dönemde Moğolistan'ın demokratikleşmesi ve piyasa ekonomiye geçişi iki ülke arasındaki ilişkiyi resmi bir konuma taşımıştır. Moğolistan demokratikleşmeyi kısa bir süre içerisinde benimseyerek, uluslararası alanda buna bağlı hareketlerle kendini kabul ettiren modern bir devlete dönüşmüştü (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/mongolia>).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Moğolistan'ın Rusya Federasyonu ile ilişkilerinde, genel politikası olan denge politikası ile küçük devletler yaklaşımının yanı sıra Rusya ile Sovyetler Birliği sonrası dönemi için farklı öncelikler de vardı (Karaman, 2017). Moğolistan diplomasisinin önceliğinde, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ortaya çıkan dış ilişkilerdeki boşluğu doldurmak, yeni ortaya çıkan başta Rusya Federasyonu olmak üzere diğer devletler ile her alanda ilişkisini geliştirmek yer almıştır (Batbayar, Open Mongolia and Mongol-Russian Relations, 1998, s. 42). Rusya, Moğolistan Cumhuriyeti için ne kadar tehdit algısı oluşturan ülke olsa da, vazgeçilmeyecek kadar da önemli devletlerden biridir. Moğolistan 1990'ların başından itibaren Rusya'yı ziyaret ederek iki ülke arasındaki ilişkiyi devam ettirmek amaçla bir takım görüşmeler ve anlaşmalar yapmaya çalışmıştır.

1990 sonrası iki ülke arasındaki ilk adımlar 1990-1992 yılları arasında gerçekleşmiştir. Lakin, bu dönem içerisinde yapılan ikili anlaşmaların bir kısmı uygulanmamıştır. Bunun nedeni, bir bakımdan her ikisinin de ticari ödemeler ve borçlar konusunda anlaşmazlığı, diğer bir bakımdan ise Rusya'da yaşanan siyasi istikrarsızlıktır (Дүгэрсүрэн & О. Хосбаяр , 1998, s. 54). Aynı dönemde iki ülke arasındaki yaşanan sorun sadece borç olmaksızın kaçakçılık, sınır ihlali, sınırdaki askerlerin öldürülmesi gibi pek çok sınır sorunları da yaşanmaktaydı.

Moğolistan Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından yaklaşık 10 ay önce SSCB'yi ziyaret etmiştir. Ziyaret iki ülke arasında "Dostluk ve İyi Komşuluk İşbirliği Deklarasyonu"nu imzalamak amaçlı Şubat 1991 yılında, Moğolistan Başbakanı D. Byambasuren ile SSCB Başbakanı V. S. Pavlov ve Rusya Federasyonu Bakanlar Kurulu Başkanı olan İ. S. Sylaev arasında gerçekleşmiştir. Moğolistan Başbakanı D. Byambasuren görüşme esnasında Rusya'ya olan borcunun ödenmesi, Rus ürünlerinin ülkeye transfer edilmesi ve iki devlete ait ortak fabrikaların faaliyetlerinin arttırılması gibi sorunların çözülmesini belirtmişti.

1992 yılında Moğolistan politikasının önceliğinde iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin normal olması ve başkanlar arasında görüşmelerin düzenlenmesi yer almıştır. Başbakan Byambasuren yaptığı ziyaretinde Moğolistan'a gelen Rus petrolünün aksamaması konusunda anlaşma imzalamıştır ve 1992 yılından itibaren 4 ay boyunca Moğolistan petrol ile petrol ürünlerinin sadece %21'ni ithal edebilmiştir. İki ülke arasındaki zirve görüşme Mayıs 1992'de Rusya Federasyonu Başkanı Yeltsin'in Sibirya'yı (Moğolistan'ın komşu bölgesi) ziyaret etmesi ile gerçekleşmiştir. Yeltsin, bu dönemde imzalanan ikili anlaşmaları zirve görüşmesinin ilk adımları olarak belirtmiştir (Batbayar, Mongolia in 1992, 1993, s. 65).

Eylül 1992 yılında Moğolistan topraklarından Sovyet askerlerinin çekilmesinden sonra Moğolistan Çin ile ilişkilerini geliştirmek istediğini belirtmiştir. Rusya Federasyonu ile olduğu gibi Çin Halk Cumhuriyeti ile de dengeli yani iki ülke arasında tarafsız politika izleyeceğini belirtmiştir. Önceki dönemlerdeki gibi topraklarını bu iki devlete kullandırmayacağını belirten Moğolistan'ın bu politikasını komşu devletler memnuniyetle kabul etmiştir (Batbayar, Mongolia's Foreign Policy in the 1990's: New Identity and New Challenges , 2002, s. 101).

1993 yılında Moğolistan Cumhurbaşkanı P. Ochirbat, Rusya Federasyonunu ziyaret ederek Yeltsin ile zirve görüşmesi yapmıştır. Moskova şehrinde gerçekleşen bu görüşme esnasında 1966 yılında imzalanan "Karşılıklı Askeri Yardımda Bulunmak" anlaşmasının yerine yeni bir anlaşma imzalanmıştır ve bu adım görüşmenin en önemli gelişmelerinden biri olmuştur (Bazhanov & Bazhanov, 1993, s. 78). Bu anlaşmanın 4. maddesinde, "Her iki taraf herhangi bir siyasi veya askeri ittifak kurmayacakları ve taraflar birbirinin bağımsızlığını, egemenliğine karşı üçüncü devletler ile herhangi bir anlaşma imzalamayacakları" vurgulanmıştır. Moğolistan Cumhuriyetinin nükleer silahsız serbest bir bölge olduğunu Rusya Federasyonu kabul ederek, Moğolistan'ın bağımsızlığı ile egemenliğine karşı gelmeyeceğini

söylemiştir. 1993 yılında iki devlet Başkanı arasında yapılan bu görüşme olumlu geçmesine rağmen iki devlet arasındaki borç sorunu hala devam etmekteydi (Batbayar, Mongolia in 1993: A Fragile Democracy, 1994, s. 44).

1993'te başlayan iki devlet arasındaki yeni siyasi ilişkiler, Moğolistan'ın demokratikleşmesinin yanı sıra çok kutuplu sistem içerisinde gelişmiştir. Moğolistan artık uluslararası alanda bağımsız bir devlet olarak tek başına karar vermeye başlamış ve diğer büyük güçlerle de dengeli ilişki kurmaya yönelmiştir.

Rus akademisyenleri bu dönemdeki iki ülke arasındaki ilişkiyi değerlendirerek, Moğolistan'da eski komünist partisinin iktidara gelmesi ile ülkede yaşanan büyük ekonomik krizler, Moğolistan Cumhuriyetinin, Rusya Federasyonu ile olan ilişkisinde Moğolistan çıkarına olduğunu düşünmektedir (Bazhanov & Bazhanov, 1993, s. 95). İktidarın demokrasi ve piyasa ekonomisine bağlı kalması Rusya ile olan ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır (Byambajav, 2004). Moğolistan için Rusya her zaman önemli bir ticaret ortağı olarak gelmiştir. Lakin, bu devletler arasındaki ticaret boyutu giderek azalmıştır. Moğolistan'daki bazı endüstrilerin özelleştirilmesi ile petrol araştırmalarında Rusya yardımcı olmuştur. Soğuk Savaş döneminden kalan Moğolistan'daki bazı fabrikalar ortak mal haline gelmiştir. Moğolistan ülkesinde yaşanan büyük ekonomik krizlerinden Rusya Federasyonu yardımı ile kurtulabileceğinin farkındaydı.

İki ülke arasındaki ilişkileri değerlendiren Moğolistan'daki akademisyenler ise Moğolistan'ın Rusya Federasyonu için en düşük kazanç sağlayan devlet olduğunu söylüyorlar (Баярхүү, лон Улсын Харилцаа, Дэлхийн Шинэ Дэг Журам, 1998, s. 69). Buna örnek olarak Rusya Federasyonunun 1993 yılından beri uygulayan dış politikasını gösterebiliriz. Rusya Federasyonunun Dış Politika Konseptinin 3. bölümünde dış politika yöntemleri belirlenmiştir. Bu bölümün altıncı kısmında Asya Pasifik ülkelerine yürütülecek politikalar sıralanmaktadır. Sırasıyla başta ABD, Çin Halk Cumhuriyeti, Japonya, Kore Adaları, ASEAN ve son olarak Moğolistan ile Vietnam yer almaktadır. Buradan da görebildiğimiz gibi Rusya Federasyonunun Moğolistan'a verdiği önemi görebiliriz.

Nisan 1995 yılında Moskova'da Moğolistan Başbakanı P. Jasrai ile Rusya Başbakanı V. S. Çemnovirdin aralarında görüşme düzenlenmiştir. Bu ziyaret esnasında toplam on tane anlaşmaya imza atılmıştır. Bunlar başta ekonomi ve ticari ilişkiler ile ilgili protokolü ve iki ülke arası bilimsel, kültürel, iletişim işbirliğinin düzenlenmesi, karşılıklı gezilerin düzenlenmesi gibi konularda yapılan anlaşmalardır. Her iki devlet ticaretin çözümü için acil

harekete geçeceklerini belirtmiş ve Rusya Federasyonu inşaat işleri ile altın isleri ile ilgili gereken projelere katılabileceğini ve bazılarında kredi sağlayacağını belirtmiştir (Batbayar, Mongolia's Foreign Policy in the 1990's: New Identity and New Challenges , 2002, s. 104).

1990'dan sonra iki ülke ilişkileri bir süredir durgunluk dönemindeydi. Yukarıda belirttiğimiz üzere ne kadar görüşmeler yapılıyor olsa da devletler arasındaki durgunluk devam etmekteydi. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ortaya çıkan iki ülke arasındaki en büyük sorunlardan biri de Moğolistan'ın SSCB'ye olan borç sorunuydu. 1992-1996 arası dönem Moğolistan Başbakanı olan P. Jasrai'nin izlediği politika ile yeni bir sorun ortaya çıkmıştır. Moğolistan'ın diplomatik ve resmi pasaportu hariç diğer pasaport (E kategorideki pasaport) ile Rusya'ya girmek yasaklanmıştı. İki ülke arasında sorunlara vize sorunu eklenmişti. Jasrai'dan sonra gelen başbakan Bagibandi bu sorunla yakından ilgilenmekteydi. Moğolistan vatandaşlarının çoğu eleştiride bulunmuştu. Vize sorunu ile ilgili Moğolistan anlaşma taslağını iki kere Rusya'ya sunmuştur. Biri Şubat 1997 yılında diğeri ise 1998'de sunulmuş olan anlaşma taslağına 1999 yılında Rusya Dış İşler Bakanı vizenin tamamen kaldırılmasını kabul edemeyeceklerini, Avrupa ülkeleri ve Rusya'da eğitim gören öğrenciler ve tedavi görmek amaçla bu ülkelere gitmek isteyen insanların vizeden muaf edilebileceklerini belirtmiştir (Byambajav, 2004). Moğolistan'da bazı bilim adamları bu konu ile ilgili şu şekilde değerlendirme yapmıştır, " İki ülke arasındaki borç sorunu, Soğuk Savaş döneminde SSCB'nin Moğolistan'da iken ülkeye verdiği zararlar, tarihteki lekeleri silme konusunda yarım bırakılan çalışmalar gibi problemler çözüme uğrayamamıştır. Bu problemleri ortadan kaldırmak konusunda Rusya Federasyonu hazır olmamaktadır" şeklinde eleştirilerde bulunmuştur (Баярхүү, Монгол Улсын Гадаад Бодлого, Олон Улсын Харилцааны Түүхэн Зарим Асуудал, 1996, s. 26).

Kasım 1996'da Rusya Dışişleri Bakanı Yevgeni Primakov, Moğolistan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaretin amacı ise iki ülke arasındaki ilişkinin durgunluğuna son vermektir. Görüşme esnasında iki ülke arasındaki büyük sorun olan borç konusu ana başlık olmuştur. Primakov borç konusunda borç alındığı dönemin şartlarını göz önünde bulunduracağını, ödeme konusunda hiçbir baskıda bulunmayacağını ve 2000 yılından başlayarak ödeyebileceklerini kabul etmiştir. Bu görüşme Rusya'nın Moğolistan'a yönelik aktif bir politika izlemesinin başlangıcıydı (Ginsburg, Mongolia in 1996: Fighting Fire and Ice, 1997, s. 63). Bu görüşme olumlu olmasına rağmen iki ülke arasındaki ilişkinin ilerlemesini sağlayamamıştır.

Moğolistan ile Rusya arasında diplomatik ilişki kurulduğundan, SSCB dağılmasına kadar yaklaşık 1075 anlaşma imzalanmıştır. 1996 yılında bu anlaşmaları gözden geçirme faaliyetleri başlamıştır. Bununla beraber aynı yıl içerisinde Pekin’de, Rusya Federasyonu, Moğolistan ve Çin Halk Cumhuriyeti arasında Moğolistan’ın batı ile doğu sınırını belirleyen protokol imzalanmıştır. Bu protokol sınır çizgileri belirleyen ilk çalışma olarak bilinmektedir. Moğolistan’ın, Kuzey komşu ile 3485 km sınır bölgesinde toplam 29 hudut kapısı bulunmaktadır. Bu kapıların dokuzu transit geçiş, dördü ise kargo ve trafik amaçlı kullanılmaktadır (Жамсран, 2015, s. 92).

1996 yılında Moğolistan, ABD ile ilişkisini komşu devletleri ile olan ilişki düzeyinde bulundurmasından Rusya’yı rahatsız olmaya başlamıştır (Batbayar, Mongolia's Foreign Policy in the 1990's: New Identity and New Challenges , 2002, s. 107). Moğolistan’da 1996 yılında gerçekleşen seçim ile ilk kez iktidara gelen Moğolistan Demokratik Koalisyon Hükümeti borç sorunu, iki ülke arasındaki vize sorununu çözmek ve Moğol ihraç ürünlerin vergilerinin azaltılması konularında çözüm bulmaya hareketlenmiştir. Buna bağlı olarak 1997’den itibaren Moğolistan, Moğol ihraç ürünlerinin vergisinin azaltılması konusunda Rusya ile ” Ticareti Serbestleştirme” ziyaretlerini başlatmıştır. Bu görüşmeler 1999 ve 2000 yıllarında Cenevre’de iki kere düzenlenmiştir (Ginsburg, Mongolia in 1996: Fighting Fire and Ice, 1997, s. 64).

İki ülke ilişkilerinde Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla başlayan durgunluk dönemi 1999 yılından itibaren tekrar canlanmaya başlamıştır. Şubat 1999’da hem Ulanbator’da hem Moskova’da iki ülkenin Dış İşler Bakanlarının katıldığı görüşmeler düzenlenmiştir. Görüşme esnasında ticari ilişkiyi genişletmek yolları aranmıştır. Aynı dönemde iki ülke arasında Moskova’da ticareti serbestleştirecek Ortak Komite görüşmeleri yapılmıştır. Yine aynı dönemde Moğolistan Cumhurbaşkanı Rusya’yı ziyaret etmiştir. Aralık 1999’da gerçekleşen bu görüşmede 1990’dan beri iki ülke arasında yer alan en önemli meseleleri ele alınmıştır.

1999’dan itibaren Rusya’nın Moğolistan piyasasındaki yeri yavaş yavaş azalmaya başlamıştı. 90’lı yılında Rusya piyasanın % 85 sahip olurken 1999’da sadece % 25’e sahip olmuştur. Moğolistan’ın Rusya ile olan dış ticareti 1990’larda 800-900 milyon dolar olan sayı 1999’da 180-200 olarak düşük göstermiştir (Гадаад Хэргийн Яам, 2002, s. 47).

Moğolistan’da Rusça popüleritesi azalmaya başlamıştı. Önce okullarda Rusça zorunlu ders iken bu sefer Rusça ile birlikte İngilizce de zorunlu olarak öğretilmeye başlamıştır.

26 Mart 2000 yılında genel seçim ile başkan seçilen Vladimir Putin ülkenin iç ve dış sorunları ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Mart ayında başkan seçilen Putin, Kasım 2000'da Moğolistan'a gelmiştir. Aynı dönemde Moğolistan'da iktidara gelen Moğolistan Devrimci Halk Partisi ve Putin'in bu ziyareti iki ülke arasındaki ilişkide olumlu etki yaratmıştır. Moğolistan Devrimci Halk Partisi, Rusya'nın gözünde daha güvenilir ve ikili ilişkilerin ilerlemesinde önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Kasım 2000'da Putin'in Moğolistan'a yaptığı ziyareti Rusya'nın "Nezavisimaya" gazetesinde "Kremlin Moğolistan'a geri döndü" başlığı altında yayınlanmıştır. Bu ziyaret Rusya Başkanının Moğolistan'a yaptığı ikinci ziyareti olarak bilinmektedir. İlk ziyaret Başkan Leonid Brejnev tarafından 1974 yılında yapılmıştır. Bu görüşme akademisyenler tarafından iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve iki ülke arasında yaklaşık 10 yıl devam eden sorunların çözülmesi için tasarlanmış olduğu düşünülmektedir (Batbayar, Mongolia's Foreign Policy in the 1990's: New Identity and New Challenges , 2002, s. 115).

Putin'in yaptığı ziyarette iki ülke arasında 25 noktayı içeren "Ulanbator Deklarasyonu" imzalanmıştır. Moğolistan'ı BM saygı değer üyesi olarak uluslararası alandaki önemli konular üzerine odaklanmaya ve Orta Asya'daki istikrarın faktörü olarak görmeye başlamıştır.

Rus yakıtı ile ilgili iki taraf bu sorunu istikrarlı hale kavuşturmak için ekonomik ve ticari işbirliğini senelik protokole yansıtmak kararı almıştır. Rus yakıtında olan aksaklıklar Moğolistan'ın kırsal ve köylerinde büyük sorun yaratmaktadır. Moğolistan'ın Tuva Cumhuriyeti ile olan sınır bölgesinde kaçakçılık sorunu her geçen gün artık göstermiştir. İki devlet sınır ihlalini düşük seviyeye kadar götürmek için önlemlerde bulunmak amaçlı anlaşmalar yapmıştır (Batbayar, Mongolia's Foreign Policy in the 1990's: New Identity and New Challenges , 2002, s. 116).

Sovyetler Birliği döneminde Moğolistan'da Erdenet Bakır Fabrikası, MnRosTsvetment, Ulaanbaatar Demir yolları gibi şirketler kurulmuştur. Bu şirketlerin faaliyetlerinin artırılması hem Rusya hem Moğolistan'ın ilgi alan içerisindedir. Bu fabrikaların teknolojilerinin eskirmesi ve piyasanın azalması her iki devleti kötü yönde etkilemiştir. 1987 yılında dünya çapında bakır fiyatının düşmesi Erdenet fabrikasına ciddi anlamda zarar vermiştir.

Putin döneminde Rusya Federasyonu tarım sektöründe Moğolistan Cumhuriyeti ile birlikte çalışmaya ve Moğolistan'ın sanayilerinin özelleştirilmesi için katkıda bulunacağını belirtmiştir. Bununla beraber Putin bir açıklamasında, "Moğolistan'ın bugünkü ekonomik durumu belli ve borç konusunda da hiçbir baskıda bulunmayacağız" ifadesini kullanarak

ülkenin ekonomisine zarar vermeden bu problemi çözümlen yolunu aramıştır. Putin'in Moğolistan'a ziyareti esnasında ele alınan en önemli konulardan bir de uluslararası enerji konusu olmuştur. Moğolistan, Rusya tarafından Çin'de yapılacak olan elektrik santrallerin inşaatında olduğu gibi Moğolistan'dan gaz boru ve petrol hattının geçmesi için çalışmalar yapmıştır (Жамсран, 2015, s. 71).

Putin ile Bağıbandi tarafından imzalanan Ulaanbaatar Deklarasyonunda 21. Yüzyılda Kuzey Doğu Asya'daki enerji projelerine iki hükümetin verdiği önem de yer almaktadır. Coğrafi konumundan dolayı Rusya Federasyonu, bu projelerin yürütülmesinde Moğolistan Hükümetine yardım edeceğini destekleyeceğini belirtmiştir.

Putin'den sonra Moğolistan'ı ziyaret eden Rusya Başbakanı olmuştu. Mikail Kasyanov, Moğolistan Cumhurbaşkanı Namrin Enkhbayar'ın ettiği daveti ile ülkeye gelmiştir. Bu görüşme sırasında 1995 yılından itibaren ortaya çıkan ticaret konusu konuşulmuştur. Artık bu ticaretin canlanması için faaliyetler yürütülmüştür. İki ülke ekonomik alanındaki sorunların acil çözümlenmesi için iki senelik program geliştirmeye karar vermiştir. İki ülke arasındaki ticari hacmi 1995 yılında 208 milyon dolar iken 2001 yılında bu sayı 201 milyon dolara düşmüştür. Rusya Başbakanı Mikail Kasyanov Moğolistan ile olan ticari ilişkisini 500 milyon dolara ulaştırmak istediğini söylemiştir. Mikail Kasyanov gas ile Moğolistan'ın batı ile doğusunu birleştiren karayolu projesinde Moğolistan'a yatırım yapacaklarını ve Moğolistan'dan da kömür ile et ithalatının artacağı konusunda umutlu olduğunu belirtmiştir (Жамсран, 2015, s. 95).

2003 yılı her iki devlet için de önem taşımaktadır. Çünkü uzun zamandan beri iki ülke arasında sorun olan borç sorunu sona ermiştir. 21 Aralık 2003 yılında Moğolistan'ın Rusya Federasyonu'na olan 11 milyar borcunu Rusya Hükümeti tamamen kapatmıştır (Byambajav, 2004).

2.2.4. 1990 sonrası Moğolistan ve Rusya'nın Ekonomik İlişkileri

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler Sovyetler Birliği döneminden günümüze kadar devam etmektedir. Her iki taraf komünist dönemde oluşturulan karşılıklı ticaret yapmaya devam etmektedir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Moğolistan Hükümeti SSCB için temel üretim sağlama adına önemliydi. Rusya'nın Moğolistan için önemi büyüktür. Hem Sovyetler Birliği dönemi hem de günümüz döneminde Rusya Federasyonu, Moğolistan'ı gönderilen petrol ve ithalat unsuru açısından önem taşımaktadır. Günümüzde Moğolistan'ın ithalat

yaptığı ikinci ülkesidir (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html>).

Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkisine iki devletin ticaret alanı dışında bölgesel siyasi denklem ile iki ülkenin stratejik önemi açısından da bakılması gerekir. Moğolistan, uluslararası alanda küçük devletler teorimine göre davranışlarda bulunan devletler arasında yer almaktadır. Coğrafi konumundan dolayı hem Çin Halk Cumhuriyeti ile hem de Rusya Federasyonu ile sabit güncel ilişkiye sahiptir. Moğolistan iki komşu devlete karşı uydu devlet imajı oluşturmamak amaçlı her ikisine karşı denge politikasını uygulamaktadır.

Denge politikasının uygulanmasının yanı sıra, iki büyük güç arasında konumlanmış olması, jeopolitik yerinin önemini arttırmakta ve Rusya ile Çin arasında hakimiyet alanı çekişmesi sonucu oldukça önemli bir alan haline gelmektedir. Bunun sonucunda iki devlet de siyasi ilişkilerini pekiştirmek ve ittifak göstergesi olarak, Moğolistan ile olan ticari bağlarını ve ekonomik yatırımlarını artırma yoluna gitmektedir. Moğolistan genel olarak Rusya ve Çin arasındaki rekabetten olumlu etkilenmektedir. Rusya için Moğolistan'ın siyasi olarak jeopolitik konumu ve ekonomik olarak da hammadde ve ithalat ortaklığı önemli olduğundan, Çin ile rekabetten kaçınmayacağı bir ülkedir. Ayrıca bölgede ekonomik hakimiyet kurması için, Çin ile arasında bulunan Moğolistan birincil derecede önemlidir. Ayrıca sonraki bölümde bahsedileceği üzere, Moğolistan ve ABD arasında bulunan “Üçüncü Komşu Politikası” doğrultusundaki yakın ilişkileri sonucu, Rusya için ABD de Çin kadar önem teşkil etmektedir. Putin'in, ABD Savunma Politikasının 2003 yılından bu yana emperyalist olduğu yönünde yaygın bir uluslararası düşünceyle kaplanmasına rağmen, başkanlık konuşmalarında ve birçoğu yasadışı olarak nitelendirilen uygulamalarının ve bombardıman niteliğindeki söylemleri, ABD politikası için yıpratıcı etkili saldırılar yurt içinde kısa sürede memnuniyetle karşılandı (Caraev, 2012, s. 64).

Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler sadece ithalat ve ihracat üzerine kurulu değildir. Sovyetler Birliği döneminde, Moğolistan'ın siyasi ve ekonomik olarak her adımında karar alma mekanizması Moskova'ydı. Uluslararası sistemdeki siyasi ve askeri sorunlarda çözüm mercii olduğu gibi, ekonomik problemlerde de krizleri Moskova çözmekteydi. Dolayısıyla Moğolistan'a borç verme ve ekonomik yardımda bulunma işlemini Rusya üstlenmiş oluyordu. Sovyetler Birliği dönemi devam ederken bu durum içinde buldukları ilişki dolayısıyla bir sorun oluşturmazken, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Moğolistan için zor

zamanlar oluşturmuştur. 1990'da Moğolistan'ın 1990'daki demokratik devrimi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya yardımları durdurdu, 1992'de son birliklerini Moğolistan'dan çekti ve Sovyetler Birliği'nin 1946-1990 yılları arasında Moğolistan'a verdiği yardımların geri ödemesini talep etmeye başladı (Балдоо, 2003, s. 21). Dolayısıyla 1990 sonrası ikili arasındaki ekonomik ilişkiler, siyasi ilişkilerde olduğu gibi tamamen farklı bir forma geçiş yapmıştır. Rusya Federasyonu'nun ekonomik yardımlarını durdurması, Moğolistan'ın 1990 sonrası ekonomik politikasında Çin'e oldukça önemli bir yer vermiştir. Keza Rusya ile rekabet halinde olan Çin de fırsat niteliği taşıyan bu alanda yoğunlaşarak, Moğolistan'ın ithalat ve ihracattaki birinci sıradaki ortağı olmuş ve Rusya'yı geride bırakmıştır. Rusya'nın geçirdiği siyasi dönüşüm ekonomik bağlarını da etkileyerek, ekonomik partnerleri ile arasına mesafe koymuştur denilebilir. Çünkü Moğolistan küçük bir devlettir ve ekonomik gelişmesi için büyük bir gücün desteği ve yatırımı gerekmektedir. 1990 öncesi bu desteği Sovyetler Birliği'nden sağlamaktayken, 1990 sonrası ağırlığın Çin'e kayması Rusya için dikkate alınması gereken bir konuyu oluşturmaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın son dönem ekonomi planlarında bazı alanlar öne çıkmaktadır. Rusya, trans-Moğolistan demiryoluna, uzatılmasına ve Moğolistan'da uranyum ve alüminyum madenciliğine yatırım yapacaktır (Батбаяр, 1999, s. 52).

Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin, 1990 sonrası dönemdeki tarihi gelişimine ve imzalanan anlaşmalara bakıldığında, 1990'ların ilk yıllarından itibaren iş birliği anlaşmalarının başladığı görülmektedir. 1992 yılı için Rusya ile ticaret ve ekonomik işbirliği protokolü Haziran ayı sonunda Ulaanbaatar'da yeni Moğol-Rusya hükümetler arası ticaret, ekonomik, bilimsel ve teknik işbirliği komisyonunun ilk toplantısında imzalandı (Найдансүрэн & Содномгомбо, 2000, s. 142). Bu tarihten itibaren Moğolistan ile Rusya arasındaki ilişkilerin Sovyetler döneminden farklı olarak, günümüz modern ilişkilerine dönüştüğü gözlemlenmektedir.

Moğolistan'ın Rusya ile ekonomik ilişkileri, Rusya ve Çin arasındaki ekonomik ilişkilerin niteliğine bağlıdır. Rusya ve Çin arasındaki dostane ilişkiler, Moğolistan ile kurulan işbirliğini ve bölgedeki güvenlik algısını da etkilemektedir. İki tarafın da ekonomik ilişkilerin gelişmesi için çaba gösterdiğine çeşitli yazarlar da yer vermiştir. İkilinin arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişimi özetlenirken, S.G. Lousianin'den örnek verilecek olunursa:

“Temmuz 2000'de Rusya Devlet Başkanı V.V. Putin, Çin Halk Cumhuriyeti'ne ziyarette bulundu. ÇHC Başkanı Jiang Zemin, iyi komşuluk ilişkileri, dostluk ve işbirliği anlaşmasını

imzalamak amacı ile 2001 yılında Moskova'yı ziyaret ettiğini söyledi. Her iki taraf da karşılıklı ticaret ve ekonomik ilişkilerin daha da gelişmesine özellikle dikkat etmektedir (Karaman, 2017).

Fakat bu gibi işbirliği adımlarının yanı sıra, Rusya ve Çin arasındaki bölgesel egemenlik için yapılan rekabet, diplomatik ziyaretler ve ticari anlaşmalara rağmen devam etmektedir. Bölgedeki iki büyük güç olmalarının sonucu, Moğolistan'ı da içine alan Asya bölgesi için siyasi ve ekonomik hakimiyet mücadelesi, savaş ve çatışma halinde olmasa da, iki tarafın da uyguladığı yumuşak güç politikalarına rağmen hissedilmektedir. Moskova ve Pekin'de ilan edilen ortak çıkarların yakınlığına rağmen, Kremlin'in mümkün olduğunda, Orta Asya'da diğer ülkelerin (ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin) yanı sıra, Moğolistan'daki Çinlilerin de altını oymak isteyeceğinden kuşku duyulmamaktadır. (Karaman, 2017). Aynı şekilde birinci bölümde ele alındığı üzere, Çin'in de yapılan anlaşmalara karşın uygun koşullar sağlandığında Rusya'yı saf dışı bırakmak isteyeceği ortadadır. Bir bölgede birden fazla büyük güçte devletin bulunması, Moğolistan gibi aralarında konumlanan küçük devletler için güvenlik endişesi oluşturmaktadır. İki büyük gücün de son dönem dış politikalarında ekonomi araçlı yumuşak güç kullanması, Moğolistan siyasi ve ekonomik politikası için güvenli bir ortam oluştursa da, Rusya veya Çin'den gelecek tehdit edici olasılıklar mevcuttur. Olası bir Rusya- Çin çatışması durumunda denge politikası bozulacak olan Moğolistan böyle senaryolardan siyasi ve ekonomik olarak zararlı çıkmaktadır. Denge politikasına göre her iki ülkeyle de barışçıl ilişkiler yürütmesi, ikili arasındaki mevcut bir anlaşmazlık durumunda mümkün olmayacak ve siyasi olarak denge politikasının bozulması, ekonomik zararlara neden olacaktır. Ekonomik olarak, Moğolistan her ikisine de çok bağımlıdır: tüm petrol ürünlerinin% 98,2'si tamamen Rusya'dan ithal edilirken, ticaretinin% 89'u Çin'le yürütülmektedir (BTI, 2016, s. 33). Bu veriler ışığında Moğolistan'ın ekonomisi yorumlandığında, her iki ülkenin de ne kadar önemli bir paya sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir sonraki kısımda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler için önem arz eden projeler ve yatırımlardan örnekler sunularak, bu etki vurgulanmış olacaktır.

2.2.4.1.İki Ülke arasındaki Ekonomik Projeler

Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin önemini ortaya koyan en önemli proje olarak, öncelikli olarak Erdenet Madencilik şirketi ele alınabilir. Maden kaynakları Moğolistan için yaşamsal önem taşımaktadır ve madencilik faaliyetleri, özellikle ekonomik, insan kaynağı gelişimi, çevre, sağlık ve güvenlik, altyapı ve hatta dış ilişkiler alanına

sıçrayarak Moğol hayatının çeşitli yönlerini etkilediğinden çok önemlidir (Yiğit, 2012, s. 21). Erdenet, buradaki madencilik faaliyetleri sonucu Moğolistan ekonomisi için oldukça önemli bir yer haline gelmiştir. Rusya'nın burada gerçekleştirdiği yatırımlar sonucu sadece Moğolistan için değil, Rusya için de önem arz eden bir şehirdir. Burada bulunan Erdenet Maden şirketi, Asya'daki en büyük madencilik faaliyetlerinden birini gerçekleştirmektedir. Moğolistan ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşma ile kurulan Erdenet Madencilik şirketi, 1978 yılında kurulmuştur ve halen yılda 26 milyon ton cevher işleyen ve yaklaşık 530.0 bin ton bakır konsantresi ve yaklaşık 4.5 bin ton molibden konsantresi üreten oldukça büyük bir komplekstir (https://www.erdenetmc.mn/en/about_us/). Kuruluş tarihinin 1978 oluşu, Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerin Sovyetler dönemi sonrasında da sürekli olduğunu kanıtlar niteliktedir. Şirketin resmi internet sitesinin verileri doğrultusunda, yılda 26 milyon ton cevher işlendiği görülmektedir. Bu rakam işletmenin ekonomik hacminin büyüklüğünü ortaya koymakla birlikte, Moğolistan ve Rusya için ne kadar büyük bir ekonomik ortaklık olduğunu da ortaya koymaktadır.

Bu denli büyük bir oluşum, maden çıkarma ve işlemenin yanı sıra iki ülke arasındaki farklı alanlarda da yatırımların artmasını sağlamıştır. Özellikle ulaşım alanında, Moğolistan için oldukça yararlı yatırımlar yapılmıştır. Moğolistan için hem ticari hareketlilik hem de lojistik gelişme içeren bu yatırımlar, iş sağlaması açısından Moğol halkı için de yarar sağlamaktadır. Bünyesinde barındırdığı işçilerin büyük kısmını Moğollar oluşturmaktadır. Bu sayede Erdenet, Moğolistan için ticari, lojistik ve sosyolojik açıdan önem teşkil eden bir ekonomik merkez halini almaktadır. Fakat Moğolistan'ın iç meseleleri arasında yer alan özelleştirme konusundaki tartışmalar, Erdenet'in işletilmesi konusunda da mevcuttur. Ekonomik ve siyasi açıdan böylesine önemli ve etkin bir işletme olan Erdenet'in mülkiyet meselesi, yakın zamanda Moğol yatırımcılar ve halk için endişe içeren bir tartışma konusu haline gelmiştir. Ulaanbaatar Post bünyesindeki gazeteci Jargalsaikhan Defacto'nun ifadesi, bu meseleyi ortaya koymaktadır:

“Mülkiyet özel veya halka açık olabilir. Hükümet hem özel hem de kamusal mülkiyetleri korumalı ve başkalarının - veya kendisinin - korumaya emanet edilen şeylere zarar vermesine izin vermemelidir. Bununla birlikte, Devlet Mülkiyet Daimi Komitesi, Erdenet Madencilik şirketinin ve Mongolrostsvetmet LLC'nin yüzde 49'unun devlet mülkiyetine devredilmesi ve 13 Haziran 2016 tarihli 330 numaralı Hükümet Kararını geçersiz kılmak için 24 Ocak 2017'de teklifte bulundu ve bu tesislerin "Yüzde 100"ü devlete ait şirkettir.” (https://www.erdenetmc.mn/en/about_us/). Moğolistan'ın hem iç hem de

uluslararası ekonomisinde büyük bir paya sahip olan bu işletmenin akıbeti için ortaya çıkan endişe ifade eden bu gelişme doğrultusunda, Erdenet'in Moğolistan ekonomisi için önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Erdenet Fabrikası, Moğolistan'ın iç siyasetinde olduğu kadar dış politikasında da etkili bir yere sahiptir. Rusya ile ortak yatırım olmasının yanı sıra, farklı ülkeler ile yapılan anlaşmalar ve projeler sonucu uluslararası bağlamda faaliyet gösteren işletme, Moğolistan'ın ekonomik olarak uluslararası arenada etkinliğini arttırmaktadır. Örneğin 1994 yılında ABD'li olan bir şirket ile anlaşma imzalanarak deney tesisi kuruldu. (<https://www.erdenetmc.mn/en/operation/investment/>). Bu gibi anlaşmalar ve projeler tesisin değerini arttırarak ekonomik kazanç sağlamakta ve siyasi açıdan da ülkeleri birbirine yakınlaştıracak ekonomik temelli hamlelere dönüşmektedir. Bu bağlamda Erdenet Maden işletmesi Moğolistan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkilerde, faaliyetleri ile büyük bir rol oynamaktadır yorumu yapılabilir.

Genel olarak Moğolistan'ın ekonomik politikası imalat ve sanayinin gelişimi üzerine kurulduğundan, Erdenet gibi ortaklıklar ve yatırımlar, Moğolistan'ın dış politika çıkarlarına uygun olduğu kadar, iç politikasındaki ekonomik hedefleriyle de örtüşmektedir. Moğolistan'ın Rusya ve denge politikasında yer alan diğer ülkeler ile oluşturduğu ekonomik ilişkilerine temel olan üç seçenek bulunmaktadır. Bunlar;

1. Maden sektörünün gelişimi,
2. Geleneksel faaliyetlerin modernizasyonu ve
3. Yeni faaliyetlerin geliştirilmesi (Жамсран, 2015, s. 53).

Bu seçenekler çerçevesinde oluşturulan stratejiye uygun olarak atılan ekonomik adımlar, Moğolistan'ın dış siyaset hedefini oluşturmaktadır. Rusya ile olan ekonomik ilişkileri de hem denge politikası hem de belirlenen ekonomik hedefler doğrultusunda şekillenmektedir. Sovyetler Birliği döneminden bu yana devam eden siyasi ve ekonomik işbirliği, Moğolistan'ın dış politikasına uygun stratejiler ile ilerlemektedir. Özellikle 1990 sonrası dönemde, Moğolistan kendi oluşturduğu siyasi hedeflerine ve stratejilerine uygun adımlar atarak, dış politikadaki çıkarlarına yönelik anlaşmalar ve ortaklıklar oluşturma fırsatı elde etmiştir. Sovyetler dönemindeki uydu devletin yerine, karar alma mekanizmasını büyük güçler ile olan ilişkilerini göz önüne alarak oluşturan, küçük bir devlet fakat rasyonel seçimleri olan bir devlet olduğu söylenebilmektedir. Rusya ile olan siyasi ve ekonomik ilişkileri de, Çin ve bir sonraki bölümde ele alınacak olan ABD arasında denge politikasındaki

yeri doğrultusunda Şekillenmektedir. 1990 sonrası Moğolistan dış politikasındaki Rusya'nın 6nemi, bahsedilen siyasi ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda, Moğolistan'ın uluslararası arenadaki yerini korumak amacıyla geliştirdiği stratejilerine uygun olarak, g6ncel bir Şekilde korunmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MOĞOLİSTAN-ÇİN İLİŞKİLERİ

3.1. Moğolistan-Çin İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

Moğolistan tarihi oldukça uzun bir döneme dayanmaktadır. Dünyaya Moğol İmparatorluğu veya Cengiz Han adıyla tanınan Moğolistan tarihi 1200 yılından itibaren yapılanmaya başlamış ve çeşitli süreçlerden geçerek bugünün Moğolistan Cumhuriyetini oluşturmuştur. Ülkenin tarihi baştan ayağa “Mongolin Nuuts Tovchoo” (“Moğolların Gizli Tarihi”) adlı kitabında belirtilmiştir.

İki ülke arasındaki tarihi kaynaklara bakıldığında Moğolistan-Çin ilişkileri, Moğol devletinin ortaya çıkışı kadar uzun bir dönemi kapsamaktadır. Günümüzdeki iki devlet arasındaki ilişkilerinin daha doğru anlaşılabilmesi için bu tarihi süreçlerin de incelenmesinde fayda vardır. Fakat belli bir zaman sınırlandırması yapılmadığı zaman iki ülke tarihi 1200'lere dayanmaktadır ve tez 1990 sonrası dış politika üzerinde olduğu için yakın dönemdeki tarihi ilişkileri ele alabiliriz. Moğolistan ve Çin ilişkilerindeki yakın tarihi incelenirken dört döneme ayırabiliriz. Bunlardan ilki 1911-1921 arası yaşanan gelişmeler, ikincisi, 1921-1945 arası dönem ve son olarak 1945-1990 arası dönem ve 1990'dan günümüze kadar uzanan dönem olarak belirlenebilir.

1911 yılında Manchu İmparatorluğu'nun ortadan kalkması sonucu bağımsızlığına kavuşan Moğolistan'ı Çin dahil uluslararası alanda hiçbir devlet Moğolistan'ın bağımsızlığını tanımamıştır. 1913 yılında kendini Manchu İmparatorluğun bir parçası olarak gören Çin ve Moğolistan'ın kuzey komşusu Rusya, Pekin'de bir araya gelerek Moğolistan'ı Çin'in bir otonom bölgesi olarak kabul etmişlerdir. 1915 yılında Moğolistan'ın bu belgeyi tanımamasına rağmen Khiagt'da zorla kabul ettirmiştir. Khiagt Anlaşmasında (Rusya ile Moğolistan'ın sınır bölgesi) Moğolistan Çin'in otonom bölgesi olarak geçmektedir. Bu anlaşmaya göre Çin hiçbir zaman Moğolistan'ın iç işlerine karışmayacak ve hangi durumda olursa olsun ülkeye askerlerini sokmayacak gibi bazı şartlar altında anlaşmayı imzalamıştır. 1917 yılında Bolşevikleri'in iktidara gelmesi ile Çarlık Rusya'sında yapılan bütün anlaşmalar geçersiz hale gelmiştir. Bunu fırsat gören Çin, Moğolistan'a askerlerini sokmaya başlamıştır. Çin'in uyguladığı bu politikaya Moğolistan halkı karşı çıkarak Moğolistan'ı Rusya'ya yaklaştırmıştır. Moğollar, Çin'in egemenliği altından çıkabilmek için Ruslardan yardım isteme zorunda kalmıştır. Bolşevikler Moğolistan'ın Çin işgalinden çıkmasına yardım etmiş ve 1921 yılında Moğolistan ikinci kez bağımsızlığını kazanmıştır.

Bu nedenle, 1911-1921 arası dönem Moğolistan'ın Çin'den bağımsızlaşmaya başlamak adına önem kazanan bir dönemdir (Soni, 2006, s. 75).

1921-1945 arası dönem Moğolistan'da SSCB'nin etkisi artmaya başlamıştır. Fakat asıl önemli olan gelişme ise Moğolistan kendi bağımsızlığını kabul ettirebilmesidir. 11 Şubat 1945'te "Yalta Konferansında" Amerika, İngiltere ve SSCB, Moğolistan'ın statüsünün korunması kararını aldıktan sonra 1945 yılında Moğolistan'ı SSCB, Moğolistan Halk Cumhuriyeti olarak resmen tanımıştır. Çin Halk Cumhuriyeti, SSCB desteği ile tanınan Moğolistan'da bağımsızlık için halk oylamasının yapılmasını istemiştir. Oylama sonucu bağımsızlıktan yana çıkarak Çin 13 Şubat 1945 yılında Moğolistan'ı ulus devlet olarak kabul etmiştir (Дүгэрсүрэн & О. Хосбаяр , 1998, s. 33). Fakat iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi İç Moğolistan meselesi yüzünden uzun sürmüştür. Bu özerklik muamelesi Çin'in Moğolistan'ı sadece kağıt üzerinde kabul ettiğini ve hanedanlığından kalan özerklik uygulamalarını sürdürdüğünü göstermektedir (Byambajav, 2004). Adından da anlaşılacağı üzere iki ülke arasında sorun haline gelen "İç Moğolistan" meselesi nedeni ile Çin, Moğolistan'ın bağımsızlığını tam anlamı ile tanıması için biraz zamana ihtiyacı vardı. İkinci dönem olarak adlandırdığımız bu dönem Moğolistan'ın uluslararası alanda tanınması özellikle Çin Halk Cumhuriyeti tarafından kabul edilmesi açısından önem kazanmaktadır.

1949 yılından itibaren SSCB ile Çin arasındaki ilişkilerin gelişmesi ile her iki devlet Marksist ve Leninist ideolojiye bağlılığını göstermek için zayıf ekonomisi olan sosyalist ülkelere ekonomik yardımda bulunmuşlardır. Bu süreç içerisinde Çin Halk Cumhuriyeti ve Moğolistan arasında işçi çalıştırma konusunda anlaşmalar yapılmıştır. Lakin bunun gibi iki ülke arasındaki olumlu ilişkiler uzun sürmemiştir (Byambajav, 2004).

Soğuk Savaş dönemi boyunca devam eden bu süreç içerisinde dikkat çeken önemli gelişmelerden biri Moğolistan'ın Birleşmiş Milletler'e üye olmasıdır. Moğolistan iki komşusu tarafından tanındıktan sonra ilk kez 24 Temmuz 1946'da BM'e başvuruda bulunmuştur. Fakat güney komşusu Moğolistan'ın uluslararası ilişkilerde deneyiminin olmadığı için üyeliğinin bir senesine ertelemesini istemiştir. Çin'in isteği üzerine kabul edilen bu süreçte Moğolistan ve Çin'in sınır bölgesinde yer alan "Baitag Bogdo" yakınlarında anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Gerçekleşen olayda Moğolistan saldırgan ülke olarak suçlanmıştır ve bir sene sonrası Moğolistan'ın BM üyeliğini Çin veto etmiştir. Bunun sonucu olarak Moğolistan'ın üyelik başvurusu 15 yıllığına engellenerek ancak 1961'de BM'e üye olabilmıştır.

Moğolistan 27 Ekim 1961 yılında BM'nin üyesi olarak kabul edilmiştir. Bu kabul, Moğolistan'ın uluslararası sistem tarafından kabulünü gösterdiği için Moğolistan tarihinde bir dönüm noktası olarak bilinmektedir (Karaman, 2017). 1940'ların sonundan 1950'lerin sonuna kadar olumlu yönde ilerleyen Moğolistan-Çin ilişkileri uzun süre devam etmemiştir. Moğolistan'ın SSCB ile yakınlaşması sonucu bozulan Moğolistan-Çin ilişkileri Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile tekrar canlanmıştır. 1989'dan itibaren kendi iç sorunları ile ilgilenmeye başlamasıyla SSCB diğer ülkeler üzerinden askerlerini çekmek zorunda kalmıştır ve bunun sonucu olarak Moğolistan ve Çin arasındaki yaklaşık 30 yıl boyunca devam eden buzlar erimeye başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası iki ülke arasında resmi ziyaretler yoğunlaşmıştır. Çin için ne kadar zor olsa da Moğolistan'ın "de facto" bağımsızlığını tam anlamı ile kabul ederek günümüze kadar ilişkilerini sürdürmektedir. Fakat ne kadar olumlu yönde ilerleyen ilişki olsa da Moğolistan halkı Çin'e karşı hep önyargıda bulunmaktadır.

3.2. Moğolistan Dış Politikasında Çin'in Önemi

Çin Halk cumhuriyeti tarihten bu yana uluslararası alanda büyük bir önem arz eden ülkeler arasındadır. Tarihten günümüze kadar uzanan süreçte, imparatorluktan sosyalizme daha sonra cumhuriyete uzanan değişimlerle dolu olan Çin halen devamlılığını koruyabilmiş güçlü bir yapı olarak uluslararası arenada diğer devletlerin dış politikada göz önünde bulundurması gerektiren önemli bir oyuncudur. Devamlılığını korumasının yanı sıra kendini güncelleyerek hem askeri hem ekonomik gücünü bugünün dünyasına uygun olarak modernize eden ve uluslararası alanda uyguladığı politikaları ile dikkat çekmektedir. Çin zamanla sert güçten yumuşak güce doğru geçiş yaparak kendini her alanda modernize edebilen bu bağlamda uzun süre büyük bir güç olmayı başarabilen devlettir ve Moğolistan Cumhuriyeti de Çin'in uluslararası alan ve sistemdeki siyasi, ekonomi ve askeri alandaki gücünü ve değişimlerini kabul etmiş bir devlettir. Moğolistan, Çin'in hem sınır komşusu olması hem de uluslararası sistemde önemli bir güç olması nedeniyle dış politikasını oluştururken bütün bunları göz önünde bulundurarak adım atmaktadır. Moğolistan küçük devletler yaklaşımına göre denge politikası ile uluslararası sistemde bir sorun yaşamadan dış politikasını oluşturabilmesi için her şeyden önce iki büyük komşu olan Çin ve Rusya'yı her zaman göz önünde bulundurması gerekmektedir. Moğolistan sahip olduğu jeopolitik konumu nedeni ile Çin ile olan ilişkilerinde bu güç unsurunu dikkate alması bir yana, genel dış politikasını oluştururken bile Çin'i hesaba katmak zorundadır. Rusya ve Çin'in Moğolistan dış

politikasını bu kadar yakından ilgilendiren ülkeler olması, Moğolistan'ın komşu ülkeleri ve uluslararası sistemde yer alan büyük güçlerden biri olmasıdır.

Moğolistan-Rusya ilişkilerinde olduğu gibi Çin'de Moğolistan'ı siyasi, ekonomi ve askeri alanda etkilemektedir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Moğolistan-Çin ilişkilerinde devletlerin önemi ve yeri nedir diye incelendiğinde, Çin'in Moğolistan ekonomisi üzerindeki etkisi dikkat çekmektedir. Bu etki sadece Çin ile ekonomi ilişkilerini değil aynı zaman Moğolistan'ın diğer devletlerle kurduğu ekonomik ilişkileri de doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler incelendiği zaman Çin, Moğolistan ekonomisi için oldukça önemli bir aktör olarak bilinmektedir. Moğolistan Hükümeti, hem kuzey doğu hem güney doğu Asya ülkeleri ile ekonomi ve ticari işbirliği yapmak istegindedir ve bunun için Çin'in hava sahası, kara yolları veya deniz yoluna ihtiyacı olmaktadır (Yıldırım & Dursun Yıldız, 2014). Moğolistan'ın, Çin'i hesaba katmadan diğer ülkeler ile ticari anlaşmalar imzalaması iki devlet arasında sorun yaratabilmektedir. Çin tarafından ülkeye yapılan ekonomik yatırımlar, ticari ve ulaşım anlaşmaları Moğolistan için ne kadar önemli ise Çin için de Rusya Federasyonu ile kendi toprakları arasında sandwich halinde olan Moğolistan önemli ülkeler arasında yer almaktadır.

3.3.Çin Dış Politikasında Moğolistan'ın Önemi

Moğolistan ve Çin arasındaki sınır, iki devlet arasında karşılıklı bağımlılığa yol açarak ikili ilişkilerde stratejik önem kazandırmaktadır (https://www.researchgate.net/publication/321289126_Avrasya_Guc_Dengesinde_Kilit_Ulke_Mogolistan). Moğolistan'ın sahip olduğu coğrafi konumu ve büyük güçlerle sınır komşusu olması ülkenin güvenlik endişesine neden olmaktadır. Moğolistan'ın Çin ile olan ilişkilerinde sınır yakınlığı her ikisi için de avantajlar sağlamakla birlikte güvenlik endişesini de beraberinde getirmektedir. Genel olarak bakıldığında küçük devletler büyük ve güçlü komşu ülkelere karşı her zaman egemenliğini yok etmek endişesi ile uluslararası alanda siyasi ilişkilerinde dikkatli adımlar atmaktadır. Doğu Bloğunun yıkılmasından sonra Moğolistan komşu devletleri arasında iyi ilişkilere dayalı denge politikasını oluşturmuştur. Küçük devletler yaklaşımına göre oluşturulan denge politikası, Moğolistan'ın Çin ve Rusya ile olan ilişkilerinde her zaman endişe duyduğu güvenlik korkusunu ortadan kaldırmak açısından doğru bir politika olarak görülmektedir. İki büyük komşudan çıkarına en uygun olanını seçerek karar alma mekanizmasını seçtiği devlet üzerine yoğunlaştırması demek o devletin

uydusu olma ihtimalini göstermektedir. Bu nedenle dış politikası güvenliği üzerine kurulu olan Moğolistan gibi devletler için bu doğru bir siyaset değildir. Bu bağlamda Moğolistan Hükümeti Çin ile olan ilişkilerinde Rusya ile dengeleyici bir politika izlemektedir (Karaman,2017). İki komşusunun uydusu olmak yerine her ikisi ile de aynı anda iyi ve dostane ilişkiler kurarak, siyasi ve ekonomik alanda ilişkilerini düzenli bir şekilde yürütebilmesi Moğolistan'ın 1990 sonrası uyguladığı denge politikasının başarılı olduğunun bir göstergesidir.

Moğolistan'ın siyasi ilişkilerinde dengeleyici unsur olarak sadece Rusya'yı belirtmek doğru olmamaktadır. Moğolistan Rusya ve Çin arasında bir denge kurmanın yanı sıra 2011 yılında iki komşu devleti karşı üçüncü komşu politikasını oluşturmuştur. Moğolistan toprakları ile sınır yakınlığı olmamasına rağmen başta ABD, Avrupa Birliği (AB), Japonya, Güney Kore ve Türkiye gibi ülkeleri üçüncü komşu devletleri olarak ilan etmiştir. Bu açıdan bakıldığında zaman Çin, Moğolistan ile olan ilişkilerinde hem Rusya hem ABD ile rakip konumuna gelmektedir. Moğolistan'ın ABD ile ilişkilerini geliştirmesi komşu devletleriyle olan ilişki seviyesine çıkarması Çin'de çevreleme psikolojisini tetikleyebilir ve bu nedenle Çin baskıdan ziyade ülkeye karşı yumuşak güç politikası ile yakınlaşmaktadır (TÜRK, 2013, s. 115). Çin, Moğolistan'a yönelik ekonomik ilişkilerini temel alarak siyasi ilişkilerin yapılanmasını sağlamaktadır. Moğolistan'ın üç büyük güç arasında uyguladığı denge politikası Çin tarafından değerlendirildiği zaman Moğolistan toprağının Rusya ve ABD tarafından Çin'in güvenliğini olumsuz olarak etkilemek endişesini içermektedir.

3.4.Moğolistan-Çin İlişkilerinin Canlanması

3.4.1. Moğolistan ve Çin'in Siyasi İlişkileri

İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler yukarıda da belirtildiği gibi uzun bir dönem kapsamaktadır ve tez 1990 sonrası Moğolistan dış politikası üzerinde yoğunlaştığı için iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler de yakın dönem çerçevesinde incelenecektir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin zor da olsa Moğolistan'ın bağımsız ulus devlet statüsünü kabul etmesi ile iki devlet arasındaki modern ilişkilerin temeli atılmıştır. Bu nedenle iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler incelenirken zaman bağlamında Soğuk Savaş dönemi ve sonrası olarak ele alınacaktır. Soğuk Savaş dönemi iki ülke arasındaki ilişkilerine yukarıda değinildiği için bu bölümde 1990 sonrası iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler ele alınmıştır.

Soğuk Savaş sonrası SSCB askerleri Moğolistan topraklarından geri çekilmesi ile Moğolistan'ın Çin ile olan ilişkileri tekrar canlanmaya başlamıştır. 28 Temmuz 1986 yılında yapılan Mihail Garbachov'ın konuşmasından sonra Çin bu fırsatı değerlendirmek amaçla Ağustos 1986'da Çin Dış İşleri Bakan Yardımcısı Liu Shuqing Moğolistan'ı ziyaret ederek ülke durumu ile yakından tanışmıştır (Ariunzaya, 2002, s. 97). İki ülke arasında uzun süre devam eden anlaşmazlıktan sonra Moğolistan Dış İşler Bakan Yardımcısı 1988'de Çin'i ziyaret esnasında iki ülke arasında sınır rejimi ve denetimi konusunda anlaşma imzalanmıştır. Bunun gibi iki ülke yetkilileri tarafından düzenlenen ziyaretler sonucunda Moğolistan-Çin ilişkileri 1989'a geldiğinde tamamen normal hal almaya başlamıştır. 30 Mart-3 Nisan 1989'da Moğolistan Dış İşleri Bakanı T. Gombosuren Çin'i ziyaret sırasında pek çok önemli anlaşmalara imza atılmıştır (Batbayar, Mongolia's Foreign Policy in the 1990's: New Identity and New Challenges , 2002, s. 125). Bu anlaşmalara değinilecek olursa ilki Ekonomik, Ticari, Bilimsel ve Teknik Teknoloji işbirliği devletlerarası Komisyonunun yeniden kurulması hakkında yapılan anlaşmalardır. İkinci önemli anlaşma ise İç Moğolistan'ın başkenti olan Huhhot bölgesinde Moğolistan Genel Konsolosluğu'nun açılması ile ilgilidir. Bunlarla beraber iki ülkenin başkentleri arasında direk uçuşun gerçekleşmesi ve iki ülke vatandaşlarının karşılıklı ziyareti hakkında protokolü imzalanmıştır. 1990'da Moğolistan Cumhurbaşkanlığına yeni seçilen P. Ochirbat'ın Çin'e yaptığı ziyareti 1962 yılında Y. Tsedenbal'ın Pekin'i ziyaret etmesinden 28 sene sonra Moğolistan Cumhurbaşkanı tarafından yapılan ilk ziyaret olarak bilinmektedir (Ariunzaya, 2002, s. 98). Ochirbat'ın Çin'i ziyareti esnasında iki ülke arasındaki ilişkilerin temel prensiplerini düzenleyen "Ortak Bildirge" imzalanmıştır.

29 Nisan 1994'de Çin Başbakanı Li Peng Moğolistan'a yaptığı ziyaretinde devletlerarasında karşılıklı iyi komşuluk ilişkilerini geliştirmek amaçlı "Dostane İlişkiler ve İşbirliği" anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın 4. maddesinde "her iki tarafın birbirlerine karşı siyasi ve askeri ittifaka katılmaması ve topraklarını kendi egemenlik ve güvenlikleri için diğer devletlere kullandırtmaması" ile ilgilidir. Li Peng ziyareti sırasında Moğolistan Cumhuriyetinin egemenlik, bağımsızlık ve ülkesel bütünlüğüne karşı saygı duyacağını ve karşılıklı kazanç ilkeleri üzerinde ekonomik ve ticari işbirliğinin gelişmesini ve Moğolistan'ın diğer devletlerle olan ilişkilerini destekleyeceklerini belirtmiştir (Баярхүү, лон Улсын Харилцаа, Дэлхийн Шинэ Дэг Журам, 1998, s. 53). Aynı şekilde 1996 Mart ayında Moğolistan Başbakanı P. Jasrai tarafından Çin'e diplomatik adım yapılmıştır. Bu ziyaret Pekin'deki Moğolistan Büyükelçilik binasının yapımında usulsüzlük yapılması ile bir yıla

yakın süren donuk kalan ilişkiyi sonlandırmak amaçlı yapılmıştır. Ziyaretin diğer bir önemi ise o dönemde Çin ve Tayvan arasında ortaya çıkan anlaşmazlıktan sonra Moğolistan'ın Çin'i ziyaret eden ilk ülke olmasıdır. Ziyaret sırasında ekonomik, bilimsel ve teknik işbirliği, eğitim ve kültürel bağlamda bir sürü anlaşmalar yapılmıştır (Byambajav, 2004). Moğolistan'a Çin 20 milyon yuan'lık yardımda bulunmuştur ve anlaşmadan sonra yapılan en önemli gelişmelerden biri de Çin kendi hava sahasını Moğolistan uçaklarına açmıştır. Bunlarla beraber Moğolistan'da yer alan "Tavan Tolgoi" kömür madencilik gibi bazı madencilik şirketleri ile birlikte çalışmak isteğinde bulunmuştur. Temmuz 1996 yılında yeni kurulan Demokratik Koalisyon Hükümeti, Moğolistan'ın ABD ile olan ilişkilerini komşu devletleri ile olan ilişki düzeyine çıkarmasına Çin olumlu bakmamıştır. Moğolistan Hükümeti başta enerji olmak üzere diğer önemli sektörlerde ABD ve diğer Batı devletleri ile işbirliği yapmak ve Batılı ülkelerin yatırımını Moğolistan'a çekmek çabasıydı. Bu durumlara pek olumlu bakmayan Çin'in Moğolistan'a olan tavrı 1997'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde MDHP adayı olan N. Bagabandi'nin galip gelmesinden sonra tekrar yumuşamaya başlamıştır. Moğolistan Cumhurbaşkanı seçilen N. Bagabandi 1998 Aralık ayında Pekin'i ziyaret ederek iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi için farklı yolların aranması ve Çin'in Moğolistan'a yönelik yatırımlarının çoğaltılması gibi önerilerde bulunmuştur. Ziyaret sonunda iki ülke arasındaki modern ilişkilerin temel ilkelerini belirleyen, uzun süreli, istikrarlı ve karşılıklı güvene dayanan "Ortak Bildirge" imzalanmıştır (Балдоо, 2003, s. 75).

SSCB dağıldıktan sonra Moğolistan'ın Çin ile geliştiren hem siyasi hem ekonomik ilişkileri Moğolistan'ın Rusya'ya bağımlı kalmadığının bir kanıtı olarak görülmektedir. Moğolistan demokrasi rejimi ile beraber bazı Batı ülkeleri ve Japonya, Çin Halk Cumhuriyeti gibi Doğu ülkeleri ile 2013'e kadar toplam 63 tane uluslararası ve ikili anlaşmalar imzalamıştır. (Karaman, 2017). Soğuk Savaş dönemi boyunca Moğolistan'ın birinci partneri Rusya iken 1990 sonrası hem siyasi hem ekonomik anlamda Moğolistan Çin'e daha yakın hale gelmiştir.

Olumlu yönde ilerleyen iki ülke ilişkilerinde 2002'de Tibet'in ruhani lideri Dalai Lama'nın Moğolistan'a yaptığı ziyareti sonrası bir kriz yaşanmıştır. Çin bu duruma tepki olarak, Moğolistan'ı zarara uğratmak için ülkeler arası tren trafiğini belirli bir süre için kapatmıştır. İki ülke arasındaki ticari ilişkiler için demir yollar oldukça önemlidir. Moğol siyasetçileri bu durumu sadece ekonomik alanda yapılan bir baskı olarak değil, aynı zamanda ülkenin egemenliğine karşı yapılan bir tehdit olarak da algılamıştır. Bu krizden sonra Moğolistan Çin'e olan bağımlılığını azaltmak konusuna daha çok odaklanmaktadır.

2000'lerden sonra Moğolistan'da Çin'den gelen işçi sayısı (özellikle inşaat alanında çalışanlar) ciddi anlamda artış göstermektedir ve Moğolistan bunu demografik açıdan yapılan bir tehdit olarak algılamaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere iki devlet arasında ne kadar dostane ilişkiler olsa da Çin, Moğolistan için göz önünde bulundurması gereken en önemli oyunculardan biridir. Moğolistan'ın dış politika analizinin temelini oluşturan güvenlik konusu Moğolistan için ne kadar önemli olduğuna bunun gibi örnekler verilebilir. Bu neden ile Moğolistan Hükümeti 1990 sonrası komşu ülkelere karşı denge politikasını yürütmektedir.

ÇHC komşu ülkeleri ile 2005 yılından itibaren dostluk ve işbirlik anlaşmalarını yeniden gözden geçirerek stratejik partner kurmaya başlamıştır. 2011 yılında Moğolistan Başbakanı S. Batbold Çin'e yaptığı ziyareti sırasında iki ülke önceki ilişkilerin dostluk ve işbirliği niteliğini stratejik partnerlik hale taşımaya yönelik kararlar almıştır (Delgertsogt, 2010, s. 49). Bununla beraber iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin arttırılması ve Moğolistan'daki madencilik sektörünün geliştirilmesine yönelik yardımlardan bahsedilmiştir.

Günümüzde iki ülke arasında 1990'dan beri pek çok anlaşmalar imzalanmış, diplomatik ziyaretler gerçekleşmiştir. Fakat bütün bunlara rağmen hala Moğolistan'ın güvenlik endişesi devam etmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönem Moğolistan-Çin ilişkilerinde diğer alanlara göre ekonomik ortaklık daha çok önem kazanmaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişki karşılıklı çıkar ve siyasi barış isteğine dayanan ilişki olarak bilinmektedir. İki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler bir sonraki bölümde detaylı olarak incelenecektir.

3.4.2. İki Ülke arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkiler

Moğolistan Cumhuriyeti'nin ekonomisi de siyasi ilişkilerinde olduğu gibi sahip olduğu coğrafi konumuna bağlı olarak gelişmektedir. Çin, Moğolistan'ın dış politikada karar alma aşamasında sadece siyasi anlamda değil aynı zamanda ekonomi ve askeri bağlamda da etkililiğini göstermektedir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler incelendiği zaman Çin, Moğolistan ekonomisi için oldukça önemli bir aktör olarak bilinmektedir. Moğolistan'ın, Çin'i hesaba katmadan diğer ülkeler ile ticari anlaşmalar imzalaması iki devlet arasında sorun yaratabilmektedir. Çin tarafından ülkeye yapılan ekonomik yatırımlar, ticari ve ulaşım anlaşmaları Moğolistan için ne kadar önemli ise Çin için de Rusya Federasyonu ile kendi toprakları arasında sandvich halinde olan Moğolistan önemli ülkeler arasında yer almaktadır.

Günümüzde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler her iki tarafın stratejik planlarına bağlı olarak gelişme göstermektedir. Moğolistan için Çin ile ekonomik ilişkilerini olumlu

yönde ilerletmesi, siyasi alanda da barış ve güven içerisinde ilişkilerini sürdürmek anlamına gelmektedir. Çin ise Moğolistan'ın önemli jeopolitik konumu olduğundan bu bölgedeki hakimiyetini devam ettirmek için ekonomik ilişkilerini yoğunlaştırmaktadır.

Çin, hammadde ve enerji arayış içerisinde olan bir ülkedir. Dünyada Orta Doğu, Afrika ve Orta Asya ülkeleri yeraltı kaynaklarına zengin ülkeler olarak bilinmektedir. Soğuk Savaş sonrası yeni bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkeleri kendilerine uluslararası alanda ticari ilişkileri ile destekte bulunacak ve aynı zamanda güven sorununu çözecek partner arayışlarına girmiştir. Bu fırsatı değerlendiren Çin “kazan-kazan” politikasını uygulayarak bu ülkeler ile ekonomik ilişkilerine yoğunlaşmıştır (Karaman, 2017). SSCB sonrası Çin'in Moğolistan üzerindeki politikaları hız kazanarak bu yönde ilerlemiştir. 1990 öncesi dönem hem siyasi hem askeri baskılarda bulunan Çin, 1990 sonrası bu politika yerine yumuşak güç ve özellikle ekonomik ilişkiler ile Moğolistan'da etkisini sürdürmektedir.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin temel özelliklerine bakıldığında ilk olarak Moğolistan'ın jeopolitik konumu dikkat çekmektedir. Moğolistan sahip olduğu coğrafi konumundan dolayı RF ve ÇHC arasında tampon bölge olarak görülmektedir. Moğolistan'ın her iki komşusu ile ekonomik ve ticari iş birlik yapma konusunda ulaşım açısından yakınlık gibi avantajları bulunmaktadır. Aynı zamanda iki komşusu da uluslararası alanda yer alan önemli oyuncular olduğundan Moğolistan'ın diğer ülkeler ile ekonomik ilişki kurmasına engel olmaktadır (Балдоо, 2003, s. 32). Özellikle Çin, zengin yeraltı kaynaklarına sahip ve coğrafi konum olarak yakın olan bu ülkeyi diğer ülkeler ile paylaşmak istemediği açıkça görülmektedir. Moğolistan'ın diğer devletler ile sınır yakınlığının olmaması komşu ülkeleri ile ticaret yapmasına neden olmaktadır.

SSCB yıkılmasıyla Moğolistan'da büyük ekonomik krizi yaşanmıştır ve Ağustos 1991'de ÇHC Başkanı Yang Shangkin Moğolistan'ı ziyareti ile iki ülke arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin temeli atılmıştır. Bu ziyareti önemli kılan gelişmeler Çin Hükümeti'nin Moğolistan'ın Tian Jin limanından çıkışını kabul etmesi ve Moğolistan'a yapılacak olan yatırımlar ile ilgili anlaşmaların imzalanmış olmasıdır. 1992'de Moğolistan Başbakanı D. Byambasuren Pekin'e yaptığı ziyareti sırasında önemli anlaşmalara imza atılmıştır. Her iki taraf ekonomik ilişkilerini kolaylaştırmak amaçla birkaç gümrük kapısını açma kararını almışlardır ve Çin, Moğolistan'dan petrol karşılığında bakır derişimi almayı kabul etmiştir (Балдоо, 2003, s. 53). Bu dönemlerde ülkede yaşanan ekonomik krizden dolayı Moğolistan vatandaşları Çin ile bavul ticareti yapmaya başlamıştır. Vatandaşlar günlük insan toplumun

temel ihtiyaçları karşılığında Çin'e hayvansal hammaddeleri satmışlardır. Günümüzde iki ülke arasındaki ticari ilişkiler toplam on sınır kapı üzerinden yapılmaktadır ve bunlardan sadece bir tanesi daimi (Zamin Uud) diğerleri ise kısa dönemlik kapılardır.

Moğolistan ekonomisinde ÇHC hem ihracatı hem ithalatında büyük gelişmeler göstermeye devam etmektedir. 1995 yılında Moğolistan'ın ikinci büyük ticari ortağı iken 2000'lerin başına geldiğinde ülkenin en büyük ticari partneri haline gelmiştir. 1993'da Moğolistan ihracatının yaklaşık %25'e, ithalatının ise %17'e sahipken 2000'lerde ise ihracat oranı %58'e, ithalat oranı ise %21'e kadar artış göstermiştir. Temmuz 1999'da iki hükümet arasında ekonomik ve teknik işbirliği konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. Moğolistan Cumhuriyeti iki komşu ülke arasında döşenecek olan enerji ve gaz boru hattının kendi topraklarından geçirilmesi isteğinde bulunmuştur. Aynı zamanda Tian Jin ve Ulaanbaatar arasında direk anayolun yapılması gibi konular üzerinde anlaşmalar yapılmıştır (Гадаад Хэргийн Яам, 2002).

Moğolistan, ekonomik bağlamda en büyük ticari ortağı olan Çin ile kömür, bakır, altın ve uranyum gibi yer altı kaynakları ve bunun yanı sıra hayvancılığa dayalı ürünleri ile ticaret yapmaktadır. Çin için hammaddeyi ifade eden bu yer altı kaynakları üzerinden Moğolistan'a yapılacak yatırımlar ülkenin ekonomik kalkınmasını ve gelişmesi açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler iki yönlüdür ve her ikisi için de kazancı ifade etmektedir (Karaman, 2017). 2015 verilerine göre Moğolistan'ın en çok ithalat ve ihracat yaptığı ülkeler arasında Çin ilk sırada yer almaktadır. Moğolistan'ın 2015-2016 arası yıllarında yaptığı yer altı kaynaklar arasında ilk sırada kömür, ikincide bakır derişimi ve üçüncüde demir olarak sıralanmaktadır (Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн Газар, 2016). Çin ile bu bağlamda yapılacak olan anlaşmalar sadece yer altı kaynaklarının satışını değil aynı zamanda bunların taşınacağı yollarda geliştirilerek iletişim ve ulaşım alanında gelişmeler yapılmaktadır.

3.4.2.1. İki Ülke arasındaki Ekonomik Projeler

Moğolistan-Çin arasında son dönem ekonomik ilişkilerine yön veren yeraltı kaynakları, ticaret ve ulaşım konusunda bazı projeler yapılmaktadır. Moğolistan komünizmden demokrasiye, sosyal ekonomiden serbest ekonomiye geçiş sürecinde ekonomik sorunlarla karşılaşmıştır ve hükümeti doğal kaynakları kullanmak için akıllıca ve etkili yolları düşünerek ülke ekonomisini sağlamaktadır. Günümüzde Moğolistan'da madenler ile ilgili "Tavan Tolgoi" (kömür rezervleri ilgili projedir) ve "Oyu Tolgoi" (bakır ve altın madeni

projesidir) projeleri bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası ithalatı en çok yapılan ürünler arasında yer altı kaynakları ilk sırada geldiği için önemli projelerde yer altı kaynakları üzerinde yapılmaktadır.

Çin sınırına yakın yerde kurulan bakır ve altın madeni projesinin kurucu firması Avustralyalı “Rio Tinto” şirkettir. Fakat Çin bu işletmeden hisse senedi olarak bu projeye dahil olmaktadır ve hatta satın almak isteğinde bulunmaktadır. “Oyu Tolgoi” projesi Çin’e dünyanın en büyük bakır erişimi sağlamaktadır. Çin hükümeti işletmenin tamamına sahip olmasa da Moğolistan’ın yer altı kaynaklarını belli bir miktarda elde etmektedir. Bu şekilde kendi yatırımlarının yanı sıra Moğolistan’daki diğer yabancı yatırımlara da dahil olması Çin’in Moğolistan’a yönelik geliştirdikleri stratejik politikalarıyla ilgili olmaktadır. Buradan anlaşılacağı, Çin hem siyasi hem ekonomik bağlamda etkisini diğer ülkelerin gerisine bırakmamak için stratejik hamleler ile Moğolistan üzerindeki etkisini kontrol etmektedir.

“Tavan Tolgoi” kömür maden şirketi ilk Moğolistan tarafından kurulmuştur ve “Oyu Tolgoi” bakır ve altın madeni şirketine yaklaşık 70-80 km mesafede yerleşen Çin sınırına yakın bir şirkettir. Ülkenin değişen ekonomik sistemine ve serbest ekonomisine girmesine paralel olarak, “Tavan Tolgoi” maden şirketi Hükümet Özelleştirme Komisyonunun kararı ile kısmen özelleştirilip, 1994’de devlete ait “Tavan Tolgoi” hisse şirketinin kurulmasına yol açtı (Karaman, 2017). 2004 yılında Moğolistan Hükümeti, Çin’in “Pu Shin” ve “Sanhe” şirketleriyle kömür ihracatı konusunda anlaşma imzalamıştır (Таван Толгой ХК, 2016). Bu şekilde “Tavan Tolgoi” kömür rezervlerine de Çin dahil olmuştur. İki ülke arasında “Tavan Tolgoi” projesi ile kömür işletmesi ve ticareti ile birlikte ulaşım konularında da anlaşmalar yapılmaktadır. Lakin hem lojistik hem ticari alanda yabancı yatırımlara izin vermiş olması Moğolistan Hükümeti’nin tamamen Çin’e bağımlı olduğunu göstermemektedir. Ulaşım ve yer altı kaynaklarının işletmesi konusunda Çin ile ilişkilerini geliştiren Moğolistan yaptığı anlaşmalarda bağımlılığının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Moğolistan Cumhuriyeti’nin stratejik politikaları ekonomik ilişkilerinde de görülmektedir. Aynı şekilde Çin’in de stratejik politikaları, Moğolistan’daki yabancı yatırımlara olan ilgisiyle gözlemlenmektedir. “Tavan Tolgoi” ve “Oyu Tolgoi” maden projeleri, ÇHC’nin Moğolistan’daki yeraltı kaynaklarına olan önemini göstermektedir.

Çin Hükümeti, Moğolistan’a yönelik yüksek yatırımlar yapması, hem ekonomi hem siyasi avantajlarıyla ortaya çıkmaktadır. Moğolistan’ın sahip olduğu coğrafi konum burada bir daha önemini göstermektedir. Moğolistan ile komşu ülke oluşu ekonomik bağlamda ürünlerin

kısa sürede, düşük masraflar ile ulaşımını sağlamaktadır. Siyasi anlamda ise Çin'in güvenliğini tehdit etmeyen küçük bir devlet olduğundan, Moğolistan'a yapılan yatırımların büyüklüğü Çin için büyük bir avantajdır. Aynı şekilde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler Moğolistan için de oldukça önemli ve büyük bir kazanç getirmektedir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler neorealist yaklaşımı açısından okunduğunda, her ikisinin de kendi çıkarlarını sağlamasına yönelik olduğu görülmektedir. Çin düşük lojistik masrafları ile ihtiyacı olan hammadde ve enerji sorununu bu şekilde çözmüştür. Moğolistan Hükümeti ise doğal kaynaklarını Çin'e doğru açarak ilişkilerini sıkılaştırmış ve bölgedeki güvenliğine yönelik yatırımda bulunmuştur (Karaman, 2017).

“Bir Kuşak Bir Yol” projesi, ÇHC'nin tarihi süreçlerde sahip olduğu İpek Yolu'nun bugünün dünyasına uyarlanmış halidir. 2013 yılında ÇHC Başkanı Xi Jin Ping tarafından ilan edilen “Bir Kuşak Bir yol” (One Belt One Road, OBOR) projesi, Asya ve Avrupa hattındaki önemli ekonomiler arasında bir ulaştırma altyapısı, ticaret ve yabancı yatırım kurmayı amaçlayan, 3 milyar küresel nüfusu kendi bünyesinde taşıyan ve toplam 65 ülkeyi içeren Aya'nın en Doğusundan Atlas Okyanusunun Avrupa kıyılarını bir birine bağlayan bir yatırım projesidir (<http://iktibasdergisi.com/2018/01/12/bir-kusak-bir-yol-projesi-nedir-proje-ye-dahil-olan-65-ulke-hangileri/>). Küresel ekonomiyi güçlendirecek olan bu projenin hem kara hem deniz yolu kullanılması hedeflenmektedir. Bu proje güzergah üzerinde bulunan ülkeler için ekonomi ve siyasi işbirliği, ekonomik kar, ticari ve lojistik kalkınma gibi avantajlar sağlayacaktır. Moğolistan Hükümeti de bu ülkeler arasında yer almaktadır. Proje, kara yolu üzerinde, uluslararası ulaşım güzergahlarından faydalanarak “Kuşak-Yol” üzerindeki merkezi şehirlere dayanarak ve ekonomide kilit öneme sahip endüstriyel parkları işbirliği platformları şeklinde kullanarak yeni bir “Avrasya Kara Köprüsü” inşa etmeye ve Çin-Moğolistan-Rusya, Çin-Orta ve Batı Asya, Çin-Hint Çin yarımadası, Çin-Pakistan, Çin-Bangladeş-Hindistan-Myanmar ekonomi koridorlarını geliştirmeyi amaçlamaktadır (Karaman, 2017). Bu ekonomi koridorları arasında yer alan Çin-Moğolistan-Rusya koridoru, iki ülke arasındaki hem bugünün ekonomik ilişkilerinde hem de gelecekteki iki ülke planlarında oldukça önemli sayılmaktadır. “Bir Kuşak Bir Yol” projesi ile ekonomi ve ticari ilişkilerin yanı sıra ulaşım yolları ve bölgesel lojistik altyapısı da gelişecektir. Moğolistan açısından bu koridorun gelişimi ülkenin ulaşım altyapısında bir takım gelişmeye yol açmaktadır.

Her zaman önemli olan Moğolistan'ın jeopolitik konumu ülkenin bunun gibi önemli projelerde yer almasını sağlamaktadır. Küçük bir aktör olmasına rağmen sahip olduğu jeopolitik konumu ve büyük güçler ile oluşturduğu stratejik politikaları Moğolistan'ı bunun

gibi önemli projelerin içinde bulunmasına neden olmaktadır. Çin Hükümeti'nin gerçekleştirdiği ve desteklediği yabancı yatırımlar Moğolistan ekonomisinin gelişmesinde büyük bir önem arz etmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MOĞOLİSTAN-ABD İLİŞKİLERİ

4.1. Moğolistan-ABD İlişkilerinin Gelişimi ve Siyasi İlişkileri

Çalışmanın önceki bölümde Moğolistan-Rusya ilişkileri ve Moğolistan-Çin ilişkileri incelenirken her ikisi ile de on ikinci ve on üçüncü yüzyıla kadar dayanan uzun bir tarihi geçmişe sahip oldukları belirtilmiştir. Fakat Moğolistan ve ABD ilişkilerine bakıldığında iki ülke arasındaki ilişkiler oldukça yakın bir döneme dayanmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin temeli 20. yüzyılın ikinci yarısında atılmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile SSCB'den ayrılarak bağımsız bir devlet olan Moğolistan, uluslararası sistemde yer alan diğer güçlerle ilişkilerini geliştirme çabasındaydı ve ABD ile de ilişkilerinin temeli bu dönemde atılmıştır. SSCB'nin dağılması ile 1986 yılında iki ülke diplomatik ilişki kurma hareketini başlatmıştır. İki ülke arasında resmi türde diplomatik ilişki 27 Ocak 1987 yılında kurularak ikili ilişkiler hızla gelişmiştir (Попов, 2009, s. 89). Sovyetler Birliği'nden sonra partner arayışına giren Moğolistan'a ABD her türlü yardımda bulunmuştur. Moğolistan'da demokratik süreci geliştikçe Moğolistan'ı destekleyen ABD'nin tutumu güçlenmiştir ve iki ülke arasındaki ilişkiler genişleyerek resmi ziyaretler her iki tarafın üst düzeyleri arasında yapılmıştır. Haziran 1988'de ABD, Ulaanbaatar'da, Mart 1989'da ise Moğolistan, Washington'da Büyükelçiliğini açmışlardır. Moğolistan'ın ilk Büyükelçi olarak G. Nyamdoo atanmıştır (<https://mn.usembassy.gov/mn/our-relationship-mn/policy-history-mn/io-mn/>). 1990 sonrası ekonomik kriz içerisinde olan Moğolistan yardım konusunda diğer devletlere çağrıda bulunmuştur ve ABD, Moğolistan Hükümeti'ne başta gıda, tıbbi malzemeler ve bunların yanı sıra mali destekte bulunmuştur (Byambajav, 2004).

Moğolistan ve ABD arasındaki ilk ve en önemli gelişmelerden biri Ocak 1991'de Moğolistan'ın ilk Cumhurbaşkanı P. Ochirbat'ın ABD'yi ziyaret etmesi olmuştur. İki devlet başkanı görüşme sırasında Moğolistan'ın iki komşu devleti ile iyi komşuluk ilişkilerini devam ettirebilmesi çerçevesinde kendi çıkarlarını ilgilendiren konuları ele almıştır (Гадаад Хэргийн Яам, 2002). Aynı zamanda iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi ve bilimsel ve eğitim anlaşmalarına imza atılmıştır (<https://mn.usembassy.gov/mn/our-relationship-mn/policy-history-mn/io-mn/>). Bu ziyaretiyle ilgili yapılan basın toplantıda P. Ochirbat, “ Amerika Birleşik Devletleri, Moğolistan'ın demokratik reformu ve piyasa ekonomisine geçişine önem vermektedir ve desteklemektedir” ifadesinde bulunmuştur

(Batbayar, *Mongolia's Foreign Policy in the 1990's: New Identity and New Challenges*, 2002, s. 184). Aynı yıl Temmuz ayında Dış İşleri Bakanı James Baker, Moğolistan'ı, ülkenin demokrasiğe geçiş sürecini tam anlamı ile desteklediğini diğer devletlere göstermek amaçla ziyaret etmiştir ve Moğolistan'a yönelik yardım etme konusunda diğer devletlere çağrıda bulunmuştur. James Baker, “ Stratejik ve siyasi açıdan ABD, Moğolistan'ın en önemli üçüncü komşu ülkesi olabilecektir” şeklinde konuşma yapmıştır (Byambajav, 2004).

Haziran 1993 yılında ABD'de Moğolistan-ABD İş Konseyi Sempozyumu düzenlenmiştir. Sempozyuma Moğolistan Başbakanı Jasrai katılmıştır ve “ Moğolistan demokrasiyi hızlı bir şekilde benimsemektedir ve Moğolistan güvenli yatırım ve ticari ortağı olabilecektir” konuşmasını yaparak Amerika'nın Moğolistan'a daha çok yatırım yapmaları isteğinde bulunmuştur (Batbayar, *Mongolia in 1993: A Fragile Democracy*, 1994, s. 44). 1993 yılında yayınlanan ABD Dış İşleri Bakanlığı'nın bildirgesi uyarınca ABD, nükleer silahsız bağımsız Moğolistan Hükümeti'ni en yakın dostu olarak görmüştür. “Silahların Önlenmesi Anlaşması”nda ABD'nin nükleer silahsız ülkelere karşı nükleer silah kullanmayacağı ve nükleer silahı olan devletlerle ittifak yapmayacağı belirtilmiştir. Moğolistan herhangi bir saldırıya uğrarsa ve nükleer silaha sahip ülkeler tarafından tehdit edilecekse, BM Güvenlik Konseyince ve konseyin diğer üyeleri ile birlikte sorunun çözülmesi için yardım edeceğini belirtmiştir (Бор, 1998, s. 89).

Moğolistan ve ABD arasında gerçekleşen en önemli ziyaretlerden biri de 1995 yılında ABD Başkanı'nın eşi Hillary Clinton'un Moğolistan'a yaptığı ziyareti olmuştur. Hillary Clinton ziyareti sırasında Moğolistan'a enerji sektörü (3,5 milyon dolar) ve çocuk sağlığı (1 milyon dolar) için mali yardımda bulunmuştur. Moğolistan Cumhuriyeti'nin ekonomi ve siyasi alandaki gelişmeleri değerlendirerek ülkenin demokratik ve serbest ekonomiye geçiş çabasına yönelik olumlu görüşlerini iletmiştir. ABD, Moğolistan'daki demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi için sonuna kadar destekte bulunacaklarını belirtmiştir.

1996 yılında Moğolistan'da iktidara gelen Demokratik Koalisyon Partisi, ABD ile olan ilişkilerini iki komşusu ile olan ilişki düzeyine çıkartması Moğolistan ve ABD ilişkilerinin olumlu yönde ilerlemesinin bir kanıtı olarak gösterilebilir. ABD Başkanı Bill Clinton, Tayland ve Avustralya'ya yaptığı ziyaretinde Moğolistan'ın Asya kıtasında bir demokratik örneği olduğunu dile getirmiştir (Баярхүү, Монгол Улсын Гадаад Бодлого, Олон Улсын Харилцааны Түүхэн Зарим Асуудал, 1996, s. 14). Moğolistan'daki siyasi ve ekonomik

alandaki gerçekleşen gelişmeler, insan hakları, hükümet dışı örgütler, kadınlara karşı şiddetle mücadele etmek ve seçmenlerin eğitimi gibi konular ABD'nin Moğolistan'a olan ilgisini arttırmıştır.

İki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulduğundan beri pek çok resmi ziyaretler ve anlaşmalar yapılmıştır. Moğolistan ve ABD arasındaki ilişkilerin hızla gelişmesine Rusya ve Çin şüphe ile yaklaşmaktadır (Попов, 2009, s. 85). Moğolistan için ABD de Çin ve Rusya kadar stratejik önem arz etmektedir. Moğolistan Hükümeti'nin oluşturduğu denge politikası doğrultusunda özellikle, siyasi bağlamda ABD'nin yeri büyüktür. 1990 sonrası Çin ve Rusya ile olan ilişkilerini dengelemek amaçlı ABD'yi "Üçüncü Komşu" olarak tanımlamıştır. Coğrafi sınırının olmamasına rağmen bir devletin komşu olarak adlandırılması, siyasi politikadaki önemini ortaya koymaktadır. Uluslararası teori açısından bakıldığında "Üçüncü komşu" politikası stratejik bir adım olarak görülmektedir. Moğolistan "Üçüncü komşu" olarak sadece ABD'yi değil, aynı zamanda Avrupa Birliği, Güney Kore, Japonya, aynı tarihi geçmişe sahip ve kültürel bağı olan Türkiye'yi de üçüncü komşu devlet olarak açıklamıştır. "Üçüncü komşu" kavramı bu oyuncular bağlamında incelendiğinde, Moğolistan'ın coğrafi konumu nedeniyle iki komşusuna karşı geliştirdiği ittifakların ismi olarak görülmektedir. Moğolistan'ın komşu ülkeleri sadece bölge de değil, aynı zamanda uluslararası sistemde de büyük ve önemli güçler olduğundan Moğolistan'ın bu tarz politikalar ile stratejik adımlar atması gerekmektedir. Aksi takdirde, uluslararası sistemde hem siyasi hem ekonomik ve askeri alanda gelişmiş ve güçlü aktörler olan Çin ve Rusya, Moğolistan'ın güvenliği için tehdit yaratabileceklerinden, Moğolistan bu iki komşuya karşı denge politikası ile bölgeye ABD'yi de dahil etmiştir. Farklı bölgelerden farklı devletleri içeren "Üçüncü komşu" politikasındaki stratejik bağlamda en güçlü ve en önemli aktör ABD'dir. Sadece siyasi olarak değil, bunların yanı sıra ekonomik ve insani yardımları ile ABD, Moğolistan'da yetkisini oluşturmuştur. "Üçüncü komşu" kavramı sadece askeri ve siyasi unsurları kapsamamaktadır ve ülke ekonomisinin kalkınmasına ve sosyal konularda da Moğolistan'a doğrudan yardım ve yatırımlarını yapmaktadır. Örnek verilecek olursa, 1990'larda ABD, Moğolistan'da yaşanan ekonomik kriz nedeni ile ülkeye buğday, tereyağı ve 1999-2002 arası dönem ülkede yaşanan tabiat afetlerinde acil yardım sağlamak için çok aktif olarak çalışmıştır (Campi, 2005, s. 51). Yeni demokratikleşme sürecinde olan Moğolistan'ı 2005 yılında ABD Başkanı George Bush ziyaret etmiştir ve bu ziyaret ABD'nin Moğolistan'da yaşanan siyasi ve ekonomik değişime verdiği desteğinin bir kanıtıdır.

“Üçüncü komşu” kavramı her iki taraf için de 1990 sonrası dış politikalarında önemli kavram olmuştur. Hiçbir coğrafi sınırı, tarihi ve siyasi geçmişi olmayan uzak bölgede yer alan bir ülkeyle müttefik anlaşması yapan Moğolistan dış siyasetinde oluşturduğu denge politikası ile diğer devletlere örnek olabilmektedir. Uluslararası alanda Moğolistan’ın iki komşu ülkesine karşılık küresel olarak kıyaslanabilir tek ülke ABD olmaktadır ve Moğolistan da kendi egemenliği ve güvenliği için özellikle ABD ile olan ilişkilerine dikkat etmektedir. Bu politika sadece iki ülke arasındaki barışçıl diplomatik bağlar ve yardımları kapsamamaktadır. ABD’nin de bu ittifaktan stratejik çıkarları bulunmaktadır. SSCB etkisinden kurtulup, siyasi bağlamda demokratikleşen ve serbest piyasa ekonomisini benimseyen Moğolistan’ın ABD ile olan ilişkileri sorunsuz ilerlemektedir. Diğer “Üçüncü komşu” olarak adlandırılan devletler arasından özellikle ABD ile siyasi bağlamda ilişkilerini geliştirmesinin temel nedeni ABD’nin bir hegemon devlet olmasıdır. Moğolistan dış politikası neorealizm teorisine uygun olarak incelendiği zaman neden ABD ile müttefik olduğu anlaşılacaktır. Neorealizm teorisine göre, uluslararası sistem anarşik ve devletlerin temel endişeleri güvenliklerini sağlayarak hayatta kalabilmektir (Serdar, 2015, s. 16). Moğolistan’ın da en büyük endişesi güvenlik olduğu için hem bölgede hem uluslararası alanda kendini güvence altında hissetmesi için stratejik bağlamda kendi dış politikasına ABD’yi de dahil ederek Rusya, Çin ve ABD arasında bir siyasi denklem kurduğu görülmektedir. Moğolistan Cumhuriyeti egemenliği doğrultusunda, uluslararası sistemde güvenliğini koruyarak hayatta kalabilmek isteğinde olan bir üniter devlettir. Moğolistan’ın oluşturduğu denge politikasındaki tek hegemon güç ABD değildir ve bölgede yer alan Rusya ve Çin de aynı statüye sahiptir. Günümüzde Moğolistan, denge politikası ile bu üç gücü birbiriyle dengeleyerek küçük aktör olmasına rağmen akıllıca oluşturduğu politikası ile güvenliğini sağlamaktadır. Küçük devletlere kıyasla oldukça güçlü oyuncular olduğu için hegemon güçler belirli sınırlar korunmadığı zaman bir tehdit olarak görülmektedir. Bu güçler arasında doğru stratejik kurmadığınız zaman uydu devlet olma olasılığı çok yüksektir. Moğolistan için denge politikası en doğru ve akıllıca oluşturulan politikadır ve ülkenin güvenliği için büyük bir önem arz etmektedir.

Uluslararası alanda bir hegemon güç ile küçük devletlerarasındaki ilişkileri belirleyen bazı unsurlar bulunmaktadır. Bunlar, bir birine bağlı düşüş stratejisi, uyum ve bağ stratejisi, yumuşak denge stratejisi, tehdit ve katılmama stratejisidir (Karaman, 2017). İki ülke arasındaki ilişkilere baktığımızda, yumuşak denge stratejisinin etkili olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda Moğolistan’ın egemenliği korunarak denge politikası çerçevesinde tamamen güçlü devletin etkisi altına girmekten kaçınılmaktadır. Yumuşak denge politikası

doğrultusunda, ABD'nin öncülüğünü yaparak Moğolistan Hükümeti uluslararası alanda siyasi, ekonomik ve sosyal konularda faaliyet gösteren uluslararası kurum ve kuruluşlara üye olması ve sisteme uygun bir şekilde ayak uydurması yönünde ilerleyen ilişkileri mevcuttur. Moğolistan ve ABD arasında her iki tarafın dış politika çıkarlarına uygun adımlar içerisinde gelişmekte olan ilişkileri bulunmaktadır ve buna örnek verilecek olursa, hem siyasi hem askeri bağlamda BM ve NATO olabilir.

Moğolistan, BM'ye 24 Temmuz 1946'dan itibaren üyelik için pek çok kez başvuruda bulunmuştur. Ancak Moğolistan'ın üyeliği Çin ve ABD tarafından sürekli veto edilerek 27 Ekim 1961'de kabul edilmiştir. Soğuk Savaş sonrası değişen uluslararası denklem sonucunda gelişen iki ülke arasındaki ilişkiler ile beraber Moğolistan'ın BM ile olan ilişkileri de gelişme göstermiştir. BM'nin resmi sitesinde yayınlanan bazı rapor ve konuşmalara bakıldığında Moğolistan Hükümeti, BM'de uluslararası güvenlik, barışın korunması, ekonomik, sosyal ve insan haklarının korunması alanındaki uluslararası faaliyetlere katılarak etkinlik gösterdiği görülmektedir. Moğolistan BM'ye üye olduğundan beri toplam 50 karar onaylamış ve 500 kararı desteklemiştir (Хайсандай, 2012, s. 6). Dış politikası güvenliğe dayalı Moğolistan için BM, ülkenin ulusal egemenliği sağlayıp, bölgesel ve uluslararası alandaki güvenliğini diğer devletler ile ilişki kurarak sağlaması açısından önemli olmaktadır. 29 Eylül 2015 yılında Moğolistan Başkanı Tsakhiyagiin Elbegdorj, New York'da yaptığı konuşmasında, "Moğolistan Cumhuriyeti iki sene boyunca dünyanın en saygın demokrasi hareketi Demokrasi Topluluğunun başkanlığını başarıyla tamamladı. Bugün ise ülkemiz Özgürlük Online Koalisyonuna başkanlık yapmaktadır ve bu topluluğa başkanlık eden ilk Asya ülkesi olarak Moğolistan, evrensel internet erişimini ve internet özgürlüğü konusunda tüm BM üyeleri tarafından kabul edilmesi için kapsamlı bir sözleşmeyi desteklemektedir" belirtmiştir. Bu konuşmada bahsedilen "Demokrasi Topluluğu", Moğolistan'ın gelişmesi için büyük önem arz etmektedir. Bu topluluk demokrasi olmak isteyen devletlerin gelişmeleri için gerekli olan hak ve özgürlüğü tanımlamaktadır (Karaman, 2017). Sovyetler Birliği etkisi altından çıkıp demokrasiyi benimseyen Moğolistan'ın gelişmesi sürecinde ABD "Üçüncü komşu" politikasına uygun olarak Moğolistan'ı destekleyerek başta BM olmak üzere uluslararası kurum ve kuruluşlara katılmasında etkili olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemden beri Moğolistan'daki demokrasi rejimi ve ulusal güvenliği konusunda BM ile ülkenin ilişkileri günümüzde de olumlu yönde ilerlemektedir. Bunun yanı sıra, Moğolistan'da ekonomik ve sosyal kalkınma sorunları ile ilgili projeler gerçekleştirmektedir.

Moğolistan'ın hem bölgede hem uluslararası arenadaki en önemli endişesi ise güvenlidir ve ABD ile olan ilişkilerinde NATO ve Moğolistan ilişkilerinden de bahsedilmesi gerekmektedir. Uluslararası güvenlik kuruluşları küçük devletler açısından bakıldığında kendilerini güvence altında hissetmek açısından önemlidir. Moğolistan Cumhuriyeti de bölgedeki ve sistemdeki kendi güvenliğini sağlayabilmek için NATO gibi güvenlik kuruluşların ortağıdır. Moğolistan'ın NATO ile olan ilişkisi 1990'ların ortasından başlayarak, 2000'lerle birlikte daha aktif bir hal almaya başlamıştır. Ancak Moğolistan, NATO'nun resmi bir üyesi değildir, aktif işbirlikleri ile bu kuruluş içerisinde yer almaktadır (Мягмар, 2014). Moğolistan-NATO demokrasi, barış, insan hakları ve uluslararası güvenlik konusunda ortak bir şey yapmayı üstlenerek, 2012 yılında işbirliklerini arttırmak amaçla “Bireysel Ortaklık ve İşbirliği Programı” kabul etmişlerdir (Sonin, 2018). NATO'nun resmi yayınlanan rapor ve verilerine baktığımız zaman Moğolistan Hükümeti, 2005-2007 arası dönemde Kosova gücüne, 2010 yılında Afganistan'daki Uluslararası yardım gücüne askerlerini gönderen 45.ci ülke olarak katıldığı görülmektedir (Бат-Эрдэнэ, 2019). 2014'ten beri NATO'nun Ortaklık Eğitimi ve Eğitim merkezleri ağı kapsamında Ulaanbaatar'daki eğitim merkezleriyle yer almıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler ve NATO'nun stratejik politikalarının ortak noktasına baktığımız zaman Moğolistan'ın sahip olduğu coğrafi konumu yine önemliliğini göstermektedir.

Moğolistan'ın Batı dünyasındaki en yakın müttefiki olan ABD'nin Moğolistan'a yaptığı destekleri Moğolistan açısından stratejik öneme sahiptir. İki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesi Moğolistan'ın uluslararası alandaki örgütlere üye olma konusunda yardımcı olmaktadır. Ancak kuzey ve güney komşularının da bu duruma karşı davranışları, ülkenin denge politikası açısından önemlidir. Güvenliğini korumak amaçlı attığı bu adımın bölgesel alanda güvenliğini tetiklememesi için stratejik bir gelişme kaydedilmelidir. ABD ve komşu devletleri ile olan ilişkilerindeki dengeyi bozarsa Rusya ve Çin, Moğolistan'ın hem siyasi hem ekonomik alanında tehdit yaratabilir ülkelerdir. Bu nedenle komşu devletleri ve ABD ile olan ilişkilerinde denge politikası doğrultusunda adım atması Moğolistan'ın güvenliği için önemlidir.

Günümüzde de Moğolistan-ABD arasındaki ilişkiler yumuşak denge stratejisi doğrultusunda ilerlemektedir. Bu strateji doğrultusunda iki ülke arasında Temmuz 2001 yılında “Ortak Beyan” deklarasyonu imzalanmıştır. Bu anlaşmaya bakarsak ABD'nin Moğolistan'ın demokratikleşme sürecini ve bu yolda ilerlemesini desteklediği görülmektedir. Moğolistan'ın ekonomik olarak liberalleşmesi ve SSCB'den sonra ABD'ye olan yakınlığı

küresel ekonomi ve siyasete yaklaştığını göstermektedir. 11 Eylül 2001 yılında gerçekleşen olaydan sonra Moğolistan ABD'nin terörist saldırıya uğramasını şiddetle kınamıştır ve bu konu doğrultusunda ABD ile birlikte çalışacağını belirtmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi Moğolistan'ın Irak ve Afganistan'daki güce katılımını başkan George Bush alkışla cevaplamıştır. Moğolistan'ın bölgesel güvenlik tehdidi dışında bu tür güvenlik konularında kayıtsız kalmaması ülkenin uluslararası güvenlik ve barış olgusuna ne kadar önem verdiği görülmektedir.

İki ülke arasındaki ilişkilere örnek verilecek diğer bir resmi ziyaret ise 9 Temmuz 2012 yılında ABD Dış İşleri Bakanı Hillary Clinton tarafından yapılmıştır. Hillary, "Uluslararası Kadın Liderliği Formunda" yaptığı konuşmasında Moğolistan'ın demokratikleşme ve ülkedeki seçim sisteminin başarısından bahsederek bu süreç içerisinde ABD Moğolistan'ın en büyük destekçisi olduğunu belirtmiştir ve parlamentoya yeni seçilen kadın liderleri ile ilgili olumlu görüşlerini söylemiştir.

4.2. Moğolistan Dış Politikasında ABD'nin Önemi

İki komşusu ile tarihi geçmişe sahip olmasına ve Soğuk Savaş sonrası her ikisi ile gelişen modern ilişkileri olan Moğolistan ABD ile de ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Moğolistan'ın ABD ile sınırı bulunmamasına rağmen ilişkilerini Rusya ve Çin ile olan ilişkiler seviyesine taşımasının önemli nedenleri bulunmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler oldukça yakın döneme denk gelmektedir. ABD ile ilişki kurmasının temelinde yine güvenlik algısı yer almaktadır. Bölgede her alanda kendilerini geliştiren ve önemli güçler olan Çin ve Rusya'ya karşılık denge politikasında ABD'ye de yer vermiştir. Moğolistan'ın iki komşusunu dengeleyebilecek en etkili aktörün ABD olduğunu düşünerek "Üçüncü komşu" politikası doğrultusunda hem siyasi hem ekonomik bağlamda ilişkilerini geliştirmektedir. Küçük bir devlet olmasına rağmen denge politikasına güçlü bir oyuncu ekleyerek uluslararası alana adapte olabilmek adına oluşturduğu bu "Üçüncü komşu" politikası ABD için de stratejik amaçlar içermektedir. 1990 sonrası komünist sistemin etkisinden çıkan Moğolistan uluslararası sisteme uyum sağlayabilmek adına hem siyasi hem ekonomik bağlamda global politikaya uygun dış politika geliştirmesi gerekliydi. Bu yolda Moğolistan'ın en büyük destekçisi ABD olmuştu ve uluslararası alanda güçlü bir müttefik olması ile Moğolistan'ın dış politikasında attığı adımları destekleyerek Moğolistan'ın uluslararası kurum ve kuruluşlara katılmasını kolaylaştırmıştır. Moğolistan'a demokratikleşme sürecinde hem siyasi hem

ekonomik bağlamda gösterdiği ABD destekleri ülkenin dış politika hedefine ulaşmasında etkili olmuştur. ABD hem devlet destekli hem STK'ı aracılığı ile Moğolistan'a verdiği eğitim ve demokratikleşmeyi desteklemesi adına kampanyalara yaptığı yardım ile Moğolistan için vazgeçilmez bir ülkedir.

4.3.ABD Dış Politikasında Moğolistan'ın Önemi

Moğolistan'ın dış politikasını etkileyen en önemli unsurun coğrafi konumu olduğu önceki bölümlerde Çin ve Rusya ile olan ilişkilerinde de açıklanmıştır. ABD için Moğolistan, jeopolitik konumu ve jeostratejik konusunda önem taşımaktadır. Moğolistan'ın sahip olduğu jeopolitik konumu ABD ile olan ilişkilerinde de önemini göstermektedir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü Orta Asya'da bir boşluk yaratıp ana güç merkezlerinin dikkatini çekmiştir. ABD'nin Avrasya ülkelerine yönelik oluşturduğu stratejik planları için bir müttefike ihtiyaç duymuştur. Bölgede Moğolistan kadar demokratikleşme sürecini hızla benimseyen ve uluslararası sisteme uyum sağlayan, aynı zamanda Rusya ve Çin gibi önemli oyuncularla sınır komşusu olan devletlerin olmamasından Moğolistan müttefik olabilecek tek ülkeydi. SSCB'den sonra uluslararası alanda tek güç olarak kalan ABD'nin Avrasya ülkelerine karşı politikaları hedeflediği gibi ilerlese de bazı değişikliklere uğramıştır. SSCB'nin çöküşü ile Soğuk Savaş dönemi boyunca komünist bloğuna karşılık kapitalizm olarak yer alan ABD'yi rakipsiz bırakmıştır ve Avrasya politikasına kolaylıklar sağlamıştır. Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra ABD uluslararası alanda tek süper güç olarak kalmıştır ve bu tek kutuplu sistem pek uzun sürmemiştir. Yıkılmasının hemen ardından tekrar toparlanmaya başlayan Rusya Federasyonu ve ekonomik bağlamda büyüme gösteren Çin Halk Cumhuriyeti, ABD'nin rakip ülkeleri haline gelmeye başlamıştır. 2000'lerden itibaren Rusya, konu itibarı ile Avrasya politikası ve özellikle Moğolistan ile her alanda ilişkilerini geliştirerek ABD'ye tekrar rakip olmuştur. Çin ise son dönemlerde ekonomik alanda yükselerek, uyguladığı yumuşak güç politikası doğrultusunda Moğolistan ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini sorunsuz bir şekilde ilerletmesi, uluslararası alanda G-20 gibi kuruluşlarda etkili olması ile ABD'ye hem siyasi hem ekonomik bağlamda rakip olmayı başaran bir ülkedir. Bu nedenle ABD bölgedeki tek güç değildir ve Avrasya bölgesine yönelik politikalarında bu iki devleti gözlemleyerek adım atması gerekmektedir. Bütün bunları baktığımızda Moğolistan'ın coğrafi konumunun önemi anlaşılmaktadır ve ABD bölgede Moğolistan ile diplomatik ilişki kurarak hem Çin'i hem Rusya'yı yakından takip edebilmektedir. Moğolistan'ın bu bölgede yer alması ABD

politikalarında büyük oyuncularla birlikte bulunmasına neden olmuştur. ABD jeopolitik bağlamda Moğolistan ile ittifak anlaşması yaparak dış politikasını belirlemiştir.

4.4.Moğolistan ve ABD arasındaki Ekonomik İlişkiler

Moğolistan ve ABD arasındaki ekonomik ilişkiler de kısa bir süreye dayanmaktadır. Buna rağmen ABD, Moğolistan Hükümeti'ne yaptığı yardımlar, bağışlar ve ülke halkını doğrudan ilgilendiren projeler ile Çin ve Rusya ile rakip olmuştur. ABD açısından bakıldığında Moğolistan, kapsamlı büyümeyi özendirilebilir, sürdürülebilir ve kendisi ile alıcı verici ilişkiden iyi ticaret ortaklığı geçebilir bir ülke olarak görülmektedir (Karaman, 2017).

Moğolistan'ın ekonomik özelliklerine genel olarak baktığımızda siyasi alanda olduğu gibi ekonomik alanda da değişime uğramıştır. SSCB sonrasında demokratikleşme süreci ile beraber serbest piyasa ekonomisini benimseyen Moğolistan, uluslararası sisteme adapte olabilmek için çeşitli uluslararası projeler ve yabancı yatırımlar ile ekonomik alanını çeşitlendirmiştir. Moğolistan'ın ABD ile olan ekonomik ilişkilerine baktığımızda, siyasi alanda olduğu gibi ekonomik alanda da Moğolistan'ı desteklemesi, ekonomik yatırımlar ve önemli projeler, Moğol halkına doğrudan yapılan yardımlar gibi üç temel unsur üzerinde gelişmektedir.

Soğuk Savaş döneminde ABD, Doğu Bloğuna karşı blok olan kapitalist ülkeydi ve Moğolistan, o dönemde siyasi ve ekonomik alandaki davranışları neden ile ilişki kurulacak bir ülke değildi. Yaklaşık 70 yıldır SSCB hükümeti altında korumacı ekonomik politikası izlemiştir. Siyasi olarak dış dünyaya kapalı, ekonomik olarak Sovyetler Birliği'nin sağladığı kadarı ile gelişmiş bir ülkeydi. Fakat bu durum 1990 sonrası büyük bir değişime uğrayarak Moğolistan uluslararası alanda güney komşusu Çin, ABD ve Japonya gibi ülkelerle ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi ABD ile “Üçüncü komşu” politikası doğrultusunda, siyasi ilişkileri ile beraber ekonomik bağlamda da ilişkilerini gerçekleştirmektedir. Moğolistan'ın coğrafi konumu siyasi stratejik adımlarda olduğu gibi ekonomik kararlarda da önem teşvik etmektedir. Rusya ve Çin arasında bulunan Moğolistan Cumhuriyeti ile geliştirilecek ekonomik ilişkiler ve buna bağlı olarak ortaya çıkacak ilişkiler, Moğolistan üzerinden ABD'nin kurduğu stratejik politikalar için önemlidir. Ülke ekonomisinin büyük bir kısmını oluşturan yer altı kaynakları başta Moğolistan'ın komşu ülkeleri ile diğer aktörlerin yatırım yaptıkları alandır. Rusya ile olan ekonomik ilişkileri içerisinde bahsedilen “Erdenet” maden şirketi ve Çin ile sınır bölgesinde yerleşen “Oyu

Tolgoi”, “Tavan Tolgoi” maden şirketleri ABD’nin de Moğolistan’a siyasi alan dışında ekonomik alanda da yatırımlar yaparak bu sektörde de etkili olmasını gerektirmektedir.

Moğolistan gelişen bir demokrasi ve uluslararası sisteme yeni adapte olan bir aktör olduğu için ekonomik işletmelere yönelik yabancı yatırımlara kapısını açan bir devlettir. Moğolistan’ın bu davranışı kazanç bazında incelendiğinde, avantajlı görünse de ülke halkını endişe etmektedir. ABD Moğolistan ile arasındaki ekonomik ilişkilerde siyasi ilişkilerinde olduğu gibi destekleyici müttefik olmuştur.

Moğolistan’ın ABD ile olan ekonomik ilişkilerinde sosyal özellikleri de bulunmaktadır. ABD’nin Moğolistan’a yönelik yaptığı ekonomik sosyal yardımlar, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Devlet kurumları ve sosyal kuruluşlar tarafından yapılan yardımlar Moğolistan’ın ekonomik kalkınması ve halkın temel ihtiyaçlarını sağlaması açısından faydalı olmaktadır. “Üçüncü komşu” politikası ile ABD Moğolistan’a sadece demokratikleşme yani siyasi bağlamda değil, ekonomik kalkınması içinde pek çok yardımlar ile desteklediği görülmektedir. Tezin ileriki bölümünde iki ülke arasındaki ekonomik yardımlar ve projeler detaylı olarak ele alınacaktır.

4.4.1. İki Ülke arasındaki Ekonomik Projeler ve Yardımlar

Moğolistan’ın ekonomik ilişkilerine bakıldığında ihracat ve ithalat oranları ile ilk sırada güney komşusu Çin yer almaktadır. Tezin önceki bölümlerinde de bahsedildiği gibi iki komşusu ile olan ekonomik bağlantıları, yatırım ve projeleri önemli olduğu görülmektedir. 2011’de “Üçüncü komşu” kavramı doğrultusunda ABD ile geliştirdiği ilişkileri uzun bir döneme sahip olmamasına rağmen Rusya ve Çin ile aynı seviyede ilerlese de ekonomik alanda aynı yerde olamamaktadır. Moğolistan’ın ekonomik yatırımları ülke ekonomisini sağlayan madencilik alanında yapıldığı için ABD ile olan yatırımları da bu sektör üzerinde yapılmaktadır. Moğolistan Ekonomik Kalkınma Bakanlığı’na göre 2012 yılından itibaren Amerika en büyük doğrudan yatırım yapan sekizinci ülke sırasındadır ve bu yatırımların çoğu madencilik sektörüne (292 milyon dolar) doğru yapılmıştır (http://mongolianembassy.us/trade-and-investment/#.XOMVF_ZuLIV). İki ülke arasındaki ticari ilişkiler Rusya ve Çin ile olduğu kadar yakın olmadığı ABD Ticaret Temsilciliği Ofisi’nin resmi açıklamalarında da görülmektedir. Buna sebep, Moğolistan’ın coğrafi olarak ABD’den uzak kalması gösterilebilir. Moğolistan her ne kadar ABD ile “Üçüncü komşu” politikası doğrultusunda, ilişkiler kursa da Rusya ve Çin kadar birbirlerine bağlı olmamaktadır. Moğolistan’ın ekonomisi için önem arz eden madencilik sektörü üzerine doğru

yapılan yabancı yatırımların büyük bir kısmını sınır yakınlığından dolayı Rusya ve Çin yapmaktadır. Moğolistan'ın ABD'ye olan mesafesi, ABD'nin hammadde açısından kendi kendine yeterliliği ve daha yakın devletlerle yaptığı ticari ilişkileri sonucu Moğolistan'ı son sıralamalarda göstermektedir.

2013 yılında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin temeli olan “ABD ve Moğolistan arasındaki Uluslararası Ticaret ve Yatırımla İlgili Konularda Şeffaflık Anlaşması” imzalanmıştır. Anlaşmanın maddelerine bakıldığında iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin bağlı olduğu etik ilkeleri ve ikilinin diğer ülkelerle ilişkilerini de kapsayan ortaklık ve anlaşma koşulları gibi alanları düzenlediği görülmektedir. Bu açıdan yorumlandığında, ABD'nin Moğolistan'ın kendisi ve diğer oyuncular ile olan ilişkilerini stratejileri bağlamında kontrollü geliştirmek istediği görülmektedir (Karaman, 2017). ABD'nin ekonomik bağlamda Rusya ve Çin kadar etkili olamaması, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkinin önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir.

ABD ekonomik bağlamda diğer devletlere göre farklı projeler yapmaktadır. Alternatif ekonomik bağları ile Moğolistan ile olan siyasi alandaki başarıyı ekonomik alanda da uygulamaktadır. Moğolistan ile alıcı verici alanındaki boşluğunu sosyal sorumluluk projeleri adına yapılan insani yardımlar ve finansal yardımlar gibi sosyal ve ekonomik yardımlar ile tamamlamaktadır. ABD tarafından yapılan bu tarz yardımlar Moğolistan açısından önem teşvik etmektedir. Siyasi alanda Çin ve Rusya ile beraber denge politikasına ABD'yi de ekleyen Moğolistan, bu iki komşusunun yatırımlarına alternatif olacak yardım ve projelere de ABD'yi dahil ederek oluşturduğu denge politikasını siyasi alandan ekonomik alana da geçirmektedir (ЖИХАМ, 2014, s. 11).

ABD devlet kurumlarının uyguladığı programlar Moğolistan'a destek sağlamak açısından önemlidir. Başta, Amerika Birleşik Devletleri Kalkınma Ajansı (USAID), Doğu Batı Merkezi (East West Center) kurumları Moğolistan'a yönelik sosyal ve ekonomik alanlar ve eğitim, sağlık gibi yardımlarda bulunmaktadır ve bunlar ABD'nin Moğolistan için oluşturduğu sosyo ekonomik stratejisini tamamlayan unsurlardır (Karaman, 2017). Moğolistan'ın demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisine geçişi süreci boyunca ABD devlet kurumları Moğolistan'ı destekleyerek yardımlarda bulunmaktadır. USAID, Moğolistan ile diplomatik ilişki kurduğundan beri Aralık 2013'e kadar toplam 240 milyon dolar yardımda bulunmuştur (<https://mn.usembassy.gov/mn/our-relationship-mn/policy-history-mn/us-country-relations-mn/>). STK'ı, ABD'nin hem yumuşak gücünün bir göstergesi olarak bölgede kabul görmesini

hem de ekonomik yardımlar yapmasını sağlamaktadır. Sivil toplum yardımları, ekonomik alanda destek sağladığı gibi demokratikleşme sürecinde de yardımda bulunarak siyasi ilişkilerle de bağlantılı olmaktadır. STK'nın temel hedefleri yerel gözlemci toplumları yetiştirerek seçim kalitesini yükseltmek, kadınları desteklemek, iş organizasyonlarının ölçüsünü attırmaktır (Karaman, 2017). Hem siyasi hem ekonomik yardımları kapsayan bu yardım programları sadece Moğolistan değil uluslararası alanda diğer ülkelere de sunulmaktadır. Fakat ABD, Moğolistan ile “Üçüncü komşu” politikası bağlamında ilişkilerini geliştirdiği için ve sahip olduğu coğrafi konumu nedeni ile bu yardımları arttırarak stratejik davranmaktadır. Moğolistan'ın jeopolitik konumunun önemi, ABD'nin bu ülkeye yardım etmesi için yeterli değildir. Bu yardım programları oluşturmadan önce o ülkenin dış politika stratejisindeki yeri ve önemine göre belirlenerek ne tür yardım programı düzenlenmesi de önem teşkil etmektedir. Moğolistan'ın başta jeopolitik konumu ve SSCB'den sonra demokratikleşmeyi benimsemesi onu önemli bir hedef ülke olarak belirlemiştir. Bunun yanı sıra SSCB yıkıldıktan sonra büyük ekonomik kriz yaşaması ve yabancı yatırımları arayışında olması da yardım programının ekonomi temelli olmasına sebep olmuştur. Yardım programları olarak öne çıkan devlet kurumları USAID ve Doğu Batı Merkezi olmaktadır. Her ikisinin de sürdürülebilir ekonomi sağlamaya yönelik ve ticaret, iş alanı oluşturmak ile iyileştirmek gibi amaçlarının bulunduğu görülmektedir. Siyasi alanda komşu devletlerine alternatif olarak ABD'yi eklediği gibi ekonomik bağlamda da ABD'den destek alarak kendi yatırım imkanlarını geliştirmesi, Moğolistan'ın ekonomik politikalarında da denge politikasına yöneldiğini göstermektedir.

Ekonomik yardım konusunda faaliyet gösteren ABD kuruluşlarına ilk olarak USAID örnek olabilir. Moğolistan'ın demokratikleşme ve ekonomik gelişimi halen devam ettiği için madencilik sektöründeki hizmet ve sanayi hedeflenen noktaya gelmemiştir ve bu nedenle ABD'nin USAID aracılığı ile yaptığı destekle ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. ABD kuruluşlarına verilebilecek diğer bir kurum ise Doğu Batı Merkezidir. Bu merkez ABD Kongresi tarafından 1960'larda kurulmuştur ve ABD'nin maddi yardımları ile kamuya açık, kar amacı beklemeyen bir kurumdur ve bölgede yer alan özel kuruluşlarla, devletler, vakıflar, şirketler ve kişiler tarafından yapılan desteklerle yürütülmektedir. Dünyada pek çok ülkede eğitim, araştırma, geliştirme gibi konularda faaliyet göstermekte olan bu kurum Moğolistan'ın demokratikleşmesi ve ekonomik bağlamda gelişmesi konusunda yardımcı olmaktadır. Kurumun sağladığı yardımları ile Moğolistan'ın ulusal çıkarları açısından ekonomik

bağlamda gelişmesini sağlaması ile birlikte ABD'nin bölgesel stratejilerinin problemsiz uygulanması açısından büyük rol oynamaktadır.

Bölgede farklı ittifaklar oluşturup, Moğolistan'ın Çin ve Rusya ekseninden farklı odaklara yönelmesini sağlayacak analizler de geliştiren merkez, Moğolistan'ın ABD ve Japonya ortaklıklarının geleceği konulu bir konuşma yayımlamıştır. 20 Ağustos 2014'te Mendee Jargalsaikhan yaptığı konuşmasında, "ABD ve Japonya, Moğolistan'ın demokrasisini korumaya ve genişletmeye devam etmesine yardımcı olabilecek "tek ülkeler" olduğu, Moğolistan ekonomisinin de yardıma ihtiyacı olduğu, güvenlik konusundaki ortaklıkların artması, özellikle afet yardımları, üç ülkenin bölgedeki barış güçlerini artırabilecekleri bir platform sağlayacaktır yönündedir" ifadesinde bulunmuştur (Jargalsaikhan, 2014). Alternatif ortaklıklar bağlamında ABD, Moğolistan ve Japonya arasında kurulabilecek üçlü bir ittifaka dikkat çeken konuşma, Moğolistan için hem siyasi hem de ekonomik yönde yapılan alternatif desteklerin kanıtı niteliğindedir. Kurum Moğolistan'ın madencilik sektörü üzerinden destekleyerek ekonomik kalkınmasına yardımcı olurken, farklı perspektiflerden sunduğu siyasi stratejik görüşleri ile Moğolistan Hükümeti'nin dış politika oluşturma aşamasında da etkisini göstermektedir. Bu durum da Moğolistan'ın hem ekonomik gelişimine hem de denge politikasına yardımcı olmaktadır.

SONUÇ

Moğolistan Cumhuriyeti, Rusya ve Çin'in arasında yerleşen denize ve başka komşu devlete çıkışı olmayan devlettir. Sahip olduğu coğrafi konumu ile komşularının hem bölgede hem uluslararası sistemde önemli aktörler olduğundan Moğolistan dış politikasını oluştururken küçük devletler yaklaşımına uygun kararlar almaktadır. 1990'da tam anlamıyla bağımsızlığına kavuştuktan sonra dış politikasında uyguladığı denge politikası da bu yaklaşıma tam olarak uymaktadır. Komşu devletlerine ABD'yi de ekleyerek bu üç büyük aktörle oluşturulan denge politikası Moğolistan'ın bağımsızlığını uluslararası sistemde korunmasını sağlamaktadır. Çalışmada sırasıyla Rusya ve Çin ile olan ilişkileri komşu devlet bağlamında incelenirken ABD ile olan ilişkileri "Üçüncü komşu" politikası bağlamında ele alınmıştır. Moğolistan'ın böyle stratejik adımlar atması uluslararası alanda çok yönlü denge politikası kurduğunu kanıtlamaktadır.

Tezde ele alınan üç büyük güç ile hem siyasi hem ekonomik alanda ilişkilerini geliştirmesi küçük devletler yaklaşımına uygun adımlar attığını göstermektedir. Birinci bölümde Moğolistan'ın dış politikasını oluşturan temel unsurlar ele alınmıştır ve özellikle Moğolistan'ın sahip olduğu coğrafi konumunun öneminden bahsedilmiştir. SSCB'nin yıkılması ile yeni müttefik arayışına giren Moğolistan'da 1990 sonrası sistem değişiklikleri ortaya çıkmıştır. Sosyalist rejiminden sonra demokratikleşme ve serbest piyasa ekonomisini kısa süre içerisinde benimsemeyi başaran Moğolistan, Soğuk Savaş döneminden sonra tekrar uydu devlet konumuna düşmemek için Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerine ağırlık verdiği görülmektedir. Soğuk Savaş'ı boyunca SSCB yetkisi altına olan Moğolistan'ın Çin ile ilişkileri olmazken 1990 sonrası iki ülke arasındaki ilişkiler siyasi ilişkiden ziyade ekonomik bağlamda hızla gelişme göstermiştir. Bu bağlamda bölgede Rusya ile beraber Çin ile ilişkilerini geliştirmesi, Moğolistan'ın denge politikasının ilk adımı olarak görülmektedir. Bölgedeki iki büyük güç ile siyasi, ekonomi ve askeri alanda ortak oluşu, Moğolistan'ın dış politikada amaçladığı ulusal çıkarının korunması ve bağımsızlığını sağlaması açısından önemli olmaktadır.

Moğolistan Cumhuriyeti'nin Rusya Federasyonu ile olan ilişkileri 1990 öncesi ve sonrası olarak iki dönem üzerinden incelenmiştir. Bu iki dönem birbirinden önemli farklılıklar ile ayrılmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ise SSCB olarak, Moğolistan'ı hem siyasi hem ekonomik bağlamda hakimiyeti altına almış Rusya'yı görüyoruz. Manchu İmparatorluğundan

sonra ortaya çıkan Çin hakimiyetinden kurtulmak amaçla SSCB'ye yaklaşan Moğolistan, Doğu Bloğu'nun sadık bir üyesi haline gelmiştir. 1921 devrimi ile ideolojik olarak Moğolları kendi etkisi altına alan SSCB, zamanla Moğolistan'da kızıl ordusunu bulundurarak Moğolistan'ı bir uydu devlet olarak görmüştür. Sovyetler Birliğinin yıkılması ile uluslararası alanda tamamen bağımsız bir ülke olarak ortaya çıkan Moğolistan, Rusya ile ilişkilerine dikkatli yaklaşmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönem oluşturduğu denge politikası çerçevesinde Çin Halk Cumhuriyeti ile hem siyasi hem ekonomik bağlamda ilişkilerini geliştirmesinin temelinde SSCB dönemindeki Moğolistan algısı yer almaktadır. Moğolistan'ın 1990 sonrası dış politikasının temelini ulusal çıkarı ve bağımsızlığının korunması ile uluslararası sistemde güven içinde var olabilmek unsurları oluşturmaktadır. 1990 sonrası dönemde Moğolistan üzerindeki Sovyetler Birliğinin etkisi kayıp olunca, uluslararası sistemin ve Moğolistan'ın değişime uğrayan dış politika doğrultusunda ikili ilişkiler modernleşme sürecine girmeye başlamıştır. Moğolistan, Çin ile ticari ilişkilerini geliştirmesi, uluslararası örgütlere üye olması, ABD ile ittifak kurması gibi önemli adımları SSCB döneminde uygulayamamıştır. Moğolistan uydu bir devlet olarak bilinen bu pozisyonuna geri dönmek için bağımsızlığından sonra dış politikasının ana unsuru olarak denge politikasını uygulamaya başlamıştır. Bu açıdan baktığımız zaman Moğolistan'ın demokratikleşmesi ve modernleşmesi sürecinde Rusya'nın önemli rol oynadığını görmekteyiz. Günümüzde uluslararası alanda diğer devletler gibi demokratik çizgi ile ilerleyen Moğolistan için Rusya hala önemli bir aktördür. Aynı şekilde Moğolistan da, Rusya dış politikasında önemini kayıp etmemiştir. Moğolistan'ın jeopolitik yerinin önemi, gerek ekonomik ve gerekse askeri alandaki önemi Rusya dış politikası için önemlidir. Çin'in Moğolistan'ı kendi parçası olarak gördüğü gibi Rusya da, Moğolistan'ı tampon bölge olarak nitelendirmektedir. Moğolistan, doğrudan Çin Halk Cumhuriyeti ve Güney Asya'ya gidilen bir kapı olduğu için askeri bakımından da önem kazanmaktadır. Bütün bu stratejik planlar, Moğolistan'ın bağımsızlığından sonra oluşturduğu politikalar çerçevesinde şekillenmektedir. Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ikili ilişkilerdeki en önemli fark, Moğolistan'ın bağımsız bir oyuncu olarak sisteme katılabilmesidir. Doğu Bloğu olarak bilinen SSCB, 1990 sonrası değişen uluslararası sistemde güçlü bir devlet olarak yer almaya başlamıştır. Çok kutuplu sistemde Rusya Federasyonu'nun dış politikaları da değişime uğramıştır. Ekonomik ilişkilere ağırlık veren ve yumuşak güç politikasını uygulayan Çin Halk Cumhuriyeti gibi Rusya Federasyonu da modernleşen karar alma mekanizması ile uluslararası alanda kendini göstermektedir. 1990 sonrası Moğolistan ile barışçıl diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir. Hem askeri hem siyasi ortaklığa dayanan stratejik ilişki kurmuştur. Moğolistan'ın modernleşme sürecinde ekonomik

ortaklığa önem veren Rusya Federasyonu, her iki devletin hem bölgesel hem ulusal çıkarlarına dayanan adımlarda bulunmaktadır. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler Sovyetler döneminden beri modernize edilmiş durumda halen devam etmektedir. Moğolistan’da bulunan ve Rusya’nın desteklediği, zamanında iki ülke arasında sorun haline gelen, Erdenet Maden Şirketi bunun bir kanıtıdır.

Moğolistan ve Çin ile ilgili tarihi kaynaklara baktığımız zaman Çin’in Moğolistan’a baskı uyguladığı ve kendi etkisi altına almak için sert gücünü kullandığı görülmektedir. Buna örnek olarak İç Moğolistan sorunu ile Moğolistan’ın uluslararası alanda bağımsızlığını kabul etmemesi verilebilir. Lakin 1990 sonrası uluslararası sistem değişiklikleri Çin’in dış politikasını da etkilemiştir. Çin önceki dönemlerde dış politikasında uyguladığı sert gücün yerine yumuşak güce ağırlık vermeye başlamıştır ve siyasi alandaki gücünü ekonomik bağlamda desteklemeyi hedeflemiştir. Bu davranışlar doğrultusunda Moğolistan ve Çin arasındaki ilişkiler de modernleşmeye başlamıştır. İki ülkenin de bölgesel politikaları ve ulusal çıkarlarına uygun olarak ilişkileri barışçıl yolda ilerlemektedir. Soğuk Savaş sonrası dönem canlanmaya başlayan iki ülke ilişkileri daha çok ekonomik alanla gelişmektedir. Yakın dönem verilerine göre Çin Moğolistan’ın en çok ithalat ve ihracat yaptığı ülke konumuna geldiği bilinmektedir. Moğolistan’ın da Çin’in sağladığı ekonomik yatırımları ve projeleri ile ekonomik kalkınmasını arttırdığını, Rusya dışında diğer devletlere öncelik vererek oluşturduğu denge politikasına uygun adımlar attığını görmekteyiz.

Moğolistan yer altı kaynaklarına zengin bir ülkedir. Bu kaynakları kullanmak için yabancı yatırımlara kapısını açmaktadır. Özellikle madencilik sektöründe Çin ile işbirliği yapan “Oyu Tolgoi” ve “Tavan Tolgoi” projeleri iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin olumlu yönde ilerlemesi açısından önem kazanmaktadır. Fakat hiçbir devlete bağlı kalmamak adına oluşturduğu denge politikası iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri de etkilemektedir. Moğolistan’ın Çin ile olan ekonomik ilişkilerine önemli yere sahip bu projeler sadece iki ülke arasındaki değil diğer devletlerin bir arada olduğu yatırımların gerçekleştirilmesi Moğolistan denge politikasını uyguladığını göstermektedir.

İki komşusu ile tarihi geçmişe sahip olmasına ve Soğuk Savaş sonrası her ikisi ile gelişen modern ilişkileri olan Moğolistan ABD ile de ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. Moğolistan’ın ABD ile sınırı bulunmamasına rağmen ilişkilerini Rusya ve Çin ile olan ilişkiler seviyesine taşımasının önemli nedenleri bulunmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler oldukça yakın döneme denk gelmektedir. ABD ile ilişki kurmasının temelinde yine güvenlik

algısı yer almaktadır. Bölgede her alanda kendilerini geliştiren ve önemli güçler olan Çin ve Rusya'ya karşılık denge politikasında ABD'ye de yer vermiştir. Moğolistan'ın iki komşusunu dengeleyebilecek en etkili aktörün ABD olduğunu düşünerek “Üçüncü komşu” politikası doğrultusunda hem siyasi hem ekonomik bağlamda ilişkilerini geliştirmektedir. Küçük bir devlet olmasına rağmen denge politikasına güçlü bir oyuncu ekleyerek uluslararası alana adapte olabilmek adına oluşturduğu bu “Üçüncü komşu” politikası ABD için de stratejik amaçlar içermektedir. Moğolistan'ın sahip olduğu jeopolitik konumu ABD ile olan ilişkilerinde de önemini göstermektedir. Sovyetler Birliği'nin çöküşü Orta Asya'da bir boşluk yaratıp ana güç merkezlerinin dikkatini çekmiştir. ABD'nin Asya ülkelerine yönelik oluşturduğu stratejik planları için bir müttefike ihtiyaç duymuştur. Bölgede Moğolistan kadar demokratikleşme sürecini hızla benimseyen ve uluslararası sisteme uyum sağlayan, aynı zamanda Rusya ve Çin gibi önemli oyuncularla sınır komşusu olan devletlerin olmamasından Moğolistan müttefik olabilecek tek ülkeydi. “Üçüncü komşu” politikası her iki tarafın gerek stratejik planlarına ve dış politikalarında önem arz etmektedir.

Moğolistan'a demokratikleşme sürecinde hem siyasi hem ekonomik bağlamda gösterdiği ABD destekleri ülkenin dış politika hedefine ulaşmasında etkili olmuştur. Uluslararası alanda güçlü bir müttefik olması ile dış politikasında attığı adımları desteklemesi ile beraber Moğolistan'ın uluslararası kurum ve kuruluşlara katılmasını kolaylaştırmıştır. ABD hem devlet destekli hem STK'ı aracılığı ile Moğolistan'a verdiği eğitim ve demokratikleşmeyi desteklemesi adına kampanyalara yaptığı yardım ile Moğolistan için vazgeçilmez bir ülkedir.

Moğolistan küçük bir devlet olmasına rağmen ABD'yi kurduğu denge politikasına dahil ederek akıllıca adımlar atmaktadır. Moğolistan ulusal çıkarını ve güvenliğini korumak amaçlı attığı bu tür stratejik adımları ile diğer devletlere örnek olabilecek bir devlettir. SSCB'nin çökmesi ile hem siyasi hem ekonomik alanda değişen Moğolistan güçlü devletlerle yakın ilişki kurarak, uluslararası alanda kendi bağımsızlığını koruyarak hedeflediği yere ulaşmıştır. Günümüzde de bu devletler ile ciddi bir sorun yaşamadan güvenliğini sağlayarak ilişkilerine devam etmesi Moğolistan'ın oluşturduğu denge politikasının başarılı olmasını göstermektedir.

Moğolistan bugün tam olarak bağımsızlığını kazanmış, 1990 öncesi uydu devlet statüsüne geri dönmeden siyasi alanda demokratikleşmeyi, ekonomik olarak serbest piyasa ekonomisini benimseyerek uluslararası sisteme hızla adapte olan ve uluslararası örgütlere katılarak devamlılığını sürdürmektedir. Bütün bunları oluşturduğu denge politikası doğrultusunda, Rusya, Çin ve ABD ile stratejik ortaklıklar geliştirerek sağlamıştır. Çin ve Rusya'nın arasında

yerleşmesine rağmen doğru stratejik adımlarla bağımsızlığını elde etmiş demokratik bir ülke olarak uluslararası sistemde yerini almıştır.

Kaynakça

- Ariunzaya, H. (2002). Mongolia-Chinese Relations. *Mongolia in the World, Ministry of Foreign Affairs of Mongolia*, 97.
- Batbayar, T. (1993). Mongolia in 1992. *Asian Survey*, 33(1), 65.
- Batbayar, T. (1994). Mongolia in 1993: A Fragile Democracy. *Asian Survey*, 41-45.
- Batbayar, T. (1998). Open Mongolia and Mongol-Russian Relations. *The Mongolian Journal of International Affairs*(5), 38-46.
- Batbayar, T. (2002). *Mongolia's Foreign Policy in the 1990's: New Identity and New Challenges*. Ulaanbaatar: Institute for Strategic Studies.
- Bazhanov, E., & Bazhanov, N. (1993). Russia and Asia in 1992: A Balancing Act. *Asian Survey*, 33(1), 91-102.
- BTI, B. S. (2016). *BTI 2016-Mongolia Country Report*. Gütersloh: Bestelmann Stiftung.
- Byambajav, D. (2004). *1990 sonrası Moğolistan Dış Politikası*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Campi, A. (2005). Mongolia in Northeast Asia: The New Realities. *The Mongolian Journal of International Affairs*(12), 48.
- Delgertsogt, O-E. (2010). *Moğolistan Dış Politikasının Oluşumu: 1990 sonrası Yeni Dönem*. Bitirme Tezi. Kayseri Üniversitesi.
- Dierkes, J. (2015, Aralık 26). *Mongolia's flagging economy stalls political progress*. 14.11.2018 tarihinde East Asia Forum: <https://www.easiaforum.org/2015/12/26/mongolias-flagging-economy-stalls-political-progress/> adresinden alındı
- Enkhsaikhan, J. (2000). Human Security Factor in Mongolia's National Security Concept. *The Mongolian Journal of International Affairs*(7), 26-36.
- Ginsburg, T. (1995). Political Reform in Mongolia: Between Russia and China. *Aian Survey*, 35(5), 459-471.
- Ginsburg, T. (1997). Mongolia in 1996: Fighting Fire and Ice. *Asian Survey*, 37(1), 60-64.

- Goyal, H. D. (1999). A Development Perspective on Mongolia. *Asian Survey*, 39(4), 633-655.
- Jargalsaikhan, M. (2014). *Beyond the Quagmire: The Future of Mongolia's United States and Japan Partnerships*. Video: <https://www.eastwestcenter.org/events/beyond-the-quagmire-the-future-mongolia%E2%80%99s-united-states-and-japan-partnerships> adresinden alındı.
- Karaman, T. (2017). *Soğuk Savaş sonrası Moğolistan Dış Politikasının Çin, Rusya ve ABD Ekseninde İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Yalova Üniversitesi.
- Khaisandai, L. (2012). Mongolia in Northeast Asia: Issues of Economic Development and Cooperation. *The Mongolian Journal of International Affairs*, 59.
- Munkh-Ochir, D. (2003). *Correlation of Identity and Interest in Foreign Policy : Implications for Mongolia*. Theses and Dissertations. Monterey, California. Naval Postgraduate School.
- Sanders, A. J. (1992). Mongolia's New Constitution. *Asian Survey*, 32(6), 506-520.
- Serdar, İ. (2015). Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış. *The Journal of Europe Middle East Social Science Studies*, 14-38.
- Soni, S. K. (2006). *Mongolia-China Relations: Modern and Contemporary Times*. New Delhi: Pentagon.
- Sonin. (2018, 8, 14). *HATO ба Монгол*. 12.05.2019 tarihinde Sonin : <http://www.sonin.mn> adresinden alındı
- TÜRK, Ö. F. (2013). Moğolistan'ın Jeopolitiği, Ekonomisi ve Dış Politika Stratejisi. *Bilge Strateji*, 5(9), 110.
- Yiğit, S. (2012). *Mongolia: A Development Democracy and a Magnet for Mining*. Ankara: ORSAM.
- Yıldırım, N., & Dursun Yıldız. (2014, 6, 23). *Avrasya Güç Dengesinde Kilit Ülke: Moğolistan*. 30.11.2018 tarihinde Research Gate: https://www.researchgate.net/publication/321289126_Avrasya_Guc_Dengesinde_Kilit_Ulke_Mogolistan adresinden alındı
- Балдоо, Б. (2003). *Монгол Улсын Гадаад Харилцаа*. Улаанбаатар: Interpress.

(Baldoo, B. (2003). *Mongol Ulsin Gadaad Khariltsaa*. Ulaanbaatar: Interpress.)

Батбаяр, Б.-Э. (1999). *Алтан Гурвалжин*. Улаанбаатар: Interpress.

(Batbayar, B-E. (1999). *Altan Gurvaljin*. Ulaanbaatar: Interpress.)

Бат-Эрдэнэ. (2019, 4, 12). *НАТО ба Монгол Улс*. 13.05.2019 tarihinde Caak News:
<https://news.caak.mn/view/8288491/> adresinden alındı

(Bat-Erdene. (2019, 4, 12). *NATO ba Mongol Uls*. 13.05.2019 tarihinde Caak News:
<https://news.caak.mn/view/8288491/> adresinden alındı)

Баярхүү, Д. (1996). *Монгол Улсын Гадаад Бодлого, Олон Улсын Харилцааны Түүхэн Зарим Асуудал*. Улаанбаатар: МУИС Олон Улсын Харилцааны Дээд Сургууль.

(Bayarkhuu, D. (1996). *Mongol Ulsin Gadaad Bodlogo, Olon Ulsin Khariltsaanii Tuukhen Zarim Asuudal*. Ulaanbaatar: MUIS Olon Ulsin Khariltsaanii Deed Surguuli.)

Баярхүү, Д. (1998). *Олон Улсын Харилцаа, Дэлхийн Шинэ Дэг Журам*. Улаанбаатар : МУИС Олон Улсын Харилцааны Дээд Сургууль.

(Bayarkhuu, D. (1998). *Olon Ulsin Khariltsaa, Delkhiin Shine Deg Juram*. Ulaanbaatar: MUIS Olon Ulsin Khariltsaanii Deed Surguuli)

Бор, Ж. (1998). *Монгол Улсын Төрийн Гадаад Бодлого, Дипломатын Уламжлалын Зарим Асуудал*. Улаанбаатар: Улсын Хэвлэлийн Газар.

(Bor, J. (1998). *Mongol Ulsin Toriin Gadaad Bodlogo, Diplomatин Ulamjlatin Zarim Asuudal*. Ulaanbaatar: Ulsin Khevelelin Gazar)

Гадаад Хэргийн Яам. (2018). *Монгол Улсын Гадаад Бодлогын Хөх Ном*. Улаанбаатар: Гадаад Хэргийн Яам Хэвлэл.

(Gadaad Khergiin Yam. (2018). *Mongol Ulsin Gadaad Bodlogin Khokh Nom*. Ulaanbaatar: Gadaad Khergiin Yam Khevelel.)

Дүгэрсүрэн, М., & О. Хосбаяр . (1998). *Дипломат Ажиллагаа, Дипломат Албаны Үндэс*. Улаанбаатар: МУИС Олон Улсын Харилцааны Дээд Сургууль.

(Dugersuren, M., ve O. Khosbayar. (1998). *Diplomat Ajillagaa, Diplomat Albani Undes*. Ulaanbaatar: MUIS Olon Ulsin Khariltsaanii Deed Surguuli.)

Жамсран, Б. (2015). *Монгол Улс ба Хөрш Орны Гадаад Бодлого*. Улаанбаатар: Interpress.
(Jamsran, B. (2015). *Mongol Uls ba Khorsh Orni Gadaad Bodlogo*. Ulaanbaatar: Interpress.)

Лхам, Ц. (2014). Монгол Улсын Гадаад Бодлогын "Гуравдагч Хөрш"-ийн Асуудалд .
Шинжлэх Ухааны Академийн Мэдээ, 220(2), 10-14.

(Lkham, Ts. (2014). Mongol Ulsin Gadaad Bodlogiin "Guravdagch Khorsh"-iin Asuudald.
Shinjlekh Ukhaanii Akademiin Medee, 220(2), 10-14.)

МОНГОЛ УЛСЫН Үндсэн Хууль. (1992, 1, 13). 14.03.2019 тарихинд
<http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/mon127760.pdf> adresinden alındı

(Mongol Ulsin Undsen Khuuli. (1992, 1, 13). 14.03.2019 тарихинд
<http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/mon127760.pdf> adresinden alındı)

МОНГОЛ УЛСЫН Үндэсний Статистикийн Газар. (2016, 2, 15). *Монгол Улсын нийгэм, эдийн засгийн байдал*. 21.4.2019 тарихинд Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн Газар: <https://www.nso.mn/> adresinden alındı

(Mongol Ulsin Undesnii Statistikiin Gazar. (2016, 2, 15). *Mongol Ulsin Niigem, Eדיin Zasgiin Baidal*. 21.4.2019 тарихинд Монгол Улсын Үндэсний Статистикийн Газар: <https://www.nso.mn/> adresinden alındı)

Мягмар, Д. (2014, 5, 30). *Монгол Улс НАТО-ийн Харилцаа*. 12.5.2019 тарихинд Mongolia World: <https://mongoliaworld.net> adresinden alındı

(Myagmar, D. (2014, 5, 30). *Mongol Uls NATO-iin Khariltsaa*. 12.5.2019 тарихинд Mongolia World: <https://mongoliaworld.net> adresinden alındı)

Мягмарсүрэн, Л. (2016, 9, 27). Халх Голын Амьд Түүх. (Б. Бямбасүрэн, Rөportaj Үаран)

(Myagmarsuren, L. (2016, 9, 27). Khalkh Golin Amid Tuukh. (B. Byambasuren, Rөportaj Үаран))

Найдансүрэн, Ч., & Содномгомбо. (2000). *Монгол Улсын Үндэсний Аюулгүй Байдал, Түүнийг Хангах Зарим Асуудал*. Улаанбаатар: Урлах Эрдэм.

(Naidansuren, Ch., Sodnomgombo. (2000). *Mongol Ulsin Undesnii Ayulgui Baidal, Tuuniig Khangakh Zarim Asuudal*. Ulaanbaatar: Urlakh Erdem.)

Попов, В. И. (2009). *Орчин Үеийн Дипломат Ажиллагаа* . Улаанбаатар: Чингис Хааны Нэрэмжит "Их Засаг" Их Сургууль.

(Popov, V. I. (2009). *Orchin Ueiin Diplomat Ajillagaа*. Ulaanbaatar: Chingis Khaani Neremjit "Ikh Zasag" Ikh Surguuli.)

Сагаев, Н. Ц. (2012, 2, 16). *Советско-Монгольское Сотрудничество В Области Образования И Науки В 1921-Нач. 1990-х Годов В Российской Историографии*. 24.9.2018 тарихинд Научная электронная библиотека диссертаций и авторефератов:

<https://www.dissercat.com/content/sovetko-mongolskoe-sotrudnichestvo-v-oblasti-obrazovaniya-i-nauki-v-1921-nach-1990-kh-godov- adresinden alindi>

(Sagaev, N. Ts. (2012, 2, 16). *Sovetsko-Mongoliskoe Sotrudnichestvo v Oblasti Obrazovaniya i Nauki v 1921-nach. 1990-kh godov v Rossiiskoi Istoriografii*. 24.9.2018 тарихинд Научная электронная библиотека диссертаций и авторефератов: <https://www.dissercat.com/content/sovetko-mongolskoe-sotrudnichestvo-v-oblasti-obrazovaniya-i-nauki-v-1921-nach-1990-kh-godov- adresinden alindi>)

Таван Толгой ХК. (2016, 05, 03). *Таван Толгой ХК*. 02.04.019 тарихинд Таван Толгой ХК: <http://tavantolgoi.mn/ adresinden alindi>

(Tavan Tolgoi КНК. (2016, 05, 03). *Tavan Tolgoi КНК*. 02.04.019 тарихинд Таван Толгой ХК: <http://tavantolgoi.mn/ adresinden alindi>)

Хайсандай, Л. (2012, 1 15). Монгол Улс Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Гишүүн Болсон Нь. Түүний Түүхэн Ач Холбогдол. *ШУА-ийн Олон улс судлалын хурээлэн*, 1-7.

(Khaisandai, L. (2012, 1, 15). Mongol Uls Negdsen Undesnii Baiguullagin Gishuun Bolson ni. Tuunii Tuukhen Ach Kholbogdol. SHUA-iin Olon Uls Sudlalin Khureelen, 1-7.)

Цэрэнчимэд, Ц. (2000). *Монгол Улсын Эдийн Засаг* . Улаанбаатар: Нийгмийн Хороололын Судалгаа .

Tserenchimed, Ts. (2000). *Mongol Ulsin Eדיin Zasag*. Ulaanbaatar: Niigmiin Khoroololin Sudalгаа.

<http://www.economist.com/blogs/theworldin2014/2014/01/global-growth> (26.06.2018).

http://www.mongolian-art.de/02_mongoliin_urlag/mongol_uls.html (02.07.2018).

http://chuluut.ucoz.com/download_files/Mongoliin_nuuts_tovchoo.pdf (16.03.2018).

<https://mn.usembassy.gov/mn/our-relationship-mn/policy-history-mn/us-country-relations-mn/> (03.02.2019).

<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/mongolia> (12.03.2019).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mg.html> (15.04.2019).

https://www.erdenetmc.mn/en/about_us/ (15.10.2018).

<https://www.erdenetmc.mn/en/operation/investment/> (15.10.2018).

https://www.researchgate.net/publication/321289126_Avrasya_Guc_Dengesinde_Kilit_Ulke_Mogolistan (23.04.2019).

<http://iktibasdergisi.com/2018/01/12/bir-kusak-bir-yol-projesi-nedir-projeye-dahil-olan-65-ulke-hangileri/> (27.04.2019).

<https://mn.usembassy.gov/mn/our-relationship-mn/policy-history-mn/io-mn/> (02.05.2019).

http://mongolianembassy.us/trade-and-investment/#.XOMVF_ZuLIV (02.05.2019).

<https://mn.usembassy.gov/mn/our-relationship-mn/policy-history-mn/us-country-relations-mn/> (10.05.2019).

